

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

# RIGORÓZNÍ PRÁCE

Praha 2011

Lukáš Martinek



**PRÁVNICKÁ FAKULTA**  
UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE



**KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA**

**RIGORÓZNÍ PRÁCE**

NA TÉMA

**PRÁVO NA OBHAJOBU V ČESKÉM  
TRESTNÍM ŘÍZENÍ**

**BENEFIT OF COUNSEL IN CZECH CRIMINAL PROCESS**

VYPRACOVAL: Mgr. Lukáš MARTINEK

KONZULTANT: prof. JUDr. Jiří JELÍNEK, CSc.

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým, a dále práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 06. 05. 2011

Lukáš Martinek

Mé poděkování patří školiteli a odbornému konzultantovi prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., z katedry trestního práva PF UK, za odborné konzultace, jako i za podnětné připomínky a úvahy, které mi poskytl při finální úpravě rigorózní práce.

## Obsah

Úvod .....	1
I. Historický exkurz k problematice práva na obhajobu.....	7
II. Právo na spravedlivý proces a fair proces .....	10
III. Obecná rovina vymezení práva na obhajobu .....	14
3.1 Základní rysy a pojetí práva na obhajobu .....	14
3.2 Právo na obhajobu z pohledu konkrétních právních norem .....	24
3.3 Atributy obsahu práva na obhajobu obviněného, obžalovaného a odsouzeného .....	25
3.4 Právo na obhajobu z hlediska ústavního rámce .....	25
3.5 Právo obviněného na obhajobu a její úloha při dokazování v trestním řízení.....	32
3.6 Institut materiální obhajoby a její vymezení .....	42
3.7 Formální obhajoba a její vymezení.....	43
IV. Právo na obhajobu a jeho obsah .....	47
4.1 Dílčí práva obviněného .....	49
4.2 Důkazy obhajoby proti obžalobě .....	72
4.3 Práva obviněného vyjadřovat se, činit návrhy, podávat žádosti .....	75
4.4 Právo obviněného podávat opravné prostředky .....	87
4.5 Právo obviněného zvolit si obhájce a radit se s ním .....	92
V. Úvahy „de lege ferenda“ dle trestního řádu .....	103
Závěr .....	106
Resume (English) .....	111
Použitá literatura.....	115

## Úvod

Právo na obhajobu v českém trestním řízení patří mezi jeho základní zásady. Je zařazeno též mezi stěžejní právní instituty, které požívají ústavní ochrany. Výrazem toho je jeho garance zakotvená v Ústavě ČR a především v Listině základních práv a svobod, zákon č. 1/1993 Sb. a zákon č. 2/1993 Sb. Plné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti které se vede trestní řízení, je současně „conditio sine qua non“ zákonného a spravedlivého procesu, tedy realizací práva na zákonný a spravedlivý proces, tak jak má na mysli článek 8 odst. 2 a článek 36 a násl. Listiny základních práv a svobod („Listina“).

Má nejen zásadní význam pro takovou osobu, ale současně obecně pro právní jistotu všech osob, byť se jich některé konkrétní trestní řízení netýká a třeba nikdy ani týkat nebude. Jeho dodržování a naplňování je totiž současně významným znakem pojetí moderního právního státu. O jeho významu jak v užším tak širším pojetí svědčí i důraz, který na institut práva obhajoby kladou mnohé mezinárodní smlouvy, které se týkají základních lidských práv a svobod.<sup>1</sup> Jde především o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech<sup>2</sup> („Pakt“) a Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobodách<sup>3</sup> („Úmluva“).

Právo na obhajobu bývá nesprávně někdy chápáno veřejností jako institut, který by měl či mohl bránit objektivnímu, správnému a spravedlivému posouzení trestní věci. Jinak řečeno bránit všemi možnými prostředky naplnění smyslu, významu a účelu trestního řízení, tak jak jej vymezuje § 1 tr. řádu.

Prakticky to znamená, záměrně bránit účelu zákona, kterým je to, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé spravedlivě potrestáni. Pokud by tomu tak bylo, takové řízení by nemohlo působit k upevnování zákonosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti, tak jak předpokládá § 1 odst. 1 tr. řádu.

Smyslem tohoto institutu je ovšem něco jiného. Toho si byl zákonodárce vědom, a proto zakotvil v trestním řádu více ustanovení, která naopak významně

---

<sup>1</sup> Srov. Všeobecná deklarace lidských práv, mezinárodní úmluva o lidských právech a svobodách, publikovaná pod č. 209/1992 Sb.

<sup>2</sup> Srov. čl. 14 odst. 3 Paktu

<sup>3</sup> Srov. čl. 6 odst. 3 Listiny

umožňují zajistit naplnění zákonodárcem předpokládaného smyslu a významu práva na obhajobu.

Jestliže je úkolem orgánů činných v trestním řízení zjistit spáchání trestného činu a kdo jej spáchal, rozhodnout o potrestání pachatele a zajistit výkon trestu či ochranného opatření, pak v souvislosti s tímto hlavním úkolem vyvstává celá řada úkolů dalších. Proto mezi ně nepochybně patří zajistit podmínky pro vedení řádného, zákonného a spravedlivého procesu, na kterém se v celém jeho průběhu právě podílí institut obhajoby té osoby, proti které se trestní řízení vede.

Pokud je trestní právo hmotné odvětvím českého práva, které chrání před trestnými činy zájmy společnosti vyjádřené ve zmiňovaném § 1 tr. zákoníku a § 1 tr. řádu, pak pod pojmem trestní řízení chápeme postup orgánu činných v trestním řízení upravený zákonem, a též jiných osob, které jsou zúčastněny na tomto řízení. To znamená z pohledu mého zájmu osoby, proti které se vede trestní řízení a jejího obhájce, kteří svou činností naplňují institut práva na obhajobu.<sup>4</sup>

Význam práva na obhajobu v moderním trestním procesu má posilující tendenci. S ohledem na soustavné rozvíjení prvků kontradiktornosti řízení, komplikovanost právní úpravy trestního řízení tak neustále vzrůstá požadavek na kvalitu, v důsledku čehož rostou též nároky kladené na právní erudici a zkušenosti protistrany obžaloby. Neboť na jejich základě se lze efektivně domáhat patřičného respektování všech aspektů principu spravedlivého procesu ze strany orgánů činných v trestním řízení.

V této souvislosti je nutno poznamenat, že pod pojmem práva na obhajobu lze chápat též poskytování právní pomoci již od počátku řízení před orgány veřejné moci, tak jak má na mysli článek 37 odst. 2 Listiny.<sup>5</sup>

Na tomto místě je dále vhodné připomenout ze základních zásad trestního řízení upravených v § 2 tr. řádu, dikci odst. 5, podle které orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.<sup>6</sup>

---

<sup>4</sup> JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní. Praha: Linde a.s., 2007, str. 15, 19

<sup>5</sup> Srov. čl. 37 odst. 2 Listiny cit.: "Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení."

<sup>6</sup> Srov. § 2 odst. 5 tr. řádu

Zde zákonodárce výslovně upravuje nutnost součinnosti stran v takovém procesu tj. osoby, proti které se vede trestní řízení a jejího obhájce či obhájců.

Na tuto mimořádně důležitou zásadu přímo navazuje další základní zásada trestního řízení zakotvená v § 2 odst. 13 tr. řádu. Podle té ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby, a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.

Stejně tak zákonodárce kodifikoval tuto jejich povinnost v ust. § 33 odst. 5 tr. řádu. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny vždy obviněného či obžalovaného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jeho uplatnění.

Znamená to, že právo na obhajobu se vztahuje na celé trestní řízení. A všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit osobě, proti které se řízení vede, plnou možnost uplatnění práv.<sup>7</sup>

Právo na obhajobu tak zahrnuje tři základní složky:

- právo hájit se sám prostředky a způsobem podle vlastního rozhodnutí (tzv. materiální obhajoba);
- právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (tzv. formální obhajoba);
- právo žádat, aby orgány činné v trestním řízení postupovaly v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, aby objasňovaly stejně pečlivě též okolnosti svědčící ve prospěch obviněného.

Práva obviněného, obžalovaného či odsouzeného na obhajobu lze zcela jistě pokládat za podstatnou a nedílnou součást jak teorie trestního práva, tak i samotné aplikace trestněprávních norem. Osoba, proti které se vede trestní řízení, má právo se v něm hájit sama, či prostřednictvím obhájce nebo za účasti obhájce, tak jak má na mysli čl. 40 odst. 3 Listiny.

O mimořádném významu práva na obhajobu svědčí i následující skutečnost. Ústava České republiky<sup>8</sup> deklaruje a garantuje, že jsme právním státem.

---

<sup>7</sup> JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní, Linde Praha, a.s., 2007, s. 156-157

<sup>8</sup> Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky



Protože základním vztahem v rámci trestněprocesních vztahů je vztah mezi osobou, proti které se vede trestní řízení a mezi orgány činnými v trestním řízení, tak se od něj odvíjí vztahy ostatní. Prakticky to znamená, že právo na obhajobu je a musí být vždy a po celé řízení přítomno v trestním procesu. Aby bylo možno je efektivně vykonávat, musí tu být v právním státě též odpovídající garance jeho zajištění.

Jak velice vhodně a správně cituje ve svých nálezech ÚS 25, č. 15 Sb. n.u. „Stát proto musí zajistit takové podmínky, aby uvedené principy bylo možné realizovat cestou příslušných procesních záruk obhájce a obviněného.“<sup>9</sup>

Okruhy otázek, kterými se tato práce bude zabývat v podrobnostech, s ohledem na její zaměření jsou tyto:

- a) vymezit obsah práva obviněného, obžalovaného či odsouzeného na obhajobu,
- b) zvláště vymezit možnosti obhajoby v trestním řízení,
- c) zhodnotit stávající stav za pomoci úvah de lege lata,
- d) zvážit možnosti de lege ferenda,
- e) navrhnout z pohledu současné praxe, ještě možné rozšíření účasti obhajoby v trestním řízení.

Z pohledu metodologie práce budou využívány možnosti jednak výkladu právních předpisů, sociologické a psychologické závěry vycházející ze současného stavu právního vědomí u nás a poznatky logiky ve vztahu k vytváření skutkových a právních závěrů.

Bude využit systémový přístup ve vztahu k institutu práva na obhajobu, který prolíná celým trestním řízením. Na něj bude navazovat analyticko-syntetický přístup při hodnocení jednotlivých dílčích konkrétních momentů při aplikaci tohoto institutu. Budou využívány interpretační a srovnávací metody současné platné právní úpravy.

Tato rigorózní práce je strukturována do těchto částí: úvod, pět stěžejních kapitol a závěr.

S ohledem na to, že právo na obhajobu je nedílnou součástí a také jedním z pilířů zajištění práva na spravedlivý proces v demokratickém právním státě je

---

<sup>9</sup> JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní, Linde Praha, a.s., 2007, s. 156-157

žádoucí, aby tento zásadní právní institut měl co nejvyšší garance a ochranu, která je buďto stejná nebo podobná pro všechny vyspělé demokratické právní státy.

V kapitole první je nastíněn pokus o historický exkurz v souvislosti s vývojem institutu práva na obhajobu, tak jak se tento vyvíjel již od středověku, přičemž není opomenut jeho vývoj i v rámci našeho státu. Tato kapitola je rovněž věnována modernímu vývoji a stručně pojednává i o vývoji právní úpravy práva obviněného na obhajobu od roku 1961 s cílem přiblížit smysl a účel každého z dílčích procesních prostředků obrany obviněného.

Druhá kapitola této práce představuje obecný úvod k problematice postavení obviněného v trestním řízení v kontextu jeho procesních práv směřujících k obraně proti obvinění, na něž je práce zaměřena. V jejím rámci je proveden i rozbor s poukazem na stávající nedostatky právní úpravy a srovnání s předchozí právní úpravou, je-li to vzhledem k osvětlení toho kterého aspektu práva na obhajobu nezbytné.

Třetí kapitola je zaměřena na obecnou rovinu vymezení práva na obhajobu, přičemž tato část je pro větší přehlednost rozčleněna do osmi subkapitol, které se snaží jednotlivě a zároveň však v rámci komplexního pojetí specifikovat právo na obhajobu jako institut „sui generis“. Jednotlivé podkapitoly se pak snaží vylíčit rysy, atributy, jakož i samotné právo na obhajobu z pohledu právních norem, přitom v závěrečných podkapitolách neopomíná ani vymezení práva vyplývajícího z obhajoby materiální, jakož i vymezení obhajoby formální.

Čtvrtá kapitola pak z praktického hlediska pojednává o pojetí práva obviněného na obhajobu jako souhrnu specifických práv, které jsou mu přiznány českým právním řádem. Dalším členění na subkapitoly obsažené v této části práce pak pojednává o každém z konkrétních procesních oprávnění obviněného.

Dalším cílem této kapitoly je poukázat rovněž na vzájemné vztahy a vazby mezi dílčími právy, neboť představují vzájemně propojený a vyvážený obranný mechanismus jako celek.

V rámci jednotlivých podkapitol je pak vymezení konkrétního práva obviněného na obhajobu z pohledu platného a účinného právního řádu doloženo uvedením příkladů aplikace příslušných pravidel v soudní praxi, které jsou doplněny i o postřehy ve vztahu k Ústavě ČR a Listině spolu s nástinem nálezů Ústavního

soudu v ČR a v podstatě okrajově i některými zásadními rozhodnutími Evropského soudu pro lidská práva, dříve rovněž Evropské komise pro lidská práva.

V poslední páté kapitole čili na závěr práce, jako shrnutí, jsou okrajově zmíněny možné cesty a směry řešení „de lege ferenda“, a to jak ve smyslu odstranění stávajících nedostatků a zkvalitnění stávající právní úpravy, tak i ve smyslu doplnění systému o některé nové právní instituty.

Závěr práce přináší zestručněný pohled na pojetí práva obviněného hájit se proti vznesenému trestnímu obvinění v rámci trestního procesu a celkové zhodnocení stávající právní úpravy dané problematiky, jakož i přehled v práci přinesených úvah de lege ferenda, přičemž v obecné rovině nastiňuje i tendence a možnosti budoucí právní úpravy.

Přistoupíme-li ke zhodnocení dosavadního vývoje moderní právní úpravy práva obviněného na obhajobu, musíme konstatovat, že v posledních desetiletích byla práva obviněného a obhájce soustavně rozšiřována, což do značné míry přispělo k naplnění zásady zákonnosti trestního řízení a rozšíření záruk zjištění objektivní pravdy. V současnosti lze nicméně s ohledem na změny v českém trestním procesu koncepčního charakteru vysledovat částečně i trend opačný, např. určité omezení práva na obhajobu v přípravném řízení, které je ovšem na druhé straně vyváženo rozšířením obhajovacích práv v řízení před soudem.

Práce vychází z pozitivní právní úpravy a judikatury platné ke dni 30. 04. 2011.

## Kapitola I. Historický exkurz k problematice práva na obhajobu

Historický exkurz se vztahuje k vývoji trestního práva, především k trestnímu procesu a právu na obhajobu.

Problematika právního procesu, dokazování pravdy a důkazů byla de facto zkoumána již na značně vysokém stupni úrovně ve starém Řecku a Římě.

Významný rozvoj zaznamenala však teprve ve středověku. Z historických pramenů lze zjistit, že původní rozvoj právního myšlení v tomto směru znamenal připojování nejjednodušších poznámek souhlasných i nesouhlasných k pramenům poskytujícím prvotní právní texty.<sup>10</sup> Ve středověku dochází ke značnému rozvoji procesního uvažování tehdejších právníků. Středověké soudní řízení a v něm užívané důkazy lze charakterizovat spíše jako technické pojetí a tomu odpovídající prostředky. Tyto prostředky vlastně neposkytovaly tehdejším právníkům příliš mnoho prostoru pro jejich teoretické právní úvahy. Neboť tehdejší středověká soudní řízení byla postavena na tom, že přímo předepisovala soudci, jakou váhu má kterému důkaznímu prostředku přiznávat a uznat. V podrobnostech dokonce určovala počet svědků a jejich důvěryhodnost.<sup>11</sup> Je však třeba jak kanonickém, tak římskému procesu přiznat tehdejší nepochybnou pokrokovost a snahu zjišťovat skutečnost v právním procesu, ve kterém se uplatňovaly zásadním způsobem iracionální důkazy, jako např. ordály.<sup>12</sup> Úloha obhájců, především ve starém Římě byla nepochybně velice významná. Jejich aktivní činnosti byl dáván skutečně značný prostor. Nicméně chyběly jim s dnešního pohledu tak významné a zásadní instituty jako je presumpce nevinny nebo kategorická úprava a používání posouzení případu „in dubio pro reo“, tak jak jí zná náš trestní řád v ustanovení § 2 odst. 2 tr. řádu.<sup>13</sup>

Procesní právo se svými normami se prakticky utvářelo od 7. století. Vyvíjelo se z transformovaného archaického práva a z procesních norem. Nerozlišovalo se trestní a majetkové řízení procesní. V té době byl soudní proces veřejný a ústní.

---

<sup>10</sup> BRUNA, E., Otázky právního procesu, Praha, Leges, 2008, s. 30

<sup>11</sup> BRUNA, E., Otázky právního procesu, Praha, Leges, 2008, s. 31

<sup>12</sup> KEJŘ, J., Pojem soudního důkazu ve středověkých právních naukách, Praha: Academica, 1967, s. 169-188

<sup>13</sup> BRUNA, E., Otázky právního procesu, Praha, Leges, 2008, s. 33

Zásadní změny procesního práva u nás byly zakotveny v Obnovených zřízení zemských vydaných v roce 1627 a především v trestních věcech se plně prosadila zásada oficiality. Právu na obhajobu nebyla ani zdaleka věnována taková pozornost. Lze říci, že na rozdíl od zásady oficiality obhajoba a především její podíl na výsledku vycházel z výrazně menších možností, což se právě projevovalo negativním způsobem na výsledných rozhodnutích. Jako důkazní prostředky byly připuštěny především zemské desky, listiny, svědectví, ohledání na místě činu, přísaha.<sup>14</sup> Dále se i zde výrazně projevoval vliv zásad římsko-kanonického procesu. Šlo o zavedení písemného procesu, jako jeden ze základních atributů inkvizičního procesu, což mimo jiné znamenalo, že i svědecká výpověď v právu absolutistického státu měla podobu písemného protokolu. Byl opuštěn princip obžalovací a zcela nastoupil proces inkviziční či vyhledávací. Se zavedením zásady písemnosti a neveřejnosti byla většina důkazů zpracována do písemné podoby. Soudní proces měl povahu projednání právního sporu a nerozlišoval přímo civilní či trestní případy. Na další rozvoj institutu soudního procesu mělo pak vliv založení Říšského komorního soudu v roce 1499, jehož judikatura ovlivňovala výrazně právní myšlení tehdejší doby a vedení tehdejšího právního procesu.<sup>15</sup>

Proces civilní a trestní byl rozdělen teprve v souvislosti s vydáním trestních a civilních kodifikací. Po roce 1848 bylo procesní právo, resp. právo obhajoby jako institutu, budováno na zásadě ústnosti a písemnosti jako kombinované zásady.

Koncem 19. století se zvyšuje význam práva na obhajobu a postavení obviněného v trestním řízení soustavně posiluje, a to až do současnosti.

Zásadní význam pro tento trend mělo pojetí základních práv a svobod člověka, v jehož světle právě dochází k posilování tohoto významného institutu trestního řízení.

Jedním z příkladů jak se promítal do povědomí veřejnosti, ale i do názoru zákonodárce institut práva na obhajobu, je jeho pojetí u nás v 50. letech. Vyskytl se totiž názor a pro obhajobu doslova poškozující, který byl postaven na myšlence mezi zájmy společnosti a zájmy jednotlivce. Výrazněji ovlivnila teorii Vyšinského o až antagonistickém vztahu mezi těmito zájmy, což znamenalo, že institut obhajoby byl

<sup>14</sup> MALÝ, K., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde, 2003, s. 673

<sup>15</sup> BÍLÝ, J. L., Právní dějiny na území ČR, Praha: Linde, 2003, s. 348-349

chápan tak, že preferoval zájem společnosti, především vedoucí strany a jí poplatného státního aparátu, který ve svém důsledku popíral využívání všech zákonem daných práv obviněného, pokud to bylo v tzv. celospolečenském zájmu. O tom, co je to celospolečenský zájem, rozhodovaly v duchu stranické linie orgány činné v trestním řízení. Tento prosazovaný směr pochopitelně negativně ovlivnil též obhajoby po roce 1948 i u nás.<sup>16</sup>

Přesto však v průběhu minulého století docházelo a stále dochází k záměrnému porušování či znemožňování výkonu obhajoby, v naprosté většině případů v zemích s totalitními či fašistickými režimy. V našich podmínkách lze o skutečném zvyšování ochrany základních práv obviněného hovořit především v kontextu posledních desetiletí, zejména pak po roce 1989 s ohledem na změnu sociálněekonomického a politického uspořádání, jež v tomto období nastaly.

Zásadní důvody, které vedou k takové argumentaci, souvisejí s historickým vývojem tohoto právního institutu, neboť až do r. 1992 zde byla dvojkolejnost trestního řízení. Po jejím odstranění se jedinou formou předsoudního stádia stalo vyšetřování, kdy trestní stíhání se zahajovalo sdělením obvinění, o kterém se sepisoval záznam. Toto sdělení obvinění mělo povahu opatření a z toho důvodu, proti němu nebyl přípustný řádný opravný prostředek. Výjimku tvořila pouze žádost o přezkoumání postupu vyšetřovatele státním zástupcem.

---

<sup>16</sup> Srov. Teorii Vyšinského a jeho kritiku uplatňování všech zákonných prostředků obhajoby ve prospěch obviněného, jež v konečném důsledku považovala kvalitně provedenou obhajobu za poškozování socialistického zřízení (srov. Císařová, D.: Příspěvek k problému smyslu obhajoby v trestním řízení, Právník, 4. 2/1965, s. 108).

## Kapitola II. Právo na spravedlivý proces a fair proces

Předpokladem uložení spravedlivého trestu nebo ochranného opatření v trestním řízení, je jeho podoba zákonného a spravedlivého procesu. Jeho účelem není jen spravedlivé potrestání pachatele, nýbrž i „fair“ proces, který patří mezi základní atributy demokratického právního státu. Použití sankcí je podmíněno důsledným a striktním respektováním principů právního státu. Zachování pravidel spravedlivého procesu je ohraničeno a též vymezeno ústavními zárukami, které nepřekročitelně limitují činnost orgánů veřejné moci při rozhodování v trestním procesu. Tomu též odpovídá úprava trestněprocesních pravidel. Prakticky to znamená, že orgány činné v trestním řízení mohou používat jim svěřené prostředky pouze v souladu se zákonem a na základě zákona, též způsobem, který zákon umožňuje. Článek 2 odst. 3 Ústavy, článek 2 odst. 2 Listiny deklaruje, že státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. K tomu přistupuje též článek 8 odst. 2 Listiny<sup>17</sup>, státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Jednotlivé, zákonem definované záruky pak vytváří obraz řádného zákonného procesu neboli souladného trestního řízení.

Z výše uvedeného jasně vyplývá povinnost orgánů činných v trestním řízení striktně dodržovat všechna procedurální pravidla, která obsahují minimální standardy, jejichž naplnění je předpokladem spravedlivého procesu. Zejména taková ustanovení procedurálních předpisů, která garantují uplatnění práva na obhajobu. Ta dávají osobě, proti které se vede trestní řízení, více možností k obraně proti nespravedlivému a nezákonnému rozhodnutí orgánu činných v trestním řízení.

V širším smyslu je ještě předmětem trestního řízení:

- rozhodnout o nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestním činem, pokud byl tento nárok včas uplatněn,
- objasnit okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo jí umožňovaly, nezjištění těchto okolností však není překážkou pro vynesení meritorního rozhodnutí,<sup>18</sup>

---

<sup>17</sup> Srov. čl. 8 odst. 2 Listiny cit.: „Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon“

<sup>18</sup> JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní. Praha: Linde a.s., 2007, Str. 23-24

- jsou též důvodem, pro který má každá taková osoba možnost obrany proti hrozícímu trestu (má možnost hájit se sama nebo za pomoci obhájce).

Požadavek zákonného a spravedlivého trestního procesu, který je typický pro moderní demokratické právní řády, je založen na hodnotách, které znamenají omezení státní moci před svévolí vůči osobě, proti které se vede trestní řízení. Přitom je kladen důraz na povinnost státu zabezpečit, aby tato osoba mohla v trestním řízení uplatnit veškerá svoje práva. Tedy právo na obhajobu se rovná celému komplexu zákonem přiznaných a chráněných základních práv osoby, proti níž se vede trestní řízení. Představuje právě tu naprosto nezbytnou záruku spravedlivého projednání věci. Platí, že nelze hovořit o spravedlnosti, jestliže trestní proces splňuje požadavky zákonnosti, přiměřenosti, avšak obviněnému případně obžalovanému není vlastně umožněno předložit soudu svoji verzi případu a v souvislosti s tím plně uplatnit právo na obhajobu.

Český právní řád tedy prohlašuje a garantuje právo na obhajobu jako jedno ze základních lidských práv ve smyslu Listiny. Též v tomto směru respektuje další, mezinárodní dokumenty, které zaručují ochranu lidských práv a základních svobod. Tak je naplňována dikce čl. 10, 10a Ústavy, pokud jde o dohody či smlouvy, kterými je Česká republika vázána. Právo na obhajobu je zakotveno též v trestním řádu prostřednictvím konkrétních ustanovení, která budou dále předmětem zpracování v této práci. Podstatou práva osoby, proti které se vede trestní řízení, nelze ovšem omezit jen na citování příslušných právních norem. Je třeba jej vykládat tak, že vycházíme z konkrétní platné právní úpravy trestního řádu, ústavního rámce tohoto řízení, ze zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Tedy z celkového významu a smyslu práva na obhajobu, jak je zakotveno v našem právním řádu, a v příslušných mezinárodních smlouvách.

Konkrétní právní úpravu práva obviněného na obhajobu však nutno spatřovat v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), jenž nabyl účinnosti dnem 1.4. 2004 a ve vztahu k trestnímu řádu je normou speciální.



Rovněž reforma soudnictví ve věcech mládeže provedená zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), otevřela nový prostor pro následnou diskusi směřující k hledání a nalezení dalších moderních metod pro zacházení s delikventní mládeží i způsobů jejich efektivní ochrany před nepříznivými vlivy trestního procesu. Již nyní je třeba zahájit odbornou debatu o přínosech a nedostacích nové právní úpravy soudnictví ve věcech mládeže, která by v první řadě měla vést k odstranění nedostatků nové právní úpravy obhajovacích práv mladistvého.

Samotný rozsah uplatnění práva na obhajobu je mohutnější, než může konkrétní právní úprava postihnout. Jde o dynamický systém, který se vyvíjí v rámci zásady kontradiktorního řízení ve vztahu k obžalobě.

V této souvislosti nelze přehlédnout, že je to právě aktivní uplatňování práva na obhajobu, které výrazně ovlivňuje jak zákonnost celého trestního procesu tak i jeho spravedlivý výsledek.

Přes tato výše uvedená tvrzení, která považujeme zřejmě za zcela správná, dochází v řadě případů k omezování práva obhajoby. V některých případech dokonce vede k tomu, že znamená i neplatnost některých právních úkonů, které stíhá kupříkladu neúčinnost důkazu provedeného v rozporu s respektováním práva na obhajobu. Porušení práva na obhajobu může či dokonce mívá takové důsledky, že je důvodem pro použití řádných či mimořádných opravných prostředků, nebo ústavní stížnosti případně k podání stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva do Štrasburku („Soud“).

V souvislosti s uvažovanou rekodifikací je možno uvažovat de lege ferenda o některých nových úpravách tohoto zásadního institutu, kterými se budu dále též zabývat. Je možno připomenout pokračování v prohlubující se v kontradiktorní povaze trestního řízení, zvyšující se podíl obhajoby na provádění důkazů. Jde především o výsledky osob u hlavního líčení ve smyslu ust. § 215 odst. 2 tr. řádu, obstarávání důkazů obhajobou.

Předpokladem účinné a efektivní obrany osoby, proti které se vede trestní řízení, je nepochybně přesná a kvalitní právní úprava institutu práva na obhajobu,

kteřá by měla poskytnout veškeré potřebné záruky této osobě jak ve smyslu formálním tak i materiálním.

Z těchto obecných tendencí je nutno zohlednit zejména stále akcentující kontradiktorní povahu trestního řízení, dále postupující diferenciaci trestního procesu i sklony k tříštění norem trestního řízení, jež mají za následek zvyšující se nároky na procesní aktivitu stran a komplikovanou orientaci v právních předpisech způsobenou nepřehledností právní úpravy. V konečném důsledku poté vzrůstají požadavky na právní erudici i zkušenosti všech osob zúčastněných na řízení, především pak na osobu obviněného.

## Kapitola III. Obecná rovina vymezení práva na obhajobu

### **3.1 Základní rysy a pojetí práva na obhajobu**

Právo na obhajobu se vztahuje, jak již bylo v úvodu naznačeno na osobu, proti které se vede trestní řízení. Tím není zcela tento pojem vyčerpán, neboť ve smyslu platné právní úpravy při vymezení osob, kterých se týká, půjde nepochybně o a) obviněného, b) obžalovaného, ale též c) odsouzeného v trestním řízení.

Trestní řád vymezuje tyto osoby následujícím způsobem:

**Ad a)** Obviněný je ten, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání podle § 160 tr. řádu.

**Ad b)** Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný (§ 12 odst. 8 tr. řádu).

**Ad c)** Odsouzeným je ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci nebo pravomocný trestní příkaz (§ 12 odst. 9 tr. řádu).

V této souvislosti je třeba připomenout, že ve smyslu ust. § 12 odst. 6 tr. řádu je osoba, proti které se vede trestní řízení, též stranou tohoto řízení. S ohledem na uplatňování práva na obhajobu, kde má zásadní význam a úlohu obhájce, je potřeba již na tomto místě poznamenat, že obhájce je právním zástupcem takové osoby a samostatným subjektem trestního řízení. Jedná tedy vždy jménem ať již obviněného, obžalovaného nebo odsouzeného. Nemůže tedy vystupovat v tomto řízení vlastním jménem, ani kdyby šlo o řízení podle § 302 a násl. tr. řádu.

S ohledem na systém zpracování práce a pro větší úplnost vymezení osob, které se účastní trestního řízení je nutno ještě k otázce osoby obhájce zdůraznit následující. V trestním řízení je obhájcem advokát, který je zapsaný v seznamu advokátů u České advokátní komory. Tento může být zastupován, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, koncipientem. Naopak obhájcem v trestním řízení nemůže být advokát, proti kterému se vede trestné stíhání, nebo ten, jenž je v řízení sám obviněným, či svědkem nebo zúčastněnou osobou (§ 35 odst. 2 tr. řádu), dále advokát, který v řízení měl vykonávat obhajobu, v tomto řízení vypovídá jako svědek, nebo je tlumočnickem (§ 35 odst. 3 tr. řádu). V rámci trestního řízení ve věcech mládeže zákon stanoví, že obhájcem mladistvého, nemůže

být ten, který zastupuje mladistvého, jehož zájmy si odporují, rovněž pak ten kdo byl mladistvému jako obhájce takovou osobou zvolen (§ 44 odst. 1 zák. mládeže).<sup>19</sup>

Právo na obhajobu je možno pojmut jako souhrn všech procesních práv, které zákon dává osobě, proti které se vede trestní řízení, aby se hájil proti obvinění, Jsou to ta, která tato osoba využívá ve své argumentaci proti obvinění, ke snížení či vyvrácení své odpovědnosti, popřípadě k uvádění důkazů a jiných skutečností na svou obranu. Úkolem obhajoby je efektivní odpor proti obžalobě s cílem zjistit pravdivý stav věci a ochránit osobu, proti které se vede trestní řízení proti nepravdivému obvinění či odsouzení.<sup>20</sup>

V trestním procesu mají orgány činné v trestním řízení velké množství jak materiálních prostředků, tak právních možností jak postupovat proti této osobě a z tohoto úhlu pohledu mají značnou převahu.

Obhajoba je v tomto směru v nevýhodě, neboť jako druhá procesní strana takové prostředky nemá. Přitom je obviněný, obžalovaný či odsouzený nucen často čelit mnohdy například trestním obviněním, rozsudkům velice závažným, která provázejí v řadě případů výrazné zásahy do osobnostních práv.

Aby tato nevýhodnost postavení osoby, proti které se vede trestní řízení, byla v rámci rovného postavení stran, alespoň do jisté míry vyrovnána, je zde právě vedle institutu presumpce nevin, též rozsáhlá možnost uplatňování práva na obhajobu a pomoc obhájce pro tuto osobu, když ta je mnohdy v řadě případů naprosto nezbytná. Již proto, že u osoby, obviněného, odsouzeného se předpokládá nízká či nulová odborná znalost práva a možnost náležitě se hájit sám.

Spolupráce a pomoc zkušeného odborníka pro takovouto osobu je pak tou nejlepší možností, jak zabezpečit řádné a včasné a odborné uplatnění obhajovacích práv. V tomto směru trestní řád přiznává obhájci některá další práva při výkonu funkce obhajoby, která obviněný sám nemůže uplatnit. Význam obhajoby je zdůrazněn též tím, že její vymezení je systematicky řazeno, což dokládají i její tři základní procesní funkce v trestním řízení. To znamená, že je zde rovnocenně vedle

---

<sup>19</sup> JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní, Linde Praha a.s., 2007, s. 160-161

<sup>20</sup> Srov. MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kolektiv: Kurz trestního práva – trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2004, s. 118: Autoři připomínají Vargovou práci Die Vertheidigung in Strafsachen (Wien, 1879): “Úkolem obhajoby je tedy...role odporování, cílem obhajoby je zjištění pravdy.”

zásady obžalovací, rozhodovací, když tyto dvě naplňují orgány činné v trestním řízení.<sup>21</sup>

Postavení obhajoby v trestním procesu pro jeho význam a nezastupitelnost výrazně posiluje i ústavně garantované a mezinárodně smluvně upravené právo na obhajobu, které tak přispívá k naplnění rovnosti stran, která je jedním ze zásadních předpokladů naplnění principu spravedlivého procesu.

Souhrn jednotlivých procesních práv v obhajobě je podmínkou obhajoby osoby, proti které je vedeno trestní stíhání proti vznesenému obvinění, které jí právní řád přiznává, práv, jež tato osoba využívá ke kritice obvinění, k vyloučení své odpovědnosti, popřípadě k uvádění důkazů a jiných skutečností sloužících na její obranu. Od okruhu vymezených práv poskytujících právo na obhajobu je třeba odlišit pojem rejstříku práva na obhajobu, který je pojmem spíše obecným.

Zásadní účel a prakticky podstatu je možno vyjádřit rovněž ve vztahu k zásadě objektivní pravdy neboli podle úpravy z roku 1993 k zjišťování skutkového stavu věci bez důvodných pochybností, tak jak je uvedeno v ust. § 2 odst. 5 tr. řádu. Ke škodě věci byl skutečný stav věci obsažený do té doby ve zmíněném zákonném ustanovení nahrazen právě stavem věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti. Toto ustanovení má velice často negativní vliv na zjišťování právě objektivního stavu věci, který by pro výsledek trestního řízení měl být rozhodující a zásadní. K tomu přistupuje též mnohdy nesprávně aplikované ustanovení § 2 odst. 5 věta třetí, podle kterého orgány činné v trestním řízení jsou povinny stejně pečlivě objasňovat v trestním řízení skutečnosti svědčící ve prospěch i neprospěch obviněného. Mnohdy se tak vlastně neděje. Je to právě obhajoba, která zde musí a má možnost aktivně spolupůsobit při zjišťování skutkového stavu věci tak, aby nedocházelo k excesům výše uvedeným a aby v souladu se zákonem byl splněn smysl a význam trestního řízení, tak jak má na mysli § 1 tr. řádu.

Podstata jednostranné činnosti obhajoby, při využití všech zákonných prostředků, pak spočívá v kladném výsledku pro obviněného. Na konci cesty lze pak dospět ke zjištění skutkového stavu věci, která přiznává prospěch pro obviněného, protože, jak vyplývá ze zkušeností z trestního řízení, maximum objektivních informací může vést a často vede k osvobozujícímu výroku týkající se obviněného.

---

<sup>21</sup> CÍSAŘOVÁ, D., JÜTTNER, A.: Obhajoba v českosloven. trestním řízení, Orbis, Praha 1965, s. 25.

Dále se klade i důraz na nutnost vznášení námitek proti obžalobě. Tímto způsobem se obhajoba z pozice protistrany dostává do relativně vyrovnaného postavení s ní, tedy s obžalobou a působí jako obrana proti jejím závěrům.

Tyto skutečnosti pak i potvrzuje odborná právní literatura. Tedy smyslem zajištění práva na obhajobu není pouhá ochrana jednotlivce před porušováním jeho práv a zákonných zájmů, ale i zájem státu na zjištění pravdy ohledně skutkového stavu.<sup>22</sup>

K doplnění v této souvislosti je třeba uvést, že obhajoba je jedním ze zdrojů informací o možných okolnostech svědčících podle zásady „in dubio pro reo“ pro obviněného, tato skutečnost ovšem nikterak nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti, tak jak jim to nepochybně ukládá i zásada vyhledávací, jak bylo již výše uvedeno.

Obhajoba má možnost a oprávnění využívat při hájení zájmů osoby, proti které se vede trestní řízení, všech zákonem jí daných prostředků. To znamená především uvádět všechny skutečnosti a navrhnout důkazy, jež tuto osobu její viny zbavují, nebo jí zmírňují či oslabují a zároveň všechny orgány činné v trestním řízení mají povinnost náležitě objasnit skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti.

Praxe ukazuje, že pojem důvodné pochybnosti bývá při jeho výkladu problematický. Problém spočívá v tom, že o tom, co jsou či nejsou důvodné pochybnosti, rozhoduje nakonec orgán činný v trestním řízení, ačkoliv mnohdy je zcela zjevné, že pochybnosti o skutkovém stavu věci stále trvají a nebyly odstraněny. Nejednotnost výkladu tohoto ustanovení a prakticky nemožnost jej přesnějším způsobem vymezit, sama o sobě signalizuje nevhodnost takovéto úpravy a hlavně škodlivost pro zjištění objektivního stavu věci, neboť notná dávka subjektivismu, která je přítomna prakticky vždy v tomto pojetí velice často zásadním způsobem převažuje.

Zde se ukazuje blízký vztah mezi uplatňováním práva na obhajobu a zásady presumpce nevinu. O jejím významu bylo již pojednáno výše, k tomu je

---

<sup>22</sup> CÍSAŘOVÁ, D., JÜTTNER, A.: Obhajoba v československém trestním řízení, Orbis, Praha 1965, s. 16n.

třeba dodat, že v právní úpravě se zde opíráme o článek 40 odst. 2 Listiny a § 2 odst. 2 tr. řádu.

Ze zásady presumpce nevinu tak vyvstávají ve prospěch osoby, proti které se vede trestní stíhání dvě zásadní procesní pravidla. První je zásada in dubio pro reo, při které platí, že vyskytnou-li se pochybnosti ohledně viny osoby, proti které se vede trestní řízení, a pokud nelze dále tyto pochybnosti eliminovat dalšími důkazy, je pak nepochybně třeba rozhodnout ve prospěch obviněného či obžalovaného. Zásadně se takové pochybnosti musí týkat výhradně skutkových otázek. Nejde tedy o právní otázky.

Na to navazuje pravidlo druhé, ze kterého vyplývá, že k odsouzení osoby je třeba, aby jí vina byla dokázána. Není věcí osoby, proti které se vede trestní řízení prokazovat svojí nevinu. Tato zásada je ještě posílena tím, že tato osoba není povinna v průběhu trestního řízení nucena vypovídat a nesmí být žádným způsobem k výpovědi donucována. K tomu srovnej čl. 40 odst. 4 Listiny, dále pak § 92 odst. 1 a § 33 odst. 1 tr. řádu. Při naplňování smyslu a významu práva na obhajobu přispívají i další zásady trestního řízení jako jsou zásada veřejnosti, bezprostřednosti a ústnosti.

Lze říci, že základní zásady trestního řízení jsou koncipovány tak, aby umožňovaly na jedné straně možnosti orgánů činných v trestním řízení skutečně zjistit pravý stav věci, na straně druhé a by osoba, proti které se vede trestní řízení, mohla v co největší míře uplatnit svá garantovaná práva na obhajobu. Přitom ze zákonné úpravy vyplývá zcela zřetelně, že je současně povinností orgánů činných v trestním řízení poskytnout plnou možnost uplatnění práva na obhajobu.

Trestní řád přiznává právo na obhajobu osobě, proti níž se vede trestní řízení. Z celkové zákonné úpravy tohoto institutu je zřejmé, že ačkoliv Listina v čl. 40 odst. 3 spojuje právo na obhajobu pouze s osobou obviněného, ne již s osobou podezřelého ve smyslu § 76 odst. 6 tr. řádu, tak přesto v jiné právní úpravě, tj. v článku 37 odst. 2 umožňuje alespoň právo na právní pomoc již od počátku řízení.

Jak teorie trestního práva, tak zákon § 12 odst. 10 a § 1 tr. řádu vymezuje pojem trestního řízení jako postup orgánů činných v tomto trestním řízení a dalších

subjektů, které se na něm podílejí.<sup>23</sup> Tento pojem je širší než pojem trestní stíhání, neboť zahrnuje i úkony, které nelze podřadit pod pojem trestní stíhání, neboť zahrnuje i jiné úkony, například neodkladné úkony či postup dle § 158 tr. řádu. Tedy jde o úkony, které předcházejí zahájení trestního stíhání. V tomto směru lze spatřovat kladný přínos novely trestního řádu č. 265/2001 Sb., která vymezila pojem trestního řízení shodně s naukou. Přitom rozšířila institut přípravného řízení právě o postup před zahájením trestního stíhání podle § 158 a násl. tr. řádu.

Osobu, proti které se vede trestní řízení, označuje trestní řád ve vztahu k tomu, v jakém stádiu se tato osoba nachází různými termíny. V počáteční fázi trestního řízení jej označuje jako podezřelého, tj. toho, kdo byl ve smyslu § 76 tr. řádu zadržen, případně vůči komu jsou vedeny např. neodkladné či neopakovatelné úkony ve smyslu ust. § 160 odst. 2 tr. řádu, ale dosud proti němu nebylo zahájeno trestní stíhání. Nebo to může být osoba, proti které je vedeno zkrácené přípravné řízení ve smyslu ust. 179a a násl. tr. řádu. Po doručení návrhu na potrestání soudu podle § 314b odst. 1 tr. řádu, jej označuje jako obviněného, který se ve smyslu ust. § 12 odst. 9 tr. řádu po nařízení hlavního líčení označuje jako obžalovaný.

Obviněný má možnost využít celý rozsah jeho práva na obhajobu, tak jak mu jej trestní řád přiznává. Může se hájit sám, nebo využít svého práva zvolit si obhájce. Tím se okruh možností se de facto rozšíří, neboť obviněný může nadále využít právě prostřednictvím svého obhájce též řadu oprávnění, která zákon dává výlučně obhájci.

Ve smyslu ust. § 2 odst. 13 tr. řádu, který upravuje právo na obhajobu pak zákonodárce zvolil k této základní zásadě trestního řízení, některé speciální úpravy. Je to především § 33 odst. 1, 2 a dále 5 tr. řádu. Již název vypovídá, že jde o práva obviněného, někdy se hovoří o katalogu práv obviněného. Lze uvést dále například též § 92 tr. řádu. Z dikce uvedené v § 12 odst. 7 tr. řádu, lze dovodit, že práva uvedená v § 33 tr. řádu jsou prakticky přiznána nejen obviněnému, ale také obžalovanému, odsouzenému.<sup>24</sup>

---

<sup>23</sup> MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kolektiv: Kurz trestního práva – trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2004, s. 6

<sup>24</sup> Srov. ust. § 12 odst. 7 tr. řádu zní: „Pokud z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený.“



Ačkoliv zadržaná podezřelá osoba má jistá obdobná práva na obhajobu jako obviněný, nejsou stejná. Rozsah práv této osoby zahrnuje právo zvolit si obhájce, radit se s ním již v průběhu zadržení a též žádat přítomnost obhájce u svého výslechu, to platí, ledaže by byl obhájce ve lhůtě 48 hodin nedosažitelný.<sup>25</sup>

Právo na obhajobu obviněného počíná okamžikem zahájením trestního stíhání. Neznamená to ale, že od tohoto okamžiku může uplatňovat všechna byt' dílčí práva na obhajobu. Naplnění některých konkrétních práv obhajoby je spojeno s určitým procesním stádiem. Tak například právo vyslechnout svědka může obviněný, nebo jeho obhájce podle současné právní úpravy využít pouze u hlavního líčení, tak jak je upraveno v § 215 odst. 2 tr. řádu.

Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb., výslovně kodifikuje v ustanovení § 158 odst. 4 tr. řádu právo na právní pomoc advokáta při podání vysvětlení. K takovéto právní úpravě zřejmě přispěla rozhodnutí i stanoviska Ústavního soudu.

V této souvislosti je potřeba zdůraznit právě význam tohoto zákonného ustanovení, neboť jakákoliv osoba potencionální obviněný, jenž nebyl dosud zadržen, využít právní pomoci advokáta a žádat jeho účast při podání vysvětlení. Sám Ústavní soud ve svém rozhodnutí zdůrazňuje, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny takové osobě účast jí zvoleného advokáta umožnit, nikoliv však zajistit.<sup>26</sup> Je proto věcí osoby podávající vysvětlení, zda se rozhodne při tomto úkonu pro účast svého právního zástupce.

Vlastní účast právního zástupce při podávání vysvětlení podle ust. § 158 odst. 4 tr. řádu není stejná ani srovnatelná s postavením obhájce v trestním řízení. Je totiž omezena pouze na jeho přítomnost, do výslechu nesmí vůbec zasahovat.

Pokud nebyl obhájce přítomen v rámci postupu dle § 158 odst. 1 tr. řádu, který byl proveden před zahájením trestního stíhání, nemůže vést k závěru, že obviněný neměl obhájce, když ho měl podle zákona mít. Ten, proti komu se řízení již vede, musí mít v případě nutné obhajoby obhájce od již od okamžiku vzniku důvodu nutné obhajoby a dále za předpokladu, že se ocitl v procesním postavení obviněného

---

<sup>25</sup> Tato práva zadržného na obhajobu byla do trestního řádu zavedena novelami z roku 1990 a 1991 (zákon č. 128/1990 Sb., a zákon č. 558/1991 Sb.).

<sup>26</sup> Srov. Nález II. ÚS 98/95 (Sb. n. u. ÚS, Sv. č. 5, nález č. 42, s. 359; nález č. 87/1996 Sb.).

podle § 32 tr. řádu tím, že byl usnesením o zahájení trestního stíhání uveden jako obviněný.<sup>27</sup>

Z pohledu ústavního rámce je právo na právní pomoc osoby podávající vysvětlení srovnatelné s právem svědka podávající výpověď dle § 97 a násl. tr. řádu.<sup>28</sup> K tomuto závěru dospěl Ústavní soud ČR, když konstatoval ve svém závěru porušení práva na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny v případě, kdy svědkovi nebylo umožněno, aby jím zvolený advokát byl přítomen výslechu svědka.<sup>29</sup> Obsah práva svědka na právní pomoc advokáta při podání svědecké výpovědi vymezil v intencích práva osoby podávající vysvětlení, přičemž se do jisté míry vypořádal i se svým dřívějším odmítavým stanoviskem.<sup>30</sup>

Jakoby druhou stranou práva osoby, proti které se vede trestní řízení, na obhajobu, je povinnost orgánů činných v trestním řízení umožnit této osobě plné uplatnění jejího práva vyplývajících z práva na obhajobu v souladu dle ust § 2 odst. 13 a § 33 odst. 5 tr. řádu. Jak vyplývá z ústavního rámce trestního řízení garantované Ústavou, Listinou a též mezinárodními smlouvami, tak právo na zajištění řádné možnosti uplatnit svá obhajovací práva zahrnuje též právo obviněného mít přiměřený čas a možnosti k přípravě obhajoby dle čl. 40 odst. 3 Listiny, čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy.

Trestní řád upravuje v rámci řady jednotlivých ustanovení, často dokonce v konkrétnější podobě.<sup>31</sup> Tak například o dikci § 198 odst. 1 tr. řádu či § 225 odst. 2 tr. řádu týkající se lhůty k přípravě obhajoby.

S pohledu Evropská unie lze uvést zprávu, podle které obviněný musí mít možnost zorganizovat svoji obranu přiměřeným způsobem a bez omezení, pokud jde

---

<sup>27</sup> Srov. Usnesení NS ČR ze dne 28. 12. 2004, sp. Zn. 7 Tdo 1389/2004.

<sup>28</sup> Blíže VANTUCH, P.: K právu svědka na přítomnost advokáta při svém výslechu ve světle nálezu Ústavního soudu ČR II. ÚS 386/04, Bulletin advokacie, č. 5/2005, s. 21 a 22.

<sup>29</sup> Srov. nález II. ÚS 386/04, vydaný dne 20. 10. 2004

<sup>30</sup> Srov. usnesení II. ÚS 174/98 (Sb. n. u. ÚS, sv. č. 27, Usnesení č. 20, s. 257). V nálezu cit. v pozn. Shora Ústavní soud ve vztahu k dříve vydanému usnesení vyložil, že právo svědka na právní pomoc má určité hranice, přičemž v tomto případě bylo naplněno tím, že právnímu zástupci bylo umožněno, aby byl přítomen náležitěmu a dostatečnému poučení stěžovatelky jako svědkyně, a to až po prohlášení, že svědeckou výpověď neodmítá, a dále byla dána možnost po skončení výslechu, aby si svědkyně mohla zápis o svědecké výpovědi, ještě před jejím podpisem, přečíst v přítomnosti svého právního zástupce, čehož nevyužila. Dlužno dodat, že právo svědka, aby byla umožněna účast právního zástupce po celou dobu podání výpovědi, nelze co do obsahu srovnat s možnostmi poskytnutými stěžovateli ve shora uvedeném případě. Tuto okolnost ponechal Ústavní soud bez vyjádření.

<sup>31</sup> Srov. např. § 198 odst. 1 tr. řádu nebo – 225 odst. 2 tr. řádu o lhůt k přípravě obhajoby v průběhu řízení před soudem

o jeho možnost předložit soudu všechny významné prostředky obhajoby, a tím ovlivnit výsledek řízení.<sup>32</sup>

Při stanovení délky trvání lhůty k přípravě obhajoby a k uplatnění některého z dílčích práv práva obviněného na obhajobu je nutno přihlížet ke konkrétním okolnostem případu. To znamená např. ke složitosti projednávané věci, k tomu v jakém stadiu se trestního řízení nachází, též k tomu skutečnosti, zda obviněný se sám obhajuje nebo používá pomoci obhájce.

Tak například Evropský soud pro lidská práva ve věci *Twalib v. Řecko* z roku 1998 uznal porušení čl. 6 odst. 3 písm. b) Úmluvy a shledal nezákonný postup soudu prvního stupně, který po nedostavení se obhájce ve věci, kdy obviněný obhájce mít musel, požádal obhájce spoluobviněného, aby převzal obhajobu a nařídil krátkou přestávku, aby obhájce mohl nahlédnout do spisu.<sup>33</sup>

Dále je třeba uvést, že časové hledisko trestního procesu se promítá rovněž do práva na spravedlivý proces. Jeho nedílnou součástí je mimo jiné právo obviněného na projednání věci v přiměřeném čase, vyplývajícího jednak z čl. 6 odst. 1 Úmluvy a dále z článku 38 odst. 2 Listiny.

Pod pojmem přiměřená délka trestního řízení nelze mechanicky chápat jen mechanickou interpretaci toho, jestli trestní proces je maximálně nejkratší a nejrychlejší, ale jde o to zajistit osobě, proti které se vede trestní řízení právo na přiměřenou délku takového řízení. Kriteériem je zákonnost a spravedlivost, a ne rychlost.

V podmínkách českého trestního procesu, především v řízení před soudem zůstává stále jedním z největších nedostatků již tradičně neúměrně zdlouhavé trestní řízení. Tomu lze čelit různým způsobem. Byla přijata řada opatření, která trestní řízení urychlují, ať již organizačního či právního charakteru. Tak například lze uvést novelu trestního zákoníku zák. č. 40/2009 Sb. z roku 2010, která se týká § 213 tr. řádu, kdy soud pouze konstatuje obsah listinných materiálů obsažených ve spisu, umožňuje stranám, aby do nich nahlédli, a pouze na výslovnou žádost některé ze stran, která výslovně označí, jaká listina či listiny mají být označeny jako důkazu, přečte. Pochopitelně délka trestního řízení vede u osoby, proti

---

<sup>32</sup> Srov. zprávu Komise ve věci *Can v. Rakousko* z roku 1986

<sup>33</sup> Srov. rozhodnutí Soudu ve věci *Twalib v. Řecko* z roku 1998.

kteře toto řízení směřuje, k dlouhodobé právní nejistotě, mnohdy jí výrazně poškozujee takovým způsobem, který zákonodárce určitě nechtěl. Navíc taková délka řízení značně oslabuje výsledný finální efekt takového rozhodnutí i v rámci generální prevence.

V souvislosti s výše uvedeným je potřeba zdůraznit, že trestní řád přiznává obviněnému nepřímoe určité záruky, které by měly uvedené nežádoucí dopady eliminovat. Tak např. jde o omezení osobnostních práv obviněného po nezbytně nutnou dobu, zejména při jeho vzetí do vazby §71 tr. řádu, stanovení konkrétních lhůt pro skončení přípravného řízení § 159 odst. 1, § 167 odst. 1, § 170 odst. 1, § 179b odst. 4 tr. řádu.<sup>34</sup>

V těchto souvislostech nelze opomenout procesní důsledky porušení či omezení práva obviněného na obhajobu, jichž se může domáhat i sám obviněný mimo jiné prostřednictvím opravných prostředků s odkazem na ust. § 188 odst. 1 písm. e), § 258 odst. 1 písm. a), § 256 odst. 1 písm. c) d) tr. řádu či jiných postupů § 157a tr. řádu.

Sám trestní proces přiznává právu na obhajobu natolik významné postavení, že příslušné procesní normy v řadě svých ustanovení, někdy i výslovně, spojují s jeho porušením<sup>35</sup>, jejich sankci absolutní neúčinností, totiž těch, které byly touto vadou stíženy. Ve svém procesním důsledku jde o nepoužitelnost příslušného procesního úkonu v dalším průběhu trestního řízení a nutnost opakovat jeho provedení, je-li to možné.

Na závěr lze shrnout, že poskytnutí možnosti obviněnému uplatnit jednotlivá obhajovací práva ze strany orgánů činných v trestním řízení v zákonem požadovaném rozsahu, je nezbytným předpokladem naplnění zásady zákonného a spravedlivého procesu ve smyslu čl. 8 odst. 2 a čl. 36 a násl. Listiny.

Na druhé straně není možné zpochybnit ani zájem státu na odhalení a potrestání pachatele trestného činu, tak jak zákonodárce uvádí v § 1 tr. řádu. Proto neúměrně rozsáhlé koncipované právo na obhajobu či jeho neúměrná interpretace a následná aplikace, by mohla mařit či dokonce znemožnit dosažení tohoto cíle.

---

<sup>34</sup> Bližší rozbor práva na projednání věci v přiměřené době přesahuje obsahový rámec práce.

<sup>35</sup> V praxi se jedná nejčastěji o porušení ustanovení o nutné obhajobě.

Proto pouze zákonné a spravedlivé rozhodnutí o vině a trestu, je schopno naplnit výše zmíněný účel trestního řízení.

Jaký by tedy měl být cíl obhajoby? Předkládat orgánům činným v trestním řízení takové důkazy, které vinu obviněného zmírňují nebo zeslabují či jej viny zbavují a též v intencích zákona činit vše pro to, aby nedošlo pro případ shledání viny k uložení nepřiměřeného trestu nebo dokonce k vydání odsuzujícího rozsudku, pokud je obžalovaný nevinný. Právě pro uskutečnění těchto cílů jsou zde právní garance zajišťující osobě, proti které se vede trestní řízení, právo na obhajobu jak v materiálním tak formálním smyslu.

### **3.2 Právo na obhajobu z pohledu právní normy**

Přestože pojem práva na obhajobu není přímo definován v žádném konkrétním zákoně, tak jeho základní atributy, obsah a formy, obsahuje více právních norem, avšak rozdílné právní síly.

Zcela jednoznačně jsou to Ústava ČR a Listina základních práv a svobod, též mezinárodní úmluvy, kterými je ve smyslu článku 10 a 10a Česká republika vázána a které ve svém souhrnu tvoří ústavní rámec trestních řízení. Stranou pozornosti nesmí zůstat též judikatura Evropského soudu pro lidská práva a našeho Ústavního soudu, kde jsou nejen formulovány meze práva na obhajobu, ale též současně výrazně omezují možnost zásahu orgánu veřejné moci do práva na obhajobu.

Primárně stanoví limity práva na obhajobu přímo Listina a mezinárodní úmluvy ve smyslu čl. 10 Ústavy, přičemž podklad pro vymezení jeho obsahu vytváří i příslušná judikatura zejména Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu ČR, v níž jsou rovněž formulovány meze práva na obhajobu, na jejichž základě se následně posuzuje ústavnost norem obecných, odvozených, nebo se vytváří normy nové.

### **3.3 Atributy obsahu práva na obhajobu obviněného, obžalovaného a odsouzeného**

Práva obviněného můžeme v podstatných otázkách zařadit do následujících skupin:<sup>36</sup>

1. právo obviněného účastnit se osobně projednání věci před soudem,
2. právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich,
3. právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě a právo důkaz vyhledat,
4. právo činit návrhy a podávat žádosti,
5. právo podávat opravné prostředky,
6. právo zvolit si obhájce a radit se s ním,
7. právo na bezplatnou obhajobu nebo za sníženou odměnu.

Uvedená práva příslušejí obviněnému i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena (§ 33 odst. 1 tr. řádu).

V této souvislosti je nutno připomenout postavení trestního práva vůbec a trestního řízení.

### **3.4 Právo na obhajobu z hlediska ústavního rámce**

Zásadní význam v našem právním řádu je deklarován tím, že jsou uvedeny v Listině. Ústavní záruky práv a svobod zde představují limity pro postup státních orgánů vůči občanům – tedy i orgánů činných v trestním řízení. To je nezbytné uvést právě v souvislosti se zkoumáním práva na obhajobu v trestním procesu.

Je to Čl. 8 odst. 2 věta první Listiny, který obsahuje již zmiňovanou zásadu řádného zákonného procesu,<sup>37</sup> převzatou z obou výše uvedených mezinárodních dokumentů, v nichž je pojata ochrana proti svévoli zejména moci

---

<sup>36</sup> JELÍNEK, J. a kol., Trestní právo procesní, Linde Praha, a.s., 2007, Str. 205

<sup>37</sup> Čl. 8 odst. 2 Listiny, Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.

výkonné. Lze dovést, že pojem „stíhání“ uvedený ve zmiňovaném článku zcela jistě znamená trestní stíhání, tj. řízení podle trestního řádu. Proto na trestní řád Listina v ustanovení čl. 8 odst. 2 odkazuje. To vyplývá z jeho textu, kde se uvádí, že důvody a způsob stíhání stanoví zákon. Na tomto místě je třeba připomenout, že současná platná právní úprava pojem trestního řízení ve srovnání s institutem trestního stíhání vymezila mnohem širěji, neboť se zahrnul i postup před zahájením trestního stíhání podle § 158 a násl. tr. řádu.

Zákon, který by stanovil pouze důvod zásahu, tj. který by stanovil, že v určitém případě je dovoleno zasáhnout do osobní svobody, ale nestanovil způsob, jakým je tak možno učinit, by byl protiústavní.<sup>38</sup>

Rovněž výjimky ze zákazu zásahu do osobní svobody uvedené v tomto ustanovení Listiny jsou přípustné pouze na základě výslovného zákonného dovolení, tj. na základě zákona o trestním řízení soudním.

Aby byla naplněna tato zásada je nutno striktně respektovat právo na obhajobu osoby, proti které se vede trestní řízení. Jeho důsledné naplnění představuje záruku ochrany dalších práv vyplývajících z práva na spravedlivý proces, tj. oprávnění, jež trestní řád přiznává stíhané osobě. Je třeba si uvědomit, že soubor chráněných práv a svobod tvoří určitý celek. Pokud by byl byt' některý z chráněných institutů porušován, znamenalo by to nepochybně narušení celkového systému ochrany práv.

Základem české úpravy práva na obhajobu, jež český právní řád obviněnému přiznává, je obsažen v čl. 40 Listiny.<sup>39</sup> Především v odstavci třetím je garantováno právo obviněného hájit se sám a též právo na její přípravu, což je podstatou práva na obhajobu. Neméně významný je odstavec čtvrtý, jenž obviněnému dává možnost kdykoliv odepřít výpověď.

Pro zásadní význam tohoto zákonného ustanovení považuji za nutné dikci tohoto článku dále ocitovat: „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám<sup>40</sup> nebo prostřednictvím

---

<sup>38</sup> PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, 2. Díl: práva a svobody, II. vydání, Praha, Linde a.s., 1999, s. 87

<sup>39</sup> Srov. čl. 10 Ústavy, závazky z mezinárodních smluv.

<sup>40</sup> Srov. § 33 odst. 1 tr. řádu, tzv. materiální obhajoba

obhájce.<sup>41</sup> Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí,<sup>42</sup> bude mu ustanoven soudem.<sup>43</sup> Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.<sup>44</sup> Tento ústavní rámec reflektuje též trestní řád především v § 33 tr. řádu.

Smyslem a účelem této ústavní zásady je zabezpečit osobě trestně stíhané, aby v trestním řízení byly objasněny všechny významné okolnosti svědčící v její prospěch, a také aby ke všem těmto okolnostem bylo orgány činnými v trestním řízení přihlédnuto při posuzování jeho viny a ukládání trestu. To znamená této osobě tedy garantovat, aby nevinný nebyl uznán vinným a aby vinnému byl uložen trest za to, co skutečně spáchal, tzn. zákonný a adekvátní trest. Tato ústavní zásada se též promítá do ust. § 2 odst. 5 tr. řádu, kde zákonodárce ukládá povinnost orgánům činným v trestním řízení zjistit skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, též za součinnosti stran. A obviněný či obžalovaný je stranou tohoto řízení.

Právo na obhajobu tak jak jej upravuje čl. 40 odst. 3 Listiny je nutno chápat v užším smyslu než právo na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny, neboť právo na právní pomoc zahrnuje též osobu, která obviněná není. Prakticky to znamená, že tady taková osoba využívá právní pomoc v době, kdy obviněna není, ale může se cítit ohrožena trestním řízením a je pouze na jejím zvážení zda zmiňovanou právní pomoc využije či nevyžije.

Mimořádně důležitá je právní úprava zajištění práva obviněného na obhajobu, kterou zákonodárce inkorporoval do ust. § 2 odst. 13 tr. řádu. Také toto mimořádně důležité ustanovení považujeme za nutné ve výše uvedených souvislostech odcitovat: „Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si může zvolit obhájce, všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu uplatnění těchto práv zajistit.“

Připomínám, že k této zásadní zásadě řízení je třeba vždy připojit dikci § 33 odst. 1 a především odst. 5 tr. řádu. Také § 33 odst. 5 tr. řádu považujeme

---

<sup>41</sup> Srov. § 33 odst. 1 tr. řádu, tzv. formální obhajoba

<sup>42</sup> Srov. §§ 36, 36a tr. řádu, tzv. nutná obhajoba

<sup>43</sup> Srov. § 38 tr. řádu, úprava

<sup>44</sup> Srov. § 33 odst. 2 tr. řádu



důležité za odcitovat: „Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinni vždy obviněného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jeho uplatnění.“

Již z výše uvedených citací zákona vyplývá, že takové právo náleží obviněnému, vlastně po celou dobu trestního řízení. Tomu odpovídá zároveň povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit tuto osobu o jejich možnostech práva na obhajobu.

Protože, jak již bylo výše uvedeno, toto právo přísluší obviněnému vždy, a po celou dobu trestního řízení, zákonodárce na dalších místech trestního řádu jej upravuje v dalších ustanoveních.

V poznámkách k trestnímu řádu<sup>45</sup> uvádějí autoři tato související platná ustanovení trestního řádu, jež blíže vyjadřují obsah práva na obhajobu:

- v § 36 - § 38, upravující institut práva na obhajobu, dále § 33 základní práva obviněného, jako i § 34 postavení jeho zákonného zástupce, § 35 postavení obhájce, §§ 36, 36a vymezení nutné obhajoby, § 37 podmínky pro zvolení zástupce, § 37a vyloučení obhájce z obhajování a § 38 institut ustanovení obhájce,
- § 186 písm. e), trestní řád stanoví nutnost předběžně projednat obžalobu, v případě že přípravné řízení nebylo provedeno podle zákona, jestliže v něm byly závažným způsobem porušeny procesní předpisy, zejména právo na obhajobu,
- v § 258 odst. 1 písm. a), porušení práva na obhajobu pro podstatnou vadu řízení, která je pro odvolací soud důvodem pro zrušení napadeného rozsudku soudu 1. stupně,
- § 256b odst. 1 písm. c), d), pokud obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona, nebo pokud nebyl přítomen na jednání, jsou tak splněny podmínky pro dovolací důvod.

Dalšími ustanoveními trestního řádu rozvádějícími právo na obhajobu jsou následující:

---

<sup>45</sup> JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, poznámkové vydání, 22. Vydání, Praha Linde a.s., 2005, s. 337

- podmínky ustanovení obhájce v §§ 39-41, § 40a pak upravuje zproštění obhájce povinnosti obhajování a v neposlední řadě § 41 práva a povinnosti obhájce,
- v § 151, podmínky náklady obhajoby a kdy tyto nese stát a § 151a, právo nemajetného obviněného na znalecký posudek,
- v § 165, úprava možnosti obviněného a obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů a
- v § 215 podmínky pro dokazování v hlavním líčení.

Jak již bylo konstatováno, patří sem též § 2 odst. 5 tr. řádu, který ukládá povinnost zjistit objektivní pravdu v projednávané věci. Současně obsahem této zásady je také povinnost orgánů činných v trestním řízení objasňovat se stejnou pečlivostí všechny okolnosti rozhodné pro rozhodnutí o vině a trestu, tedy též okolnosti svědčící ve prospěch případně též v neprospěch osoby, proti které se vede trestní řízení.

Zmiňovaná Listina v též čl. 40 odst. 3 uvádí právo obviněného na obhajobu, která je poskytována bezplatně. Také tato možnost vyplývá z mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána. Takováto právní úprava reflektuje sociální či ekonomický aspekt práva obviněného na obhajobu.<sup>46</sup>

Nesmírně důležitá je díkce čl. 40 odst. 4 Listiny, kde se uvádí: „Obviněný má právo odepřít výpověď, tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.“ Obsahově odpovídá čl. 37 odst. 1 Listiny, který garantuje pro každého a za určitých podmínek odepřít výpověď.

Oporou pro jeho přijetí je mezinárodněprávní aspekt, který lze sledovat v čl. 14 § 3 písm. g) Paktu, který jej upravuje takto: „Obviněný nesmí být nucen svědčit proti sobě a přiznat vinu.“

V návaznosti na tento článek připomínáme znění § 33 odst. 1 věta první tr. řádu, které poskytuje obviněnému možnost vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich. Zároveň však garantuje, že obviněný není povinen vypovídat.

---

<sup>46</sup> Srov. §1 odst.1 tr. řádu, účel trestního řízení objasnit trestný čin, určit pachatele, spravedlivý trest, s odkazem na obhajobu obviněného, ve smyslu § 33 odst. 2 tr. řádu a práva s tím souvisejícího tedy práva na bezplatnou obhajobu, atd.

Jelikož ve smyslu ust. § 89 odst. 2 tr. řádu je výpověď obviněného jedním z důkazních prostředků, který dále též upravuje § 92 tr. řádu, tak z jejich zákonné úpravy lze snadno zjistit, že právo nevypovídat je zde nejen akcentováno, ale současně k němu přistupuje zákaz jakýmkoli způsobem nutit obviněného k výpovědi nebo k doznání. V tomto zákonném ustanovení je promítnuta ústavněprávní zásada spočívající v tom, že obviněný nemá povinnost vypovídat, ale naopak má právo výpověď odepřít. Význam této právní normy je též v tom, že § 92 tr. řádu dále upravuje způsob provádění výslechu.

V těchto souvislostech je vhodné připomenout, že právo obviněného na obhajobu a povinnost orgánu činných v trestním řízení toto právo respektovat a garantovat, vyplývá nejen z přímého textu některých právních norem, ale lze je dovést i z dalších právních norem obsažených v trestním řádu. Velice instruktivní v tomto směru jsou základní zásady trestního řízení, chápané jako vůdčí idea trestního procesu. Ty obsahuje ust. § 2 trestního řádu. Tak lze uznat například obecnou směrnicí ust. § 2 odst. 4 tr. řádu vztahující se ke způsobu provádění úkonů v trestním řízení.

Protože provedení důkazu výslechem obviněného je procesním úkonem, tak je nutné ve smyslu též zákonného ustanovení § 52 tr. řádu podle něj postupovat a jednat se všemi osobami na úkonu zúčastněnými, tzn. též obviněným.<sup>47</sup> Neboť zde platí, že osobou zúčastněnou se rozumí každá osoba, která je podle trestního řádu povinna nebo oprávněna se úkonu zúčastnit anebo jíž se úkon týká. Také na něj se vztahuje, že bude šetřena jeho osobnost a jeho Ústavou zaručená práva.

V této souvislosti je nutno připomenout, že jmenované ústavněprávní garance postavení obviněného v trestním řízení modifikuje čl. 32 odst. 1 Listiny, který se vztahuje na zvláštní zacházení s mladistvým. To nalezlo v plném rozsahu svůj výraz v právní úpravě trestního soudnictví ve věcech mládeže upravené zákonem č. 218/2003 Sb. Zákon je účinný od 1. ledna 2004.

Důvodem této speciální úpravy bylo to, že mladistvý s ohledem na svůj věk vyžaduje též v trestním procesu zvláštní způsoby zacházení. Právě z tohoto důvodu pak zákon ukládá orgánům činným v trestním řízení, aby postupovaly s ohledem na všechny zvláštnosti trestního řízení proti mladistvému a také v nejvyšší

---

<sup>47</sup> JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání . Praha, Linde a.s., 2005, s. 416

možné míře vyhověli zvláštním požadavkům uloženým zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

Aby bylo možno důsledně nikoliv formálně zajistit plné uplatnění práva na obhajobu u každého obviněného či obžalovaného, je zde ještě jedna podmínka obsažená či garantována v § 2 odst. 14 tr. řádu. Současná platná právní úprava dle tohoto zákonného ustanovení garantuje, že: „orgány činné v trestním řízení vedou a vyhotovují svá rozhodnutí v českém jazyce. Každý kdo neovládá český jazyk je oprávněn používat před orgány v trestním řízení svého mateřského jazyka nebo jazyka, který ovládá.“ Stejně tak čl. 37 odst. 4 Listiny, dle něhož má „ten, kdo prohlásí, že neovládá jazyk, v něm se vede jednání, má právo na tlumočníka.“

Především je nutno zdůraznit, že právo na tlumočníka zakotvují obě výše mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána. Pokud budeme vycházet z čl. 14 odst. 3 písm. f) Paktu, musí být obviněnému zajištěna pomoc tlumočníka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se u soudu užívá.

Obdobné ustanovení obsahuje čl. 6 odst. 3 písm. e) Úmluvy, která je navíc garantována jako bezplatná. Mimořádně důležité pro obhajobu obviněného je, že Soud právo na tlumočníka upřesnil tak, že jeho uplatnění se vztahuje na veškeré úkony v řízení proti obviněnému.

Právo užívat mateřského jazyka, resp. jazyka, který osoba ovládá, je přiznáno každému, ovšem směřuje především s ohledem na podstatu práva na obhajobu k obviněnému. Právní úprava s účinností od 1. ledna 2002 je kodifikována tak, že k jeho uplatnění postačí prohlášení obviněného o tom, že neovládá český jazyk. Je pravdou, že se tímto způsobem mnohdy výrazně zvyšují náklady na trestní řízení. Avšak je správné, že zákonodárce zcela jednoznačně upřednostnil také v tomto směru naplnění práva obviněného na obhajobu a v rozsahu, který je v souladu s mezinárodněprávními požadavky.

V této souvislosti poukazují na výklad čl. 37 odst. 4 Listiny, kdy ze smyslu zákona vyplývá, že posláním tohoto práva je chránit každého před nebezpečím, že na úřadě bude o jeho právech jednáno tak, že z důvodu neznalosti

jazyka tomu nebude rozumět a nebude se k tomu moci vyjádřit. Právo totiž přísluší tomu, kdo ho při jednání potřebuje, a to dle okolností případu.<sup>48</sup>

Vlastní aplikační rámec práva na tlumočníka je limitován požadavkem, aby osoba neznalá českého jazyka vedle svého prohlášení rovněž uvedla, jestli hodlá nadále využívat mateřského jazyka nebo jiného jazyka, který prohlásí, že ovládá. Obviněný má na výběr v tom smyslu, že si může zvolit jazyk, o kterém prohlásí, že ho ovládá.

V podrobnostech je tato problematika uplatněna v § 28 tr. řádu.

### ***3.5 Právo obviněného na obhajobu a její úloha při dokazování v trestním řízení***

Jelikož v průběhu právního procesu patří dokazování nesporně mezi jeho nejdůležitější fáze. Proto je potřeba věnovat mu určitou samostatnou pozornost.

V průběhu dokazování pracuje příslušný subjekt s důkazními prostředky. Obecně lze za důkazní prostředek označit například výslechy lidí, obsah písemných zpráv či listin, případně ohledání určitého předmětu nebo místa, a další<sup>49</sup>. To znamená, že vlastně poznávající a rozhodovací subjekt zkoumá nositele „informací“ a jejich obsah vztahující se k projednávané skutečnosti, k věci. Co se týče osob a jejich výpovědí, okruh možností a jejich počet není prakticky striktně vymezen. Pokud jde o informace jiného druhu, je tu rozsáhlá možnost variant, též neohraničená, neboť sem spadají různé možnosti obrazového, grafického, slovního vyjádření, které se nacházejí na různých nosičích těchto informací. Velice důležitou možností získání těchto informací jsou kromě toho odborná vyjádření a znalecké posudky. Především proto, že v těchto otázkách, pro jejichž zodpovězení nemá poznávající a rozhodující subjekt odpovídající kvalifikaci či znalosti, mohou umožnit tomuto subjektu zkoumanou skutečnost a tedy projednávanou věc poznat. V řízení je možnost použití odborných vyjádření a posudků, zákonodárce je však nikterak striktně či taxativně nevymezuje. Velice správně nechává na rozhodnutí subjektu, zda je možné, účelné a vhodné takovýto důkazní prostředek ve vztahu k projednávané věci obstarat. Pro poznání objektivního stavu skutečnosti a věci, pravdy v nich, by tato cesta nepochybně znamenala kvalitativní posun v poznání

---

<sup>48</sup> PAVLÍČEK, V. a kol.: Ústava a ústavní řád České republiky, 2. Díl: právo a svobody, II. vydání, Praha, Linde a.s., 1999, s.302

<sup>49</sup> Srov. § 89 odst. 2 tr. řádu

v případech, kde bylo důvodné je použít a soud přesto tuto cestu nezvolil. Jsou totiž pro něj prakticky určitou zárukou k získání poměrně spolehlivých, jistých a pravdivých poznatků o skutkovém stavu věci, pokud se ten má opírat právě o ně ve svém rozhodnutí.<sup>50</sup>

Výsledkem této činnosti poté bude, po vyhodnocení a prozkoumání takto získaných informací o skutečnosti a věci, prostřednictvím dokazování to, co je označováno v tvrzení řízení jako procesní důkaz.

Praxe totiž ukazuje, že se často spoléhá na formálně logickou správnost. Ta však vždy není a nemusí být věcnou a objektivní správností.

Vyústěním procesního dokazování je tedy získání určitého důkazu. Je potřeba se však ještě vypořádat s tím, že ne všechny důkazní prostředky vedou k pravdivému objasnění zjišťované skutečnosti a pravdy o věci a ne všechny důkazy také lze označit za věrohodné a pravdivé. Vyhodnocení a rozhodnutí o jejich významu a pravdivosti pro posouzení věci, ale vždy a v každém typu právního procesu spočívá právě na úvaze poznávajícího a rozhodujícího subjektu. Není to však nebo by neměla být jeho absolutně volná úvaha. Jsou metody, např. logické, jejichž výsledky by měly být při tomto hodnocení vždy vzaty v úvahu.

Vzhledem k právní úpravě např. institutu řádných a mimořádných opravných prostředků v našem právním procesu je značně nejisté domnívat se, že případná pochybení týkající se skutkového stavu projednávané věci před nalézacím soudem budou touto cestou včas a řádně napravitelná.

Někteří autoři v této souvislosti ještě zdůrazňují, že slovo důkaz se používá i v jiném smyslu, totiž tak, že byl podán důkaz o existenci nebo neexistenci určité skutečnosti. A tím míní, že v řízení byla docílena taková situace, že je možno bez dalšího procesního dokazování utvořit určitý poznatek o skutečnosti.<sup>51</sup>

Při provádění důkazů se pomocí důkazních prostředků vlastně rekonstruuje uplynulá skutečnost a stav věci, který nastal v bližší či vzdálenější době a v lidské skutečnosti. Protože otázka dokazování a důkazů byla a je vždy značně

---

<sup>50</sup> BRUNA, E., Otázky právního procesu, Praha, Leges, 2008, s. 100

<sup>51</sup> FIALA, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním, In Stát a právo 13 – Problémy dokazování. Praha: Academia, 1967, s. 24

problematickou, co se týká stupně jistoty a poznání pravdy, vztahují se k ní a zcela oprávněně i některé zásadní ústavní principy.

Zvláště s ohledem na význam důkazního řízení a používání důkazů v něm je potřeba pracovat též velice přesně se zde používanými pojmy. Protože též důkazní právo se opírá o určité základní zásady a pojmy používané v právním řízení. V důkazním právu se používá právě řada specifických výrazů či slovních spojení, které vyjadřují okruh problémů, jimiž se důkazní právo zabývá. Ačkoli v platném znění procesních pravidel výklad těchto pojmů většinou nelze nalézt, přece jen současná nauka hovoří o důkazním právu a o důkazu, o důkazní společnosti, předmětu důkazu, důkazním prostředku.

K těmto pojmům je možno uvést následující: Pojem důkazní právo se používá pro souhrn pravidel a předpisů, které upravují určitá stádia dokazování.

Objevují se dále pojmy jako „důkaz“, jímž se rozumí informace plynoucí z procesních úkonů a jejichž prostřednictvím se obecně poznávající a rozhodovací subjekt přesvědčuje o skutečnosti důležité buďto pro rozhodnutí ve věci, nebo pro správný postup v konkrétním právním procesu.

Důkazním prostředkem je zdroj, z něhož subjekt důkazy čerpá. Je to určitá forma, jejímž prostřednictvím on sám nabývá potřebných poznatků.

Předmět důkazu respektive dokazování je okolnost důležitá pro právní řízení, která má být zajištěna a na níž zpravidla přímo nebo nepřímo závisí rozhodnutí ve věci samé.

Vyhledávání důkazů je činnost, charakteristická zejména pro trestní řízení, směřující k opatření a zajištění konkrétní právně relevantní okolnosti pro účely jeho provedení a hodnocení.

Provádění důkazů je procesní činnost subjektu, již s předepsaným postupem zjišťuje předmět důkazu.

Hodnocení důkazů je pak závěrečný rozumový a myšlenkový postup, kterým subjekt hodnotí závažnost, upotřebitelnost, zákonnost a též pravdivost každého důkazu.

Účelem dokazování je vlastně rekonstruovat skutečnost z minulosti tak, aby poznání této skutečnosti bylo tím správným odrazem. Cílem dokazování je tedy

zjistit pravdu, která je ve shodě se skutečností. Jen zjištění pravdy, pravdivého stavu věci, může být základem spravedlivého a přesvědčivého výsledného rozhodnutí.

Velice obtížné je v mnoha případech určení předmětu (rozsahu) dokazování. Je vlastně závěrem o tom, jaký okruh okolností je třeba ve věci dokazovat a jakou množinu důkazu použít. Zda může být předmět dokazování spolehlivě určen již na začátku konkrétního procesu, nebo jestli může doznávat změn v průběhu řízení podle jeho dosavadních výsledků. V každé fázi řízení je však možné a nutné předmět dokazování vymezit. V ní si musí poznávající a rozhodující subjekt přesně určit, jaký je okruh okolností, které je třeba zjišťovat, a rozhodnout, zda jejich takto shromážděný okruh bude zárukou správného zjištění dokazovaných okolností.<sup>52</sup>

V trestním řízení může za důkaz sloužit vše, co může přispět k objasnění věci ve smyslu ustanovení § 89 odst. 2 trestního řádu. V návaznosti na to pak zákon demonstrativně vyjmenovává důkazní prostředky, které mohou sloužit k uvedenému účelu.

Pojmem opatřování důkazů se rozumí přijetí opatření či rozhodnutí poznávacího a rozhodovacího subjektu o tom, jak postupovat a prostřednictvím čeho, aby bylo možno vést dokazování. Znamená to prakticky, co je považováno v příslušném řízení za důkazní prostředky a k čemu mají sloužit. To jest, jakým způsobem se budou vztahovat k předmětu dokazování ve věci.<sup>53</sup>

Předmět dokazování či důkaz lze také obecně definovat tím způsobem, v souladu s Císařovou, „že předmětem dokazování nejsou skutečnosti, ani skutky ani okolnosti, ani právní předpisy, nýbrž dokazováním se získávají poznatky o nich.“<sup>54</sup>

V trestním právu procesním se vychází v tomto ohledu ze starší specifikace pojmu, kterou již uváděl Storch ve svých pracích. Podle něj je předmětem důkazu okolnost relevantní, tj. okolnost, na které přímo nebo nepřímo závisí rozhodnutí.<sup>55</sup>

Celkově správný názor je i ten, že předmětem důkazu jsou skutečnosti, které jsou důležité pro rozhodnutí ve věci.

---

<sup>52</sup> ŠÁMAL, P. a kol. Přípravné řízení trestné. 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2003. s. 777-778

<sup>53</sup> ŠÁMAL, P. a kol. Přípravné řízení trestné. 2. vydání, Praha: C.H. Beck, 2003. s. 777-778

<sup>54</sup> FIALA, J.: Pojem důkazu ve smyslu procesním, In Stát a právo 13 – Problémy dokazování. Praha: Academia, 1967, s. 13

<sup>55</sup> STORCH, E. Řízení trestní rakouské, díl II. Praha, 1897, s. 66



Za relevantní okolnosti jsou označovány ty, ve kterých dochází splnění obecné i zvláštní podmínky stanovené pro konkrétní případ hmotným právem, a dále okolnosti procesní, které jsou podmínkou rozhodnutí a ostatních opatření procesního charakteru.<sup>56</sup>

Otázka rozsahu dokazování.<sup>57</sup> Jde o okruh skutečností, které je nezbytné dokazovat v příslušném právním řízení. Znamená vlastně určení rozsahu dokazování ve vztahu k předmětu dokazování v příslušné právní věci. Určuje se to, jaké skutečnosti musí být dokazovány. Zde hraje zásadní úlohu charakter projednávané věci. S ohledem na to, že každá taková projednávaná věc je jiná, nelze je taxativně vymezit.

Přesto určitý rozsah lze odvodit jednak z dikce právní normy, o které je uvažováno, v tom smyslu, že příslušná právní věc bude pod ní podřazena, a dále s ohledem na konkrétní situaci a podobu, ve které se projednávaná věc nachází. Platí obecně, že v rámci dokazování se mají dokazovat jen ty skutečnosti, které jsou pro ni významné.

V první řadě se prokazují skutečnosti relevantní z pohledu procesního práva a po zjištění, že jsou splněny základní předpoklady pro konání řízení, nemožno pokročit ve věci samé a o ní jednat. Některé procedurální normy, jako např. § 89 odst. 1 tr. řádu, určují přímo jistý okruh okolností, které je třeba dokazovat.

Otázka vnitřního přesvědčení poznávajícího a rozhodujícího subjektu a zásada volného hodnocení důkazů, kterým právní proces vrcholí, nemůže být spojována a zaměňována s nutností zjistit všechna potřebná fakta a okolnosti případu, což se mnohdy děje. Z pojmu volného hodnocení důkazů vyplývá, že jde o hodnocení věrohodnosti, případně pravdivosti důkazu a ne o okruh fakt, které se mají zjišťovat. To praxe mnohdy nesprávně směšuje.

Pro předmět dokazování jsou tedy v projednávané právní věci rozhodující pouze závažné skutečnosti a někdy právní předpisy. Jinak je potřeba všechny skutečnosti dokazovat, neboť bez dokazování by nebylo možno učinit správné, bezpečné a pravdivé poznatky. Fakta každého případu musí být zjišťována

---

<sup>56</sup> CÍSAŘOVÁ, D.: Předmět dokazování, In Stát a právo 13 – Problémy dokazování, Praha, Academia, 1967, s. 71

<sup>57</sup> ŠÁMAL, P. a kol., Přípravné řízení trestní, 2. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 777 - 778

nikoliv na základě libovůle, nýbrž podle pravidel logiky, zkušeností a znalosti struktury věci.<sup>58</sup>

Především je nutno též na tomto místě zdůraznit, že novelizace trestního řádu zák. č. 141/1961 Sb. vč. změn provedených zák. č. 272/2009 Sb, č. 306/2009 s účinností od 1. ledna 2010 mimořádně posílila úlohu obhajoby v dokazování. Současně posílila rovnost stran v této mimořádně důležité fázi trestního řízení. Jde o doplněný text § 89 odst. 2 tr. řádu o možnosti obhajoby vyhledat důkaz vedle jejího oprávnění důkaz předložit, který vymezil tak činnost obhajoby při dokazování, a který uvádí, že: „každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout.“<sup>59</sup>

Největším přínosem této nové úpravy je skutečnost, že kromě výsledku svědka umožňuje osobě, proti které se vede trestní řízení, nebo jejímu obhájci právo žádat, aby jim bylo umožněno provést k důkazu výslech svědka nebo znalce. Protože jde o demonstrativní výčet, není vyloučeno, aby tyto oprávněné osoby požádaly i o výslech další osoby.

Soud zároveň, jako vždy v otázkách skutkového charakteru, ponechává na vnitrostátní úpravě důkazních pravidel, přípustnosti důkazů i způsob jejich provedení, ovšem s výhradou, že sporné řízení bude ve svém celku spravedlivé a zajistí úplnou rovnost obhajoby i obžaloby. Zachování práv obhajoby i požadavek spravedlivého procesu vyžadují, aby obviněný nebyl úplně zbaven možnosti vyslechnout svědka protistrany, alespoň v jednom stádiu řízení.

Zkušenosti s využíváním ust. § 215 odst. 2 tr. řádu, ukázaly, že mohou nastat situace, kdy výslech stejného svědka nebo znalce navrhoval státní zástupce, tak i obžalovaný nebo jeho obhájce. Nová úprava zmiňovanou novelou správně tento problém řeší. Je tedy na rozhodnutí předsedy senátu, poté co si vyslechne vyjádření obou stran k této jejich žádosti, aby rozhodl o tom, která z nich výslech povede. Současná právní úprava je však ještě stále kritizována. Z toho úhlu pohledu, že vlastně tímto postupem se porušuje zásada rovnosti stran při dokazování. Nebo-li jedna ze stran může být soudem zvýhodněna. Je navrhováno současně, že jako nejvhodnější řešení by bylo připuštění možnosti střídaného výslechu oběma

---

<sup>58</sup> BRUNA, E.: Otázky právního procesu. Praha: Leges, 2010, s. 177-185

<sup>59</sup> Srov. § 32 a násl. tr. řádu upravujících právo na obhajobu v pořadí, v jakém jsou uvedeny v trestním řádu s ustanoveními s nimi souvisejícími. Z hlediska neucelenosti právní úpravy práva obviněného na obhajobu.

stranami.<sup>60</sup> Také takové řešení zcela problém neřeší. Patrně vhodnější by bylo, aby výslech prováděla strana, která tento důkaz nenavrhl a nezajistila, tedy protistrana.

Zpřesněná pravidla na rozdíl od původní právní úpravy přijala novela do trestního řádu i pro provádění výslechu některou z oprávněných stran.<sup>61</sup> Proto byl dále doplněn § 215 tr. řádu třetím odstavcem. Tedy citujeme: „po provedení výslechu nebo jeho části podle odst. 2, má právo druhá strana klást vyslychanému otázku“.

V rámci uplatňování práva na obhajobu měla a má velký význam skutečnost, že od 1. 7. 1990 má obviněný právo nejen zvolit si obhájce a radit se s ním. Ale právě od této účinnosti takové úpravy tak může činit též během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. Ovšem s výjimkou porady, jak má odpovědět na již položenou otázku.

Podstatné je, že též základní práva obviněného, tak jak má na mysli § 33 odst. 1 tr. řádu, doznaly změny po roce 1990.<sup>62</sup> Jde o výslovně uvedené právo nevypovídat a s tím související povinnost orgánů činných v trestním řízení jej nejen o tomto poučit, ale současně, toto jeho právo plně respektovat. K tomu nepochybně patří, též právo podávat žádosti, což trestní řád výslovně zakotvuje. V neposlední řadě je to, v souladu se stanoviskem Ústavního soudu, umožnit každému, tedy respektovat právo na pomoc advokáta již při podání vysvětlení ve smyslu ust. § 158 tr. řádu.<sup>63</sup>

Svůj vývoj zaznamenalo též právo obviněného žádat ve smyslu ust. § 165 odst. 1 tr. řádu, aby byl vyslychán za přítomnosti obhájce, a dále aby se prostřednictvím obhájce účastnil též jiných úkonů v trestním řízení. Jde o to, že původní právní úprava považovala přípravné řízení, tedy vyšetřování, za neveřejné. Proto jakmile obhájci byla dána možnost účasti na vyšetřovacích úkonech, již od vznesení obvinění proti osobě, kterou zastupuje a klást obviněnému a dalším osobám na trestním řízení zúčastněným otázky znamenala další posílení práva na obhajobu. To nikterak nemění ani možnost vyšetřovatele výjimečně odepřít účast obhájce na

---

<sup>60</sup> Srov. zák. č. 87/1950 Sb., zeslabil práva obhájce, výrazné potlačení právních hodnot, proto novela zákon č. 64/1956 Sb., rozšíření práva na obhajobu.

<sup>61</sup> Srov. § 33 odst. 2 a 3 tr. řádu, možnosti obhajoby vyhledat důkaz vedle jejího oprávnění důkaz předložit, toto ustanovení bylo dále doplněno o nárok na bezplatnou obhajobu, podle § 151a tr. řádu, a současně i o tom, že náklady např. na pořízení znaleckého posudku hradí stát.

<sup>62</sup> Předkládání důkazů stranami, když jde o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo stranou opatřený či předložený. Zamítnutí či vyhovění návrhu obviněného.

<sup>63</sup> JELÍNEK, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, Praha, Linde a.s., 2005, s. 601

některém z úkonů z takzvaně závažných důvodů. Na škodu věci je, tyto „závažné důvody“ nebyly blíže specifikovány.

V devadesátých letech se vůbec podstatně účast obhájce a tedy obsah práva na obhajobu rozšířily a zkvalitnily. Smyslem této úpravy bylo posílit ochranu zájmů obviněného.<sup>64</sup>

Lze shrnout, že posílení úlohy obhajoby v trestním procesu bylo zdařilým způsobem právně upraveno.

V řadě případů je jednou ze zásadních otázek pro obviněného též možnost poskytnutí bezplatné právní pomoci v obhajobě. Posílení tohoto institutu znamená nejen možnost právě umožnění bezplatné právní pomoci pro osobu, která nemá k tomu odpovídající finanční prostředky, ale též možnost a právo obviněného na obhajobu za sníženou odměnu.<sup>65</sup>

Zákonná úprava reflektovala nejen rozšíření práv obhajoby v průběhu vyšetřování a u hlavního líčení, ale též při použití řádných a mimořádných opravných prostředků.

Nelze opomenout ani zvláštní právní úpravu soudnictví ve věcech mládeže tedy zákon č. 218/2003 Sb.

Co se týče postavení obhájce, bylo nutno jej blíže a odpovídajícím způsobem vymezit, proto úpravou zákona z roku 2001 bylo toto ustanovení změněno a doplněno a osoba obhájce tak nově vymezena. Ve změněném druhém odstavci je uvedeno, že obhájcem nemůže být „advokát, proti kterému je nebo bylo vedené trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby.“ V takovém případě pak není setrvání ve funkci obhájce nadále možné, to také nakonec vyplývá i ze zákona o advokacii.<sup>66</sup>

Dále je i změna ve třetím odstavci, který byl doplněn o ustanovení, že „v trestním řízení nemůže být obhájcem advokát, který v něm vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník“. Doplněný odstavec je již od účinnosti novely do značné míry považován za problematický. Procesní funkce

---

<sup>64</sup> Srov. § 33 odst. 1 tr. řádu

<sup>65</sup> Srov. § 33 odst. 2, 3 tr. řádu

<sup>66</sup> Srov. § 19, 20 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii

znalce tlumočníka jsou zastupitelné a z hlediska zajištění práva na obhajobu svobodnou volbou obhájce by bylo žádoucí dát přednost funkci obhájce před výkonem funkce znalecké či tlumočnické.

Vymezení okruhu obhájců, tedy advokátů, kteří nemohou být obhájci, bylo doplněno ustanovením § 44 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže s účinností od 1. 1. 2004.<sup>67</sup>

Institut nutné obhajoby pak upravují ustanovení § 36 a § 36a tr. řádu. Okruh okolností nutné obhajoby je pak vymezen v odstavci čtvrtém, byl doplněn v souvislosti s úpravou právního styku s cizinou.<sup>68</sup> A dále v ust. § 36a dále doplněný pod odstavci 1 a 2.

V návaznosti na co nejrozsáhlejší úpravu možností obhajoby je též dána osobě proti, které se vede trestní řízení, možnost zvolit si dva nebo více obhájců a toto není nijak omezeno. Jediným požadavkem je v zájmu plynulosti a rychlosti trestního řízení, který byl formulován, aby obviněný v takových případech současně jednoho z těchto obhájců zmocnil pro přijímání písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Při jeho nečinnosti rozhodne předseda senátu, v přípravném řízení státní zástupce. Své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájcům.

Nepochybným přínosem novely v předchozím odstavci, který vyplývá z připomínek a podnětů *de lege ferenda*, bylo doplnění ustanovení trestního řádu o postup při vyloučení zvoleného obhájce v novém § 37a tr. řádu v případech, v nichž lze mít o kvalitě obhajoby závažné pochybnosti.

Dosavadní právní úprava vyvolávala v praxi výkladové potíže, neboť v ní absentovala procení pravidla umožňující vyloučit, resp. zprostit obhájce obhajoby za předpokladu, že existuje kolize mezi dvěma či více obviněnými, které obhájce společně obhajuje, přičemž omezila oprávnění orgánů činných v trestním řízení toliko na možnost upozornit na tuto skutečnost obviněného a jeho obhájce se současným pokynem, aby požádali o zproštění obhajoby. Nepodá-li obhájce nebo obviněný v přiměřené lhůtě žádost o zproštění, bylo na místě vzhledem k absenci

---

<sup>67</sup> Dle něhož nemůže být obhájcem mladistvého ten, kdo současně zastupuje osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého, a ten, kdo byl mladistvému takovou osobou zvolen.

<sup>68</sup> Zákon č. 539/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

bližší úpravy postupovat ve vztahu k obhájci analogicky podle § 66 odst. 3 tr. řádu a upozornit na jeho postup Českou advokátní komoru za účelem posouzení, zda se nejedná o porušení povinnosti advokáta.

Analogie je v daném případě nepřipustná, protože se vztahuje k ustanovení, které připouští výrazný zásah do Ústavou chráněného práva na svobodnou volbu obhájce. Soud tedy nemůže rozhodnout o zproštění povinnosti obhajovat obhájce, který nebyl soudem ustanoven, když navíc i při ustanovení by to mohl učinit jen na žádost obviněného či obhájce.

Aplikační praxe vytykající nedokonalost právní úpravy se soustavně dovolávala nápravy, proto byly v odstavci prvním a druhém předně upraveny důvody vyloučení, a to v první řadě důvody uvedené v současně novelizovaném § 35 odst. 2 a 3 tr. řádu, dále případ, kdy se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas vyrozuměn, a konečně tehdy, vykonává-li obhájce obhajobu dvou a více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Citované ustanovení dále upravilo postup při rozhodování o vyloučení zvoleného obhájce z obhajoby.

Tento požadavek byl splněn v nově doplněném § 40a tr. řádu, v němž je stanoveno, že z důvodů uvedených v § 37 a odst. 1 a 2 tr. řádu jako ze stejných důvodů jako ustanovený či zvolený obhájce, předseda senátu a v přípravném řízení soudce rozhodne i bez návrhu o jeho zproštění povinnosti obhajování, přičemž postup zproštění je obdobný postupu vyloučení obhájce.

Ve všech stadiích trestního řízení má právo obhájce vyžádat si předem od orgánů činných v trestním řízení kopii nebo průpis protokolu § 55 tr. řádu o každém úkonu trestního řízení. Orgány jsou povinny mu vyhovět, odmítnout mohou pouze pro nemožnost z technických důvodů.

Dále byla s účinností od 1. ledna 2002 v souvislosti s povinným zastoupením v řízení o novém mimořádném opravném prostředku v řízení o dovolání v § 41 odst. 5 tr. řádu rozšířena povinnost obhájce o povinnost podat za obžalovaného vedle žádosti o milost a o doklad výkonu trestu ještě dovolání a zúčastnit se řízení o dovolání u Nejvyššího soudu.

Rovněž právo užívat mateřského jazyka, zakotvené v rámci základních zásad, konkrétně v ustanovení § 2 odst. 14 tr. řádu, doznalo po roce 1989 dvou změn.

První novelou provedenou zákonem č. 558/1991 Sb., s účinností od 1. 1. 1992, byla doplněna deklarace práva každého používat před orgány činnými trestním řízení svého mateřského jazyka o povinnost orgánů činných v trestním řízení vést řízení a vyhotovovat rozhodnutí v českém jazyce.

Současná podoba práva na obhajobu ve světle úpravy řadou novel trestního řádu zvýrazňuje koncepci, že výslechy prováděné v přípravném řízení často nemají v hlavním líčení povahu důkazů a že těžiště dokazování má být před soudem, přičemž dokazování, zejména výslechy svědků a znalců, mají být při hlavním líčení v zásadě prováděny stranami, čímž znatelně posílila možnosti aktivní obhajoby, zvláště v hlavním líčení.

V současnosti lze nicméně s ohledem na změny v českém trestním procesu koncepčního charakteru vysledovat částečně i trend opačný, např. určité omezení práva na obhajobu v přípravném řízení, který je ovšem na straně druhé důsledně vyváжено rozšířením obhajovacích práv v řízení před soudem.

### **3.6 Institut materiální obhajoby a její vymezení**

Nejen trestní řád, ale též listina přiznávají a garantují osobě, proti které se vede trestní stíhání, právo na spravedlivý proces. Za výchozí ustanovení je třeba považovat § 33 odst. 1 tr. řádu, který každé osobě, proti níž se trestní řízení vede, přisuzuje stejná práva bez ohledu na to, zda má obviněný plnou způsobilost k právním úkonům nebo zda byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, jak uvádí citované ustanovení ve větě poslední.

Ve smyslu § 33 odst. 1 tr. řádu má obviněný, obžalovaný následující práva:

- právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu,
- právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě,
- právo činit návrhy a podávat žádosti,
- právo podávat opravné prostředky a

- právo samostatně provádět důkazy (§ 215 odst. 2 tr. řádu).

K tomu přistupuje v některých případech užití § 2 odst. 14 tr. řádu, neboť před našimi orgány činnými v trestním řízení je jednacím jazykem jazyk český, lze si proto jen stěží představit důsledné uplatnění shora vyslovených obhajovacích práv, není-li obviněný znalý českého jazyka či je-li hluchý, němý nebo hluchoněmý.

Proto přísluší obviněnému v souvislosti se zmíněnými dílčími právy rovněž právo na tlumočníka odvozené od práva užívat v řízení před soudem mateřského jazyka ve smyslu § 2 odst. 14 věty druhé tr. řádu (v souladu s čl. 14 odst. 3 písm. f) Paktu, čl. 6 odst. 3 písm. e) Úmluvy, čl. 37 odst. 4 Listiny), jež je s ohledem na výše uvedené okolnosti pokládáno na nedílnou součást práva na obhajobu.

Je správné, že s účinností od 1. ledna 2002 postačí k jeho uplatnění toliko prohlášení obviněného o tom, že neovládá český jazyk, za současného vyslovení, zda bude nadále využívat mateřského jazyka nebo jiného jazyka, který ovládá. Obviněnému je ovšem dáno na výběr, o kterém z možných světových jazyků vedle jazyka mateřského prohlásí, že ho ovládá, přičemž je nutno mu vyhovět i přesto, že v předchozích fázích tlumočníka nežádal a bylo zřejmé, že je schopen komunikovat v českém jazyce.

### ***3.7 Obhajoba formální a její vymezení***

Formální obhajoba vyjadřuje právo obviněného na odbornou pomoc, kterou lze slovy trestního řádu charakterizovat jako právo obviněného mít svého obhájce a právo radit se s ním.

Význam tohoto práva je nepochybný. Osoba, jež čelí obvinění ze strany orgánů činných v trestním řízení, je bez odborné pomoci ve zřejmé nevýhodě, neboť proti ní stojí odborně vzdělaný a zkušený aparát a obviněný nemá obvykle dostatečné znalosti, aby se odpovídajícím způsobem dokázal bránit obvinění.

V průběhu trestního řízení je sice orgány trestního řízení o svých právech poučen, často se však ovšem děje pouze formou informace podané slovy zákona, nezřídka toliko v písemné podobě, která je však velmi stručná, aniž by poučovací orgán obviněnému plně a důkladně vysvětlil, v čem jeho práva spočívají, jaká je



jejich podstata a smysl. Výsledkem je, že obviněný, ač poučen o svých právech, tato práva neumí využít.

Takové oslabení obviněného by bylo nepřípustné, proto právní řád umožňuje poskytnout obviněnému potřebnou pomoc odborně zdatného, právně kvalifikovaného a zkušeného odborníka, jehož úkolem je pak zajistit plnění práv obviněného a tím splnit účel trestního řízení.<sup>69</sup>

Z těchto důvodů stojí na straně obviněného v průběhu celého trestního řízení obhájce, kterým může být v trestním řízení výlučně advokát ust. § 35 odst. 1 tr. řádu, jehož úkolem je být odborníkem pro osobu která je stíhaná v trestním řízení, jeho zástupcem, který sice za ní jedná jako za procesní stranu, není však v trestním řízení samostatnou procesní stranou.<sup>70</sup>

Podmínky způsobilosti být advokátem či advokátním koncipientem stanoví zvláštní zákon, a to zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii.

Podle ustanovení zmíněného zákona, je obhájce povinen jednat výlučně ve prospěch obviněného, při tom však jedná čestně a svědomitě a plně využívá všechny zákonné prostředky a uplatňuje vše, co podle svého přesvědčení pokládá pro obviněného za prospěšné v souladu dle ust. § 16 zákona o advokacii ve smyslu § 41 odst. 1 tr. řádu.

Přípustné meze činnosti obhájce nutno vyvozovat z jeho funkce a z jeho procesního postavení v trestním řízení.

Právo na obhájce nelze odepřít. V ust. §§ 36, 36a tr. řádu je zákonem uloženou povinností mít obhájce, jinak bude obhájce ustanoven, a to i proti vůli obviněného či obžalovaného. Jedná se zejména o případy, kdy s ohledem na další okolnosti není obviněný schopen se hájit nebo mu hrozí vysoký trest.

Právo formální obhajoby je obsaženo v ust. § 33 odst. 1, 2 tr. řádu a obsahuje tyto práva:

- právo zvolit si obhájce;
- právo radit se s obhájcem;

---

<sup>69</sup> Neodborná veřejnost se často přiklání k názoru, že obviněnému nemá být taková pomoc poskytnuta, že takový pachatel trestné činnosti si nezasluhuje právo být hájen. Takový postoj je však v rozporu s presumpcí nevinny, neboť není výjimkou, že obžalovaný je následně svého obvinění zproštěn, protože orgány posuzovaly případ nesprávně.

<sup>70</sup> Srov. § 12 odst. 6 tr. řádu

- právo obviněného ve vazbě mluvit s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby;
- právo obviněného žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce;
- právo na bezplatnou obhajobu a právo na obhajobu za sníženou odměnu;

Uplatnění uvedených dílčích práv vyplývajících z práva na formální obhajobu v konkrétním rozsahu do značné míry závisí na stadiu trestního řízení, zejména pak na formě přípravného řízení.

Při jejich zvažování nutno vzít v potaz především ustanovení § 36 odst. 3 tr. řádu, které označuje za jeden z důvodů nutné obhajoby skutečnosti, že se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, což má za následek povinnost orgánu činných v trestním řízení ustanovit obviněnému obhájce, nezvolí-li si ho sám nebo mu jej nezvolí osoba uvedená v § 37 odst. 1 tr. řádu.

Za předpokladu, že obviněný využije svého práva zvolit si obhájce, přičemž nebyly dle závěru policejního orgánu dány důvody nutné obhajoby s ohledem na podhodnocenou právní kvalifikaci skutku, a obhájce požádal o vyrozumívání o úkonech vyšetřování ve smyslu ust. § 165 odst. 3 tr. řádu, k újmě na obhajovacích právech nedochází.

Ovšem nevyužil-li obviněný svého práva zvolit si obhájce po zjevně nesprávné mírnější kvalifikaci skutku nezakládající důvod nutné obhajoby podle § 36 odst. 3 tr. řádu, přičemž v průběhu standardního přípravného řízení odůvodněného nesprávně sníženou právní kvalifikací skutku budou konány neodkladné a neopakovatelné úkony, případně jejichž výsledky mohou být v řízení před soudem použity jako důkaz, např. přečtení protokolu o výslechu svědka podle § 211 odst. 2 písm a) tr. řádu, lze nepochybně konstatovat zkrácení práva na obhajobu.

S odlišnými důsledky nutno posuzovat konání výslechu svědka za splnění podmínek § 164 odst. 1 tr. řádu, neboť ustanovení § 211 odst. 4 tr. řádu umožňuje číst protokol o výpovědi svědka, který využil svého práva odepřít výpověď podle § 100 tr. řádu, přičemž před tímto výslechem byl o svém právu poučen a výslovně prohlásil, že tohoto práva nevyužívá a obhájce měl možnost se tohoto výslechu zúčastnit.

Je zřejmé, že především splnění poslední ze jmenovaných podmínek vyžadující účast obviněného nebo jeho obhájce je z pohledu naplnění práva na obhajobu, konkrétně práva konfrontovat svědka ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, zásadní.

Pokud nebyla obviněnému účast ve smyslu § 165 odst. 1 tr. řádu policejním orgánem umožněna, nejsou splněny podmínky v ust. § 211 odst. 4 tr. řádu a k takovému důkazu nelze při rozhodování o vině a trestu obviněného pro nezákonnost přihlížet, pouze na něj poukázat podle § 212 odst. 1, 2 tr. řádu.

Z výše uvedeného ustanovení plyne významné omezení možnosti obhajoby uplatňovat širší vliv na výsledky dokazování v rámci tzv. standardního přípravného řízení, který se významně projeví již při rozhodování státního zástupce o návrhu na podání obžaloby, neboť úřední záznamy podle § 158 odst. 3 tr. řádu jsou součástí trestního spisu, jenž je podkladem pro rozhodnutí státního zástupce o podání obžaloby. Svým obsahem jsou rovněž vodítkem při rozhodování soudu o nutnosti provést konkrétní důkaz, ať již navrhovaný některou ze stran nebo vyplývá-li jeho potřeba z výsledků předchozího dokazování.

## Kapitola IV. Právo na obhajobu a jeho obsah

Pod tímto pojmem lze chápat soubor řady dílčích práv, který je tvořen jednotlivými složkami, jejichž prostřednictvím se toto právo realizuje. Tyto základní složky se pak shodně objevují ve všech právnických publikacích.

Jde o tři základní složky:

- ❖ právo osoby hájit se sama a způsobem, který uzná za vhodný podle vlastního rozhodnutí,
- ❖ právo této osoby zvolit si obhájce a radit se s ním jak postupovat v obhajobě,
- ❖ právo požadovat od všech orgánů činných v trestním řízení, aby byly vyjasněny všechny okolnosti svědčící v její prospěch a umožnit všestranné uplatnění možností, které právo na obhajobu poskytuje.

Pod bodem a je zakotvena tzv. materiální obhajoba, která má svoji oporu v ustanovení § 33 odst. 1. Právo hájit se prostřednictvím obhájce vyplývá z § 33 odst. 1, 2 tr. řádu, je označováno jako tzv. formální obhajoba. Toto právo je též garantováno v článku 40 odst. 3 Listiny.

Lze se domnívat, že začlenění práva obviněného žádat po orgánech činných v trestním řízení, aby objasnily i všechny okolnosti svědčící v jeho prospěch, do práv vyplývajících z materiální obhajoby neodpovídá zcela jeho systematickým souvislostem, obsahu ani významu.

Výše zmíněné oprávnění, které je současně povinností orgánů činných v trestním řízení, vyplývá ze zásady vyhledávací a zásady oficiality uvedené v § 2 odst. 4 a 5 tr. řádu. Nejde prioritně o zásadu zajištění práva na obhajobu, ačkoliv tato jej provází. Právo na obhajobu je plně zakotveno v § 2 odst. 13 tr. řádu. Jedná se zejména o právo obviněného nebo případně jeho obhájce žádat objasnění skutečností svědčících v jeho, která prospěch není v konkrétních ustanoveních trestního řádu výslovně formulováno jako právo korespondující a odpovídá již zmiňované povinnosti orgánů činných v trestním řízení tímto způsobem postupovat. Lze je však dovodit s již zmiňovanou dikcí § 2 odst. 5 tr. řádu.

Rovněž nelze taky nezaznamenat jeho úzkou souvislost nejen s formální obhajobou, ale též s materiální obhajobou. Protože využije-li osoba, proti které je

vedeno trestní stíhání, svého práva zvolit si obhájce, může jeho prostřednictvím dbát na objasnění všech jeho výhrad. To proto, že obhájce je ze zákona výslovně vázán pečovat v zájmu osoby proti které se vede trestní stíhání o to, aby byly v trestním řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které jí zbavují viny nebo její vinu zmírňují, a tím splněn požadavek správného objasnění věci podle § 41 odst. 1 tr. řádu.

Znak formálnosti tohoto jeho práva spočívá v tom, že institut obhájce není o sobě pro obviněného garancí náležitého uplatnění jeho jednotlivých obhajovacích práv. Skutečnost, že si obviněný zvolil obhájce, mu neposkytuje záruku, že obhájce bude postupovat požadovaným způsobem a bude orgány činné v trestním řízení směřovat k objasnění skutečností ve prospěch obviněného.

Vzhledem k výše uvedenému je jasné, že příslušné oprávnění nelze zahrnout výlučně do obhajoby materiální, nýbrž je žádoucí pojmout jej jako zcela samostatné právo srovnatelně související s oběma složkami a jednotlivými právy z jejich obsahu vyplývajícími, jež nelze vyjmout z obsahu dalších ustanovení trestního řádu.

Je proto také právem osoby proti které se vede trestní řízení požadovat pečlivé prověření důkazů eventuálně okolností svědčící v její prospěch, a je nutno je spojovat s povinností orgánu činných v trestním řízení podle § 2 odst. 5 věta třetí tr. řádu. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že možnost obviněného uplatňovat všechny tři základní složky práva na obhajobu současně je předpokladem pro zachování práva na obhajobu a tím podmínkou pro splnění účelu trestního řízení uvedeného v § 1 odst. 1 věta první tr. řádu, tj. dosažení spravedlivého rozhodnutí o vině a trestu obviněného, resp. obžalovaného.

Aby bylo možno dosáhnout spravedlivého rozhodnutí, tak kromě jiného je nutné zajisti plné uplatnění všech složek práva na obhajobu. Obdobně se vyjadřují i jiní autoři, když konstatují, že dosažení spravedlivého rozhodnutí v trestním řízení nelze zabezpečit bez plného uplatnění práva na obhajobu ve všech jeho základních složkách.<sup>71</sup>

---

<sup>71</sup> VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného, 2. Vydání, C.H.Beck, Praha 2008

Je však třeba zdůraznit, že k dosažení spravedlivého procesu v tomto směru postačí toliko obhajobě poskytnout právo na obhajobu v plném rozsahu, přičemž pak závisí pouze na obhajobě, zda a kterých dílčích obhajovacích práv využije a jakým způsobem. Zůstane-li strana obhajoby pasivní, přesto že jí byla poskytnuta možnost uplatnit obhajobu ve všech dílčích složkách, nevede tato skutečnost sama o sobě k závěru o nespravedlnosti trestního řízení.

Celkové uplatnění práva na obhajobu v plném rozsahu a v rámci daných možností pak vylučuje jeho zkreslování, případné neúplné využití či defacto nepoužití, pak musí jednoznačně vést bez ohledu na realitu k pochybám o dosažení spravedlivého rozhodnutí jako jedné ze zásad právního státu.

#### ***4.1 Dílčí práva osoby proti které se vede trestní stíhání***

Potřebné naplnění práva obviněného předpokládá uplatnění řady dílčích práv. Například vyjádřit se ke všem skutečnostem, jež se mu kladou za vinu, a současně k důkazům o nich. To právě předpokládá splnění řady dílčích práv.

Především je obviněnému přiznáno právo být poučen orgány činnými v trestním řízení o svých právech ve smyslu § 2 odst. 13 v návaznosti § 33 odst. 1 a 5 tr. řádu, tedy i o právu vyjádřit se. Jak vyplývá z ustanovení na § 33 odst. 5 tr. řádu koresponduje s tímto právem povinnost orgánů činných v trestním řízení zákonem stanoveným způsobem obviněného poučit, jim uložená po dobu celého trestního řízení.

Ačkoliv trestní řád žádným způsobem neuvádí v souvislosti s touto obecnou zásadou konkrétní okamžik, kdy má být obviněný orgánem činným v trestním řízení poučen, tak z textu zákona lze dovodit, že musí toto poučení přímo souviset s aplikací ust. § 33 odst. 5 tr. řádu. To znamená poskytnout obviněnému vždy v průběhu trestního řízení plnou možnost uplatnění jeho práv.

Ze smyslu tohoto ustanovení zákona vyplývá, že plnou možnost využít svých práv má obviněný jedině za předpokladu, že o nich bude poučen nejpozději v okamžiku, kdy může započít s jejich uplatňováním. Pro obsah poučení je tedy nutné, aby orgány povinné poučit obviněného zaměřily poučení na ta práva, jež mu plynou z trestního řádu pro bezprostředně následující úsek řízení, není-li přesná doba poučení stanovena přímo v zákoně.

Nezbytnou podmínkou pro naplnění práva vyjádřit se ke všem skutečnostem je umožnit obviněnému dozvědět se o svém právu vypovídat o skutečnostech kladených mu za vinu a k důkazům o nich, i když není povinen vypovídat podle § 92 tr. řádu. Obviněný musí být proto obeznámen s tím, proti jakému obvinění se má bránit.

Úmluva zmíněné právo formuluje v čl. 6 odst. 3 písm. a) jako právo být neprodleně a v jazyku, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu.

Soud při posuzování práva na spravedlivý proces z pohledu požadavku ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy v případech omezení práva obviněného na kontradiktorní výslech svědka. Jde o případy, kdy je třeba zohlednit prospěch ochrany prospěch ochrany svědka, např. oběti trestního činu. Proto zákonodárce vytvořil obecně platná kritéria, jimiž jsou zejména význam důkazu pro odsouzení obviněného, otázka, zda obviněný o výslech svědka požádal a míra, do jaké se orgánům činným v trestním řízení podařilo kompenzovat nevýhody, které pro obviněného plynou z nemožnosti osobně vyslechnout svědka v hlavním líčení.

Trestní řád umožňuje obviněnému nejpozději se seznámit se skutečnostmi, které se mu kladou za vinu na základě § 160 tr. řádu o zahájení trestního stíhání, tj. v usnesení o zahájení. Není nezbytné, aby již při tomto seznámení byl obviněný informován o důkazech, na nichž se obvinění zakládá. Později v průběhu trestního řízení v odůvodnění usnesení však již s těmito důkazy seznámen být musí.

O zahájení trestního stíhání se vyhotovuje usnesení, v němž uvede popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován. V odůvodnění tohoto usnesení přesně označí skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.<sup>72</sup>

Trestní stíhání se zahajuje okamžikem doručení usnesení o zahájení trestního stíhání obviněnému, přičemž policejní orgán je povinen jej doručit nejpozději na počátku prvního výslechu, čímž osobě, u níž jsou splněny předpoklady pro zahájení trestního stíhání, sdělí, že ji stíhá jako obviněnou. Tímto momentem

---

<sup>72</sup> Srov. ust. § 160 odst. 1 tr. řádu

nastávají účinky zahájení trestního stíhání v souladu s § 164 tr. řádu. Má-li obviněný obhájce, doručuje se usnesení o zahájení trestního stíhání rovněž jemu. Přitom podle § 160 odst. 2 tr. řádu čtyřicetihodinová lhůta k doručení počíná běžet od jeho svolení nebo ustanovení.

Trestní řád upravuje i případy, kdy v průběhu vyšetřování vyjde najevo, že obviněný se dopustil ještě jiného skutku, v němž je též spatřován trestný čin, a který není uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání. V takové situaci musí policejní orgán ve smyslu § 160 odst. 5 tr. řádu povinen vyhotovit usnesení nové, v němž zahrne i skutek později zjištěný.

Zákon spojuje se změnou právní kvalifikace skutku, pro nějž bylo zahájeno trestní stíhání podle § 160 odst. 6 tr. řádu, jiné procesní důsledky. Je účelem přípravného řízení objasnit konkrétní trestný čin, není výjimečné, že s postupem vyšetřování dochází ke konkretizaci okolností spáchaného skutku. To může vést ke změně jeho právní kvalifikace. Za této situace je policejní orgán povinen na změnu právní kvalifikace. Stejně tak postupuje i státní zástupce podle § 176 odst. 2 tr. řádu po skončení vyšetřování v době před podáním obžaloby.

Seznamování obviněného s výsledky vyšetřování je uskutečňováno v podobě procesního institutu spočívající v prostudování spisu a možnosti učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Také zde platí poučovací povinnost orgánu činných v trestním řízení. Upraveno je v § 166 odst. 1 tr. řádu.

V řízení před soudem musí být obžalovaný seznámen se změnami skutkového základu. Proto se obžalovanému a jeho obhájci doručuje opis obžaloby podle § 196 odst. 1 tr. řádu. Přes tato opatření na počátku hlavního líčení přenáší státní zástupce obžalobu, ze které vyplývá, co se obžalovanému klade za vinu.

Pokud dojde v průběhu soudního řízení ke změně právní kvalifikace skutku, musí být s touto skutečností seznámen i obžalovaný a jeho obhájce. To vyplývá z ust. § 190, § 225 odst. 2 tr. řádu. Pokud nastane tato situace v průběhu hlavního líčení, je povinností soudu jej na tuto změnu upozornit. Ovšem jen v případě, pokud nová právní kvalifikace je přísnější.

Obžalovaný má možnost v řízení o odvolání se seznámit s dosavadními výsledky řízení, a to prostřednictvím opisu odvolání, jež se mu doručuje, a v průběhu veřejného zasedání, v němž je čten napadený rozsudek, obsah odvolání a sdělen



podstatný obsah dosavadního řízení to vše v souladu s ust. §196, § 206 odst. 1, § 235 odst. 1, § 251, § 263 odst. 5 tr. řádu.

Intenzita a objem seznámení se obviněného s důkazy není v trestním řádu výslovně specifikován. Ani Úmluva nevymezuje okruh důkazů, s nimiž musí být obviněný seznámen, či způsob jeho seznámení s důkazy. Určení kritérií ponechává praxi, tj. jak se vyvíjí ten který případ.

Dalším významným předpokladem uplatnění práva na vyjádření se ke všem skutečnostem lze považovat právo nahlížet do spisů rozšířené novelou z roku 1990 o právo činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí v souladu dle § 65 tr. řádu.

Možnost nahlížet do spisů patří mezi významná procesní oprávnění, neboť obviněný i jeho obhájce jsou tak informováni o skutkovém základě, který tvoří podklad pro meritorní či dílčí rozhodnutí, a umožňuje jim tak, aby se mohli v rámci obhajoby soustředit na co nejvhodnější procesním postup.

Čl. § odst. 3 písm. a) a b) Úmluvy právo nahlížet do spisu výslovně neobsahuje, ale tato možnost je samozřejmým předpokladem pro řádný výkon jiných práv obviněného tam uvedených, zejména práva na seznámení se s podstatou obvinění a práva mít přiměřený čas a možnosti k přípravě obhajoby.

Naopak v § 33 odst. 1 a § 41 odst. 2 tr. řádu toto právo přiznává jak obviněnému tak jeho obhájci. Obviněný může své právo uplatnit i prostřednictvím svého obhájce. Není neobvyklé, aby orgán činný v trestním řízení pro existenci některého z omezení, jež mohou být obviněnému v průběhu trestního řízení uložena, nebo z jiného důvodu vyhradil právo nahlížet do spisu pouze obhájci, jehož si obviněný zvolil nebo mu byl ustanoven.

Z pohledu obhájce pak lze využívání tohoto procesního práva z hlediska jeho vztahu k obviněnému označit za povinnost.

Výše uvedené je však potřeba doplnit poznámkou, o tom, že ve smyslu ust § 65 odst. 2 tr. řádu je limitováno oprávnění ze závažných důvodů nahlédnutí do spisu odepřít. Za závažný důvod tak lze pokládat odepření nahlédnout do spisu po zahájení trestního stíhání, nebyl-li obviněný doposud vyslechnut, pokud by uplatnění zmíněného obhajovacího práva vedlo ke zmaření výsledků dokazování snížením hodnoty důkazu výslechem obviněného.

Obviněný ani obhájce nemají právo na zapůjčení spisu a mohou si ze spisu pouze činit výpisky a poznámky, jedná se o právo, jež zásadním způsobem přispívá ke znalostem obviněného i obhájce o postupu orgánů činných v trestním řízení a napomáhá k uplatňování dalších práv vyplývajících z práva na obhajobu.

Právo vyžádat si předem kopii nebo průpis protokolu přiznává trestní řád pouze obhájci a nikoli obviněnému. Dle mého názoru je nedostatkem současné právní úpravy, že obviněný, který nevyužije svého práva zvolit si obhájce a rozhodne se hájit sám, nemá možnost uvedené právo uplatnit.

Trestní řád v ustanovení § 65 stanoví několik omezení pro obhájce či obviněného ohledně možnosti nahlédnout do spisu, jenž se vede v trestním řízení proti obviněnému. V odstavci prvním vylučuje možnost nahlédnout do protokolu o hlasování a do protokolu o výslechu svědka chráněného ve smyslu § 55 odst. 2 tr. řádu.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny provést taková opatření, aby byla zachována tajnost zákonem chráněných údajů. Proto při nahlížení do spisů nemají osoby uvedené v odstavci prvním přístup k utajovaným skutečnostem chráněných zvláštním zákonem.

V trestním řízení je do spisového materiálu obviněný i jeho obhájce oprávněn nahlížet pouze v rozsahu tzv. základního trestního spisu. Je-li trestní řízení vedeno současně proti více osobám, má každý ze spoluobviněných právo nahlížet do celého spisu, tedy i do tzv. dílčích svazků, obsahující spisové materiály týkající se jiných obviněných.

V případě, že v průběhu jednání bylo k zachycení použito i jiného prostředku než protokolu (např. zvukový, obrazový nebo obdobný záznam), mohou obviněný i jeho obhájce žádat o převedení takového prostředku.

V § 65 tr. řádu v odstavci prvním je uvedeno oprávnění orgánů přípravného řízení odepřít ze závažných důvodů právo nahlédnout do spisů a spolu s tím práva uvedená, tento fakt může omezovat částečně právo na obhajobu.

Není vyloučeno, aby se závažné důvody, jež vedly orgán činný v trestním řízení k odepření práva nahlédnout do spisu, vztahovaly pouze na část spisu. V takovém případě jsou orgány povinny umožnit obviněnému a jeho obhájci

nahlédnout do té části spisu, na niž se závažné důvody nevztahují, jinak by bylo závažným způsobem porušeno právo na obhajobu.

Nahlížení do spisů nemůže být podle platné právní úpravy omezeno ani ohledně těch částí, jejichž obsah by mohl nepříznivě působit na duševní stav obviněného nebo na mravní vývoj mladistvého obviněného.

Rovněž pro vymezení rozsahu omezení by základním kritériem mělo být hledisko minimálního zásahu do práva na obhajobu.

Odepření práv vyplývajících z ustanovení § 65 odst. 1 tr. řádu je vyloučeno ve vztahu k osobě obviněného a jeho obhájci v případě, že již byli upozorněni na možnost prostudovat si spisy. Dále těmto osobám není možno odepřít nahlédnout do usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu. Rovněž nelze odmítnout nahlédnout do protokolu o úkonu tomu, kdo měl právo být takovému úkonu přítomen.

Po zvážení obsahu a významu práva obviněného na obhajobu s ohledem na jeho ústavněprávní i mezinárodněprávní zakotvení je třeba dát přednost názoru, že vždy by měl o tomto rozhodnout ten orgán činný v trestním řízení, který v příslušné fázi o věcech rozhoduje, byť s určitými výhradami.

Soudce rozhoduje v přípravném řízení o otázkách omezení osobnostních práv obviněného, přičemž trestní řád ukládá soudci v rámci rozhodování o vzetí do vazby povinnost vyslechnout obviněného, která je projevem principu rovnosti zbraní ve smyslu § 6 odst. 1 Úmluvy.

Podmínkou vzetí obviněného do vazby je mimo jiné též závěr soudce o důvodnosti trestního stíhání a nemožnosti naplnění účelu vazby jinými, méně závažnými prostředky. Ke kvalifikovanému rozhodnutí o splnění obou shora uvedených podmínek nelze vedle studia spisového materiálu dospět bez vyjádření obhajoby.

Nelze ovšem po obviněném žádat, aby se vyjádřil ke skutečnostem, které v důsledku odepření nahlédnout do spisu ani nezná. Kromě toho si lze stěžít představit řádně odůvodněné rozhodnutí, v němž soud nemůže uvést skutečnosti vyplývající ze spisového materiálu, ke kterým nemá obhajoba přístup.

K naplnění práva obviněného vyjádřit se adekvátně ke všem skutečnostem, které se mu kladnou za vinu, rovněž nepostačí pouze zprostředkování obsahu spisového materiálu soudcem, neboť předpokládá znalost a nikoliv povědomost o relevantních skutečnostech zahrnutých v trestním spisu.

Shora popsaná nejasnost v rozsahu obhajovacích práv je projevem vnitřní nekonzistentnosti trestního řádu, který sice koncipuje přípravné řízení na bázi inkvizičního procesu, nicméně jednotlivými novelami zavádí do předsoudní fáze trestního procesu prvky kontradiktornosti, jejichž projevem je též rozhodování soudu o návrhu státního zástupce na vzetí obviněného do vazby.

Kolizi dvou zásadních principů trestního řízení, jimiž zajištění práva na obhajobu a zájem na spravedlivém a zákonném trestním procesu nepochybně jsou, lze řešit aplikací principu proporcionality považovaného za optimální metodiku umožňující transparentní posouzení a rozhodnutí střetu, na jehož základě nelze než dojít k závěru, že při rozhodování soudu o vzetí obviněného do vazby, resp. při výkonu jiných rozhodovacích pravomocí soudu v přípravném řízení, je třeba upřednostnit právo obviněného nahlédnout do spisu před zájmem státu a společnosti naplnit účel trestního řízení objasněním trestné činnosti v plném rozsahu.

I přes privilegované postavení principu práva na obhajobu lze jeho garancím dostát při současném respektování zájmu na dosažení účelu trestního řízení tím, že soudce umožní nahlédnout do relevantní části trestního spisu, v níž jsou obsaženy okolnosti významné pro rozhodování soudu, a nikoliv do spisového materiálu v jeho celku.

Nutno podotknout, že jakkoli soud rozhoduje na základě ustanovení trestního řádu o zákonnosti předsoudní fáze trestního procesu, tedy i o závažnosti důvodů ve smyslu § 65 odst. 2 tr. řádu, přísluší mu uvedené oprávnění až po podání obžaloby státní zástupce, nejdříve tedy v průběhu předběžného projednání obžaloby<sup>73</sup>, nikoli však při rozhodování v rámci přípravného řízení.

Byť tedy trestní řád nepřipouští výslovně možnost obdoby seznámit se se skutečnostmi zahrnutými ve spisovém materiálu, na jejichž základě bude soud rozhodovat o vzetí obviněného do vazby, uplatnil-li některý z orgánů přípravného řízení oprávnění dle § 65 odst. 2 tr. řádu, plyne citované právo obhajoby z jiných

---

<sup>73</sup> při přezkumu z hlediska uvedeného v § 181 odst. 1, 186 písm. e tr. řádu

procesních norem, zejména pak z jeho vymezení v rámci ústavněprávních a mezinárodněprávních kautel. Nesouhlasné stanovisko policejního orgánu či státního zástupce není v této souvislosti pro soudce rozhodujícího v přípravném řízení relevantní.

Závěrem je třeba zmínit, že orgány činné v trestním řízení nejsou povinné na shora zmiňované právo obviněného výslovně upozornit. Jsou pouze zákonem vázány k obecné poučovací povinnosti ve smyslu § 33 odst. 1 tr. řádu.

Formou nahlížení do spisu se realizuje další z oprávnění obviněného a jeho obhájce, a to právo na prostudování spisu uvedené v ustanovení § 166 odst. 1 tr. řádu. Tento úkon spočívá v tom, že vyšetřovatel provede ústní výklad a předloží obviněnému spis k prostudování. K seznámení přitom poskytne přiměřenou dobu. Právo nahlédnout do spisu však nelze zaměnit s právem na prostudování si spisu, neboť k seznamovacímu úkonu nemůže obviněný ani jeho obhájce vyžadovat delší než přiměřenou dobu ve smyslu citovaného ustanovení. Přiměřená doba potřebná k prostudování spisu může být podle okolností kratší než je doba potřebná k tomu, aby si obviněný i jeho obhájce pořídili z celého spisu výpisky, resp. opisy v rozsahu, který je pro jejich účely potřebný.

Dalším oprávněním umožňujícím plné uplatnění práva vyjádřit se ke všem skutečnostem kladeným obviněnému za vinu je právo obviněného odmítnout vypovídat, v němž se promítá ústavně garantovaný zákaz sebeobviňování, neboli nebezpečí trestního stíhání ve smyslu čl. 37 odst. 1 Listiny.

Úmluva právo obviněného odepřít výpověď výslovně neuvádí, na rozdíl od Paktu, který v rámci tzv. minimálních práv obviněného ukládá orgánům trestního řízení zákaz nutit obviněného svědčit proti sobě a přiznat vinu (čl. 14 odst. 3 písm. g). Konstantní judikatura Evropského soudu pro lidská práva, nicméně toto právo dovodila z čl. 6 odst. 2 Úmluvy, když obviněnému přiznala právo mlčet a nikterak nepřispívat k vlastnímu obvinění.

Soud důsledně nerozlišuje mezi právem odmítnout výpověď a právem nepřispívat k vlastnímu obvinění jiným způsobem, v domněnce, že později uvedené je zahrnuté v právu nevypovídat.

Též Soud judikuje tak, že z práva neobviňovat se vyplývá především možnost odmítnout výpověď, nikoli však právo odmítnout zajištění jiných důkazů

vyšetřujícími orgány, i za použití nátlaku. Argumentuje tím, že na rozdíl od svědecké výpovědi, existují tyto důkazy objektivně, tedy nezávisle na vůli obžalovaného, a ten tudíž nesmí bránit jejich zajištění.

Soud se v této souvislosti opakovaně zabýval otázkou, zda důkazy pořízenými na základě odposlechu či tajným sledováním pomocí akustických nebo audiovizuálních technických prostředků nebylo porušeno právo na obhajobu v tomto směru, přičemž často v tomto postupu shledával porušení čl. 8 Úmluvy zakotvující právo na soukromý život, nikoli však porušení čl. 6 Úmluvy, pokud byly obviněnému poskytnuty dostatečné garance pro kontradiktorní projednání důkazu.

Speciální postavení obviněného je odůvodněno existencí řady práv vyplývajících z trestního řádu, jež jsou mu dána, mezi nimi i právo odmítnout výpověď.

Z hlediska efektivity obhajoby je uplatnění práva odmítnout výpověď jedním ze základních obhajovacích prostředků. Obvinění svým odmítnutím vypovídat stěžuje pozici orgánům činným v trestním řízení při zjišťování skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, zejména při zjišťování skutečností a vyhledávání důkazů svědčících v jeho neprospěch.

Je účelem obhajoby zmírnit vinu obviněného, resp. ztížit její prokázání či ji zcela vyloučit. V každém konkrétním případě je však třeba otázku, zda vypovídat či nikoli, posuzovat zvlášť.

Trestní řád nepřímou připouští různé alternativy možného postupu. Předně má být obviněnému při výslechu ve smyslu § 92 odst. 1 tr. řádu dána možnost, aby se k obvinění podrobně vyjádřil, zejména souvisle vylíčil skutečnosti. Je tedy oprávněn pouze se podrobně vyjádřit a nevypovídat na následující otázky. Může se též omezit pouze na odpovědi na otázky pokládané vyslychajícím, jež obvykle následují po souvislém vylíčení skutkového děje z pohledu obviněného. Rovněž tak je oprávněn odmítnout jak vlastní souvislou výpověď, tak odpovědi na pokládané otázky.

V každém případě je nutné vždy důkladně zvážit, jakou z forem obrany obviněný použije. Je-li totiž obviněný nevinný nebo nespáchal některé ze skutků či dílčích útoků uvedených v usnesení o zahájení trestního stíhání či jsou-li tu polehčující okolnosti, a pouze obviněný o těchto skutečnostech ví, znemožní svým

odmítnutím vypovídat orgánu činnému v trestním řízení dozvědět se o těchto skutečnostech. Náležitě rozhodnutí by měl obviněný učinit až po poradě se svým obhájcem a v případě, že se hájí sám, měl by taktiku obhajoby konzultovat s advokátem.

Nelze ovšem dovozovat závěr, že ten obviněný, který se rozhodl nevypovídat nebo odmítl možnost souvislého vylíčení skutečností uvedených v obvinění, neví o žádných skutečnostech, jež obvinění zeslabují nebo vyvracejí. Takový závěr o jeho vině je nepřipustný, neboť je naopak věcí orgánů činných v trestním řízení, zejména orgánů přípravného řízení, tyto skutečnosti zjišťovat a nést břemeno dokazování (§ 2 odst. 2 tr. řádu). Obdobný závěr nelze učinit též v případě, kdy se obviněný naopak rozhodne vypovídat a ve své výpovědi uvádí skutečnosti jemu přitěžující nebo obvinění rozšiřující.

Právo souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění<sup>74</sup>, umožňuje obviněnému vyjádřit vlastní postoj k usnesení o zahájení trestního stíhání bez ovlivnění otázkami vyslychaného, stejně jako mu dává možnost uplatnění vlastní obhajoby uvedením skutečností, které obvinění vyvracení nebo zeslabují. K přerušení souvislého vylíčení skutečností musí vyslychající přistupovat jen výjimečně<sup>75</sup>.

Je rovněž skutečností, že vyslychající, zejména vyšetřující policejní orgány, nemají běžně k dispozici speciální výslechové místnosti, a proto vyslychají obviněné ve své kanceláři, přičemž nezřídka dochází k přerušení plynulé a souvislé výpovědi obviněného, a to jak bez zavinění obviněného, tak vyslychaného. Obdobným způsobům je třeba předcházet.

Z hlediska obsahu třeba zdůraznit, že shora zmiňované právo nezahrnuje oprávněné nepodrobí se úkonu ve smyslu § 114 tr. řádu, tedy úkonům potřebným ke zjištění, zda jsou na těle obviněného stopy nebo následky trestného činu. Například sejmutí pachové stopy za účelem jejího srovnání s pachovou stopou zajištěnou na místě činu, jež soudní praxe uznává za přípustný důkaz, je takovým úkonem. K provedení úkonu není třeba souhlasu obviněného, přičemž k vynucení úkonu

---

<sup>74</sup> Srov. ust.: § 92 odst.2 tr. řádu

<sup>75</sup> např. odchyluje-li se obviněný zřetelně od předmětu výslechu a rozsáhle hovoří o skutečnostech, které s ním nijak nesouvisejí

mohou orgány činné v trestním řízení uložit pořádkovou pokutu podle § 66 tr. řádu, o tom musí být obviněný poučen<sup>76</sup>.

V důsledku rozlišování mezi právem mlčet a právem neobviňovat sebe samého jiným způsobem než výpovědí Soud rovněž připouští použití donucovacích prostředků proti obviněnému k vydání věcných důkazů, pokud státní orgány nevyžadují po obviněném aktivní součinnost při opatřování dokladů, ale jen strpění donucovacích prostředků. Ve svém rozhodnutí dokonce připustil, že v daňových věcech mohou být v následném trestním řízení použity i informace, které byly od daňového poplatníka získány za použití nátlaku, např. vzhledem k závažnosti sankce hrozící za jejich neposkytnutí.

Obviněný se svým právem odmítnout výpověď brání tím, že nutí orgány činné v trestním řízení do pozice zásad oficiality a vyhledávací a ztěžuje tím ve svém zájmu jejich úlohu spojenou s povinností vinu mu nade vše pochybnost dokázat.

Toto postavení je pak posíleno hmotněprávním ustanovením obsahujícím skutkovou podstatu trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku v ust. § 346 tr. zákona, jež nestanovuje trestněprávní odpovědnost obviněného jako svědka za podání nepravdivé výpovědi. Uvedení nepravdy o podstatných okolnostech nebo zamlčení takové okolnosti jsou jednou z forem obrany obviněného proti obvinění.

Při své výpovědi však nesmí lživě obvinít jiného z trestného činu, čímž by naplnil skutkovou podstatu trestného činu křivého obvinění podle ust. § 345 tr. zákona, případě svým nepravdivým tvrzením naplnil skutkovou podstatu trestného činu pomluvy v ust. § 184 tr. zákona.<sup>77</sup> Nejde však o trestný čin, uvedl-li obviněný tyto skutečnosti při podání vysvětlení, o němž se sepisuje úřední záznam (§ 158 odst. 3 tr. řádu).

Na druhé straně přísluší obviněnému právo vyjádřit se při výslechu podrobně k obvinění, které navazuje na povinnost orgánů činných v trestním řízení objasnit vyslýchanému ještě před prvním výslechem podstatu obvinění.

Výslech obviněného je procesním úkonem, který může být učiněn pouze osobní účastí obviněného, což plyne ze zásady, že obviněný je při svém výslechu

---

<sup>76</sup> Srov. ust.: § 114 odst. 4 tr. řádu

<sup>77</sup> Srov. zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník



nezastupitelný. Při tomto úkonu se nemůže dát zastoupit, a to ani svým obhájcem. Prostřednictvím obhájce se pouze může v úvodu vyjádřit k tomu, zda obvinění popírá nebo se ke spáchání skutku doznává. Jinak je povinen se k výsledku dostavit, a to i v případě, že se rozhodne nevypovídat. V takovém případě po té, co byl poučen, osobně vyslychajícím sdělí, že využívá svého práva a odmítá vypovídat.

Procesní postup při výslechu obviněného je upraven v § 92 až 95 tr. řádu. Jak vyplývá z § 95 odst. 1 tr. řádu, výslech obviněného má poskytnout pokud možno úplný a jasný obraz o skutečnostech důležitých pro trestní řízení při zachování ochrany osobnosti obviněného a jeho právo na obhajobu.

Povinností šetřit osobnost obviněného se rozumí zejména poučení o právech obviněného a poskytnutí mu možnosti jejich plného uplatnění, dále zachování patřičné míry slušnosti a zdvořilosti při výslechu a respektování práva na odmítnutí výpovědi, tzn. zákaz donucovat ho k výpovědi jakýmkoliv způsobem.<sup>78</sup>

Například uvalení vazby v důsledku kontroverzních výpovědí obviněného, v čemž je spatřována evidentní snaha vyhnout se trestní odpovědnosti a působit v rámci dokazování ve svůj prospěch, je mimo jiné nutno považovat za donucování obviněného přiznat vinu, a tudíž za omezení práva na obhajobu.

Obviněný má při výslechu právo na přítomnost svého obhájce, využije-li svého práva zvolit si obhájce nebo byl-li mu obhájce ustanoven. Možnost obhájce účastnit se vyšetřovacích úkonů vyplývá dále z § 41 odst. 2 a § 165 tr. řádu. Pokud by policejní orgán neumožnil účast obhájce při výslechu obviněného, ačkoliv dle § 165 tr. řádu mu obhájce oznámil, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu, úkon bylo možné odložit a vyrozumění bylo zajistitelné, jednalo by se o vážné porušení práva na obhajobu a závažnou vadu řízení ve smyslu příslušných ustanovení trestního řádu se všemi procesními důsledky z toho vyplývajícími.

Je též v zájmu vyslychajícího vyslechnout si nejprve, co o konkrétní věci obviněný ví a tomu posléze přizpůsobit druhou část výslechu. To však platí pouze za předpokladu, že obviněný se rozhodne vypovídat a využije též práva souvisle vylíčit skutečnosti uvedené v obvinění ze svého pohledu.

Pokud obviněný v rámci taktiky obhajoby odmítne možnost se podrobně vyjádřit, avšak neodmítne vypovídat, může vyslychající přistoupit přímo k druhé

---

<sup>78</sup> Srov. ust. § 92 odst. 2 věta druhá tr. řádu

části výslechu a klást obviněnému otázky. Tuto skutečnost je třeba zaznamenat ihned na počátku výslechu do protokolu.

Obecně platí, že otázky mají sloužit k odstranění neúplnosti, nejasnosti a rozporů ve výpovědi obviněného. Využije-li obviněný svého práva odmítnout souvislé vylíčení vlastního postoje ke skutečnostem uvedeným v obvinění, má vyslychající prostřednictvím těchto otázek možnost ověřit a doplnit si skutečnosti doposud získané.

Výše popsanou obhajovací taktiku volí obvykle obvinění, resp. jejich obhájci v případech, kdy by obviněný mohl svým předem nepromyšleným vylíčením jemu známých okolností sobě i přitížit. Jedná se tedy o zákonem daný prostředek obhajoby.

K dialogové části lze přistoupit až poté, co vyslychanému byla dána možnost souvisle vylíčit svůj postoj. V tomto smyslu by byl v rozporu s právem na obhajobu postup vyslychajícího, který by vůbec neumožnil obviněnému nejdříve se souvisle vyjádřit nebo by jeho vylíčení skutečností přerušil otázkou.

Stejná situace by nastala, pokud by obviněný odmítl vypovídat, avšak vyslychající by přesto přistoupil k dialogové části výslechu. V tom případě by následné kladení otázek vyslychanému bylo nezákonným donucováním k výpovědi, což je v rozporu s § 92 odst. 1 tr. řádu. Takové vyjádření je absolutně neúčinným důkazem nepoužitelným v trestním řízení.

Totéž se týká i vyjádření obžalovaného v hlavním líčení k části znaleckého posudku, zahrnující jeho vyjádření před znalci o stíhané události. Pokud totiž je jako důkaz nepoužitelné jeho vyjádření před znalci, nemělo by mu být soudem ani předeštěráno, neměl by k němu být dotazován, a pokud se tak stalo, nemůže být jako důkaz použitelné ani jeho vyjádření k tomuto absolutně neúčinnému důkazu.

Obviněný má právo uvádět veškeré skutečnosti na svou obhajobu.

Z platné úpravy vyplývá, že trestní řád nevylučuje výpověď o skutečnostech podléhajících utajení podle zvláštního zákona, pokud osoba, která je povinná o těchto skutečnostech zachovávat mlčenlivost, byla této povinnosti zproštěna. Zproštění však nelze odepřít osobě, které přísluší v trestním řízení právo

na obhajobu, ohledně skutečností, které jeho vinu a tím obvinění proti němu zeslabují nebo vyvracejí.

V přípravném řízení umožňuje trestní řád obviněnému i jeho obhájci uplatnit své námitky ohledně průběhu a způsobu výslechu obviněného prostřednictvím žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu adresované státnímu zástupci. Pokud by tedy obviněná strana dospěla k názoru, že byla jakkoliv porušena některá se směrnic pro provádění výslechu uvedených v § 92 a násl. tr. řádu, může se domáhat plného uplatnění práva na obhajobu postupem podle § 157a tr. řádu.

Má-li mít obviněný reálnou možnost vyjádřit se ke skutečnostem, které se mu kladou za vinu, resp. oponovat tvrzením a důkazům předpokládaným obžalobou, musí mu být dána možnost účastnit se osobně řízení, a to bez ohledu na skutečnost, zda využil svého práva hájit se prostřednictvím obhájce, nebo nikoliv. I v situaci, kdy obžalovaného zastupuje v řízení obhájce, má jeho přítomnost na hlavním líčení zásadní význam pro efektivní naplnění práva na obhajobu. Bezprostřední možnost komunikovat, radit se s obhájcem, mu umožňuje ovlivňovat směřování obhajoby v průběhu trestního procesu a přímo reagovat na tvrzení předkládaná obžalobou. Osobní účast obviněnému současně umožňuje, aby si soud na něj vytvořil nezprostředkovaný názor.

Obsah práva obžalovaného být přítomen v řízení v pojetí Soudu lze demonstrovat na četných rozhodnutích Soudu i Evropské komise pro lidská práva (Komise).

Předně Soud uvedl, že právo se nevyčerpává fyzickou přítomností obžalovaného v řízení před soudem, ale musí zahrnovat možnost podílet se přímo a efektivně na svojí obhajobě a ovlivňovat tak průběh řízení. Právo může být naplněno i přes skutečnost, že po určitou dobu během líčení se obžalovaný nacházel mimo jednacímí místnost a nemohl bezprostředně vnímat všechny svědecké výpovědi.

Na druhé straně nelze pokládat za možnost hájit se efektivně a ovlivňovat průběh řízení, jestliže sice byl obviněný po celou dobu trvání řízení před soudem fyzicky přítomný, nicméně současně existovaly okolnosti nepříznivě ovlivňující jeho schopnost či možnost komunikovat s obhájcem.<sup>79</sup>

---

<sup>79</sup> Okolnosti, např. nízký věk, rozrušení z přítomnosti široké veřejnosti a novinářů, apod.

Komise též poukázala na přípustnost vyloučení obžalovaného z řízení po určitou dobu z důvodu ochrany důvěrných informací, když odmítla stížnost, neboť vyloučení trvalo krátkou dobu vzhledem k době trvání trestního procesu. V jeho průběhu došlo pouze k projednávání právních otázek, přítomná nebyla porota a obžalovaný byl po celou dobu zastoupený obhájcem.

Zvláště důležitou se jeví přítomnost obžalovaného u hlavního líčení tam, kde účast nebo neúčast může významně ovlivnit rozhodnutí soudu nebo poroty. Je-li přítomnost u hlavního líčení obžalovanému odepřena, je z hlediska spravedlivosti řízení především nutné posuzovat okolnosti, které soud k takovému rozhodnutí vedly. Za závažnou okolnost pokládá Soud skutečnost, zda a v jaké míře byla v konání v nepřítomnosti obžalovaného poskytnuta ochrana jeho zájmů, zejména jakým způsobem bylo zajištěné právo na obhajobu.

Komise i Soud současně konstatují, že uplatnění práva je podmíněno povahou konkrétního stádia řízení, jeho významem v kontextu celého trestního procesu v dané věci, pravomocemi rozhodujícího orgánu, jakož i zájmy obžalovaného, které jsou předmětem posuzování soudu v daném stádiu řízení. Z uvedených kritérií vycházel Soud především v případech omezení práva být přítomen v řízení o opravných prostředcích.

Soud sice vztahuje záruky vyplývající z čl. 6 Úmluvy i na řízení o opravných prostředcích, řádných i mimořádných. Rozhodující se v této situaci ovšem jeví skutečnost, zda rozhodující orgán má pravomoci posoudit jak skutkové, tak právní otázky, a ovlivnit tak konečné rozhodnutí ve věci. Jde o tzv. plná jurisdikce.

Soud je toho názoru, že aplikace čl. 6 Úmluvy v odvolacím řízení je závislá na charakteru řízení, přičemž je nutné posuzovat řízení jako celek v národním právním řádu, stejně jako úlohu odvolacího řízení v něm. Konalo-li se veřejné jednání za účasti obžalovaného v prvním stupni, absence takového řízení před orgány vyšších instancí může být ospravedlněna i zvláštnostmi řízení – jde-li o řízení o přípustnosti opravného prostředku nebo řízení týkající se výhradně právních otázek.

V pozdějších rozsudcích, s ohledem na ekonomii a přiměřenost doby trvání trestního procesu, Soud doplnil své závěry, když konstatoval, že i v případech, v nichž rozhodovaly orgány s plnou jurisdikcí, nevzniká bez dalšího nárok na veřejné

projednání věci za přítomnosti obžalovaného. Je nutné případ od případu zkoumat charakter otázky, kterou se odvolací soud má zabývat, a též zda v dané věci neveřejné projednání věci s nepřipuštěním účasti obžalovaného mohlo ovlivnit spravedlivý průběh řízení. To zejména s ohledem na způsob, jakým bylo obžalovanému umožněno prezentovat svoji obhajobu.

S ohledem na vzrůstající tlak na zrychlení a zefektivnění trestního procesu zastává Soud názor, že řízení v nepřítomnosti obžalovaného je přípustné, jestliže se osoba, vůči níž se vede trestní řízení, vzdá práva na přítomnost v řízení před soudem. Vzdání se práva musí být dobrovolné a projevené formou, která nezbuzuje pochybnosti. Obžalovaný tak může učinit výslovným prohlášením, že si nepřeje účastnit se řízení před soudem, nebo konkludentně, jestliže se bez omluvy nedostaví k hlavnímu líčení, přestože měl vědomost o konání hlavního líčení a byl prokazatelně předvolaný způsobem, který stanoví zákon. Za důvěryhodné považuje Soud doručení do vlastních rukou, neoficiálně získanou vědomost o hlavním líčení nelze uznat za okolnost postačující, v případě neodstavení se obžalovaného k hlavnímu líčení, pro závěr, že se práva na účast u hlavního líčení vzdal.

Osobní účast obžalovaného při projednání jeho věci představuje i v českém trestní právu základní předpoklad řádného zákonného procesu ve smyslu § 2 odst. 1 tr. řádu v návaznosti na čl. 8 odst. 2 Listiny a prvkem práva na spravedlivý proces v řízení před soudem, jak vyplývá z čl. 38 odst. 2 Listiny.

Přítomnost obžalovaného se pokládá za klíčový předpoklad pro konání hlavního líčení, i když zákon připouští za určitých okolností výjimky opravňující soudu konat řízení v nepřítomnosti obžalovaného. Podmínky řízení v nepřítomnosti stanoví trestní řád v § 202 odst. 2 až 4.

Hlavním účelem přítomnosti obžalovaného je především zabezpečení jeho práva na obhajobu. Odepření účastní obžalovaného na hlavním líčení, případně veřejném zasedání soudu, bez splnění uvedených podmínek představuje neoprávněný zásah do práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 38 Listiny, přičemž pro naplnění podmínek nestačí pouhé předvolání obžalovaného, ale obžalovanému musí být dána reálná možnost zúčastnit se hlavního líčení a vyjádřit se před soudem k tomu, co je mu v obžalobě kladeno za vinu, a k důkazům, na nichž je obžaloba založena.

Jestliže obžalovaného nelze k vlastní obhajobě nutit, nelze vynucovat ani jeho osobní účast, vzdá-li se dobrovolně svého práva a není-li to potřebné pro náležitě objasnění věci a naplnění účelu trestního řízení.

V tomto směru rozšířila novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. významně okruh podmínek řízení v nepřítomnosti, když změnou ustanovení § 202 odst. 3 tr. řádu stanovila pravidlo, dle něhož řádně neomluvená nepřítomnost obžalovaného u hlavního líčení presumuje závěr, že obžalovaný nehodlá využít svého práva být přítomen při dokazování.

Posuzování řádnosti a včasnosti omluvy obžalovaného soudem je zásadní otázkou plného respektování shora citového práva. Nezáměr obžalovaného být přítomen hlavnímu líčení nutno dovozovat z kontextu širších okolností dosavadního průběhu trestního procesu, nikoli odtrženě z jeho konkrétního dílčího projevu.

Omluvu obžalovaného doručenou soudu v den konání hlavního líčení a doloženo kopií potvrzení o pracovní neschopnosti vystavené den před konáním hlavního líčení tak nelze jednoznačně považovat za projev tendenčního přístupu obžalovaného k projednávané věci zaměřenému na oddálení definitivního rozhodnutí ve věci, nevyplývala-li z jeho předchozího jednání a chování snaha protahovat řízení.

V takové situaci by měl soud vždy zjistit, zda je obžalovaný srozuměn s tím, že bude jednáno v jeho nepřítomnosti, a zda s takovým postupem souhlasí.

S ohledem na pojetí účasti na řízení jako práva obžalovaného lze dovést, že soud je oprávněn konat v nepřítomnosti i za předpokladu, že se obviněný svého práva vzdal. Může tak učinit buď výslovně<sup>80</sup>, nebo konkludentně<sup>81</sup>.

Nejsou-li splněny podmínky pro konání hlavního líčení v nepřítomnosti (§ 202 odst. 2 písm. a), b) tr. řádu) nebo považuje-li soud osobní účast obžalovaného za nezbytnou, může vynutit jeho přítomnost ukládáním pořádkových pokut (§ 66 tr. řádu) nebo předvedením (§ 90 odst. 1 tr. řádu) za současného odročení hlavního líčení. K vydání příkazu k zatčení nebo k rozhodnutí o vzetí obžalovaného do vazby může soud přistoupit jen tehdy, pokud vyvinul dostatečné úsilí spočívající v opakovaných pokusech o doručení předvolání a současně je z jednání

---

<sup>80</sup> např. sdělením této skutečnosti soudu

<sup>81</sup> např. nedostavením se k soudu bez řádné omluvy

obžalovaného zřejmě, že se hlavnímu líčení vyhýbá, přičemž jeho přítomnost nelze zajistit jinými prostředky.

Zákon současně vymezuje určitý okruh případů<sup>82</sup>, při jejichž projednání je řízení v nepřítomnosti přípustné jen tehdy, jestliže při současném splnění podmínek uvedených v § 202 odst. 2, 3, 5 tr. řádu obžalovaný o konání hlavního líčení v jeho nepřítomnosti sám požádá. V opačném případě musí soud hlavní líčení odročit a přítomnost obžalovaného zajistit některým z výše uvedených způsobů.

Upozornění na možné následky řízení v nepřítomnosti v předvolání by mělo předcházet jeho konání, byť zákon tuto podmínku výslovně nestanoví.

Důvodem konání řízení v nepřítomnosti obžalovaného je i zájem na zajištění důstojného a nerušeného průběhu řízení.

Rovněž Soud pokládá za jedno z rozhodujících hledisek pro posouzení souladu postupu soudu konajícího v nepřítomnosti obžalovaného s čl. 6 Úmluvy samotné chování obžalovaného.

Z daného důvodu Komise i Soud za přiměřený postup Soudu, který v zájmu obnovení řádného soudního jednání vyloučí obžalovaného z jednací místnosti a následně v řízení pokračuje bez jeho přítomnosti, pokud se obžalovaný chová způsobem narušujícím řádný a důstojný průběh jednání.

S ohledem na zachování jeho práva na spravedlivý proces však současně pokládá za žádoucí, aby byl obžalovaný předem na možnost uplatnění takového opatření upozorněn a současně měl možnost se k řízení vrátit, změnil-li své chování. Pokračuje-li ovšem obžalovaný v nevhodném chování, případně opustí po vykázání z jednací místnosti soudní budovy, lze jeho jednání považovat za vzdání se práva být přítomen hlavnímu líčení, a to i za předpokladu, že není v dalším řízení zastoupen obhájcem.

Relativně nové procesní oprávnění obviněného kladoucí důraz na právo obviněného na obhajobu, zejména jeho právo být přítomen procesním úkonům a vyjadřovat se v jejich průběhu ke skutečnostem, které mu jsou kladeny za vinu, vyplývá z právní úpravy řízení proti uprchlému.

---

<sup>82</sup> Srov. § 202 odst. 4 tr. řádu

Řízení proti uprchlému představuje další z výjimek práva obviněného být přítomen v řízení vedeném proti němu.

Základním rozdílem odlišujícím jej od řízení v nepřítomnosti je okolnost, že v prvním řízení bylo obžalovanému doručeno předvolání k hlavnímu líčení. O konání řízení proti uprchlému po podání obžaloby rozhodne soud právě tehdy, nepodařilo-li se předvolání k němu doručit a nelze tudíž prokázat, že obviněný o konání hlavního líčení ví. V přípravném řízení rozhodne státní zástupce, jsou-li dány podmínky § 302 tr. řádu. Nadto řízení proti uprchlému lze konat i v přípravném řízení.

Zvláštností průběhu řízení proti uprchlému<sup>83</sup> jsou dány potřebou ochrany zájmů nepřítomného obviněného, resp. obžalovaného v takové míře, aby se dostálo zásadám spravedlivého procesu. Právní úprava trestního řízení poskytuje obviněnému záruky, že forma řízení kontumačním rozhodnutím nebude zneužívána.

Jak vyslovil Ústavní soud ČR, daná forma řízení nemůže být zneužívána soudy ve snaze o urychlené projednání věci. Ty jsou povinny v průběhu celého řízení zkoumat, zda důvody pro konání řízení formou řízení proti uprchlému nadále trvají, a zjistí-li že důvody pominuly, musí pokračovat v řízení podle obecných ustanovení.

Práva obviněného v rámci celého trestního řízení vykonává obhájce, kterému zákon přiznává stejný rozsah práv, který přísluší obviněnému, pokud by byl přítomen. Může se jednat o obhájce zvoleného obviněným v rámci standardního trestního řízení, které řízení proti uprchlému předcházelo, nebo jinými oprávněnými osobami<sup>84</sup>. V opačném případě soud obhájce ustanoví<sup>85</sup>.

Předvolání k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání doručí soud obhájci a současně ho obligatorně zveřejní jiným způsobem, např. nejčastěji na úřední desce, nebo v hromadných sdělovacích prostředcích.

Za předpokladu, že v průběhu trestního řízení pominuly důvody řízení proti uprchlému, pokračuje se v řízení podle obecných ustanovení, nicméně obviněnému je přiznáno právo žádat v řízení před soudem o znovu provedení

---

<sup>83</sup> Srov. ust. § 302n. tr. řádu

<sup>84</sup> Srov. ust. § 37 odst. 1 tr. řádu

<sup>85</sup> Srov. ust. § 304 tr. řádu



důkazů, které již byly v předchozím soudním řízení provedeny a u nichž to jejich povaha připouští, nebo jejichž opakování nebrání jiná závažná skutečnost.<sup>86</sup>

Není-li to s ohledem na povahu důkazu či existenci jiné závažné překážky nemožné, přečtou se obviněnému protokoly o provedení těchto důkazů a umožní se mu, aby se k nim vyjádřil<sup>87</sup>. V opačném případě se pouze přečtou protokoly.

Stávající právní úprava vychází obviněnému natolik vstřícně, že mu dokonce umožňuje, aby se domáhal provedení hlavního líčení ve výše uvedeném rozsahu i tehdy, skončilo-li řízení pravomocným odsuzujícím rozsudkem nebo trestním příkazem a poté pominuly důvody, pro které se řízení proti uprchlému vedlo.

Návrh na zrušení rozsudku a znovu provedení hlavního líčení je odsouzený povinen podat do osmi dnů od doručení rozsudku soudu prvního stupně. O právu podat zmíněný návrh musí být odsouzený při doručení rozsudku poučen<sup>88</sup>. Byla-li podáním návrhu zachována osmidenní lhůta, musí soud návrhu odsouzeného vyhovět obligatorně.

V znovu provedeném hlavním líčení se uplatňuje princip „reformatio in peius“<sup>89</sup>, aby se zamezilo obavě obžalovaného ze zhoršení svého postavení a v důsledku toho nerezignoval na možnost opětovného projednání svého případu při plném uplatnění práva na obhajobu.

Dle konstantní judikatury Soudu přísluší právo být přítomen všem obviněným, resp. obžalovaným, vůči nimž je vedeno trestní řízení, bez ohledu na to, zda jsou na svobodě, ve vazbě nebo se trestnímu stíhání vyhýbají útekem.<sup>90</sup>

Soud pokládá za konformní s požadavky vyplývajícími z práva na spravedlivý proces, koná-li soud a rozhodne bez přítomnosti obžalovaného, pokud se mu nepodařilo předvolání k hlavnímu líčení doručit z důvodu jeho vyhýbání se trestnímu řízení útekem – zdržováním se na neznámém místě. Aby soud mohl nařídít

---

<sup>86</sup> Srov. ust. §306a odst. 1 tr. řádu

<sup>87</sup> Srov. ust. §306a odst. 1 tr. řádu, cit.: „v opačném případě se obviněnému protokoly o provedení těchto důkazů přečtou a umožní se mu, aby se k nim vyjádřil.“

<sup>88</sup> Srov. ust. § 306a odst. 2 tr. řádu

<sup>89</sup> Srov. ust. § 306 a odst.3 tr. řádu, cit.: „v novém řízení nemůže dojít ke změně rozhodnutí v neprospěch obviněného.“

<sup>90</sup> Srov. § 305 tr. řádu

řízení uvedeným způsobem, musí hodnověrných způsobem prokázat, že vyvinul přiměřené úsilí ke zjištění místa pobytu obžalovaného a doručení předvolání k hlavnímu líčení.<sup>91</sup>

Motivem Soudu pro shora popsaný postoj je zejména snaha zabránit takovému jednání obžalovaného, kterým by záměrným vyhýbáním se řízení mohl jeho provedení ztížit nebo úplně znemožnit, a to buď v důsledku znehodnocení důkazů, nebo uplynutí promlčení doby.

Upravuje-li národní legislativa pravomoc soudů vést řízení v nepřítomnosti obžalovaného, musí mu zároveň umožnit, aby poté, co se o řízení dozví, měl možnost dosáhnout nového řízení, v němž by měl možnost se zúčastnit.

Dle názoru Komise, byť je pro skutečné naplnění efektivní obhajoby nutná účast obhájce, ten nemůže nikdy plně nahradit obžalovaného, a obhajoba nemůže být dostatečně účinná bez jejich vzájemného kontaktu. Proto se uvedené vztahuje i na případy, v nichž byl obžalovaný v řízení kontumačním zastoupen obhájcem.

Poskytnutí plné možnosti uplatnění práv na obhajobu je třeba vcelku posuzovat, nikoli jen osobně ve vztahu k obviněnému. Nemožnost obviněného vyslechnout svědka jako poškozeného je zpravidla v dostatečné míře kompenzována, měl-li takovou možnost alespoň obhájce, byť pouze v přípravném řízení. Soud ovšem konstatuje, že stát neodpovídá za kvalitu obhajoby, a to ani v případech obhajoby ex-offo, musí ale zamezit přílišným excesům.

Soud pokládá za přípustný a dostatečný rovněž postupu vnitrostátního soudu, který obviněnému de facto výslech svědka umožní, byť průběh i použité prostředky nemusí být zcela standardní. Je-li například obviněnému pouze přehrán audio záznam výslechu svědka a poté je mu dána možnost klást svědkovi doplňující otázky.

Je na zvážení obhajoby, zda využije obviněný svého práva vyjádřit se ke všem skutečnostem a kdy tak skutečně učiní. Během řízení před soudem však musí být obviněný pro provedení každého důkazu dotázán, zda se chce k němu vyjádřit. Předpokladem pro náležité uplatnění práva vyjádřit se ke všem prováděným

---

<sup>91</sup> Všechny písemnosti určené pro obviněného se doručují toliko obhájci.

důkazům, jedno zda v hlavním líčení či ve veřejném zasedání<sup>92</sup>, je možnost samotného obviněného i jeho obhájce seznámit se s důkazy natolik, aby jim byly zcela srozumitelné, a aby k nim ze svého hlediska mohli zaujmout stanovisko.<sup>93</sup>

Obžalovaný taktéž může jako poslední vyslovit své hodnocení obžaloby a provedených důkazů, s ohledem na průběh řízení. Má právo jako poslední před skončením hlavního líčení přednést závěrečnou řeč, resp. konečný návrh, v závěru veřejného zasedání o odvolání.<sup>94</sup>

Je-li obviněným mladiství, je obecná právní úprava pořadí závěrečných řečí modifikována ustanovením § 64 odst. 3 písm. b) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který stanoví speciální postup při závěrečných řečech v řízení proti mladistvému. Dle něho přísluší orgánu sociálně-právní ochrany dětí v řízení proti mladistvému slovo k závěrečné řeči až po závěrečné řeči mladistvého, po níž má ovšem mladistvý vždy právo posledního slova ve smyslu § 217 tr. řádu.

Zákon počítá i s možností, že se po pronesení závěrečné řeči obžalovaného nebo jeho obhájce slova ujal opět státní zástupce nebo společenský zástupce. V takové situaci má obžalovaný, případně jeho obhájce, právo na odpověď neboli právo repliky zahrnuté v ustanovení § 216 odst. 3 tr. řádu.

Své právo na závěrečnou řeč může obžalovaný uplatnit několika způsoby – může závěrečnou řeč přednést sám, může odkázat na závěrečnou řeč svého obhájce, může prohlásit, že svého práva nevyužívá, případně nemusí promluvit vůbec, pouze dát najevo, že toto právo využít nechce.

Obžalovanému se též umožňuje, aby uplatnil své právo na obhajobu poté, co skončí závěrečné řeči, a bezprostředně před tím, než se soud odebere k závěrečné poradě. Předseda senátu mu totiž musí umožnit říci poslední slovo, které není součástí závěrečné řeči. Poslední slovo je samostatným procesním úkonem obžalovaného, proto jej nelze udělit současně s udělením slova k závěrečným řečem.

Pochybnosti v otázce pořadí ovšem vzbuzuje procesní úprava závěreční fáze řízení před soudem<sup>95</sup>, a to v tom ohledu, zda i zde je postavení obžalovaného a obhájce stejné jako v řízení prvostupňovém, nebo zda pořadí konečných návrhů

---

<sup>92</sup> Srov. § 214, § 235 odst. 2 tr. řádu

<sup>93</sup> Srov. nález III. ÚS 62/95 Sb.n.u. US, Sv. č. 4, nález č. 78, s. 243

<sup>94</sup> Srov. § 216 odst. 2,3, § 235 odst. 3 tr. řádu

<sup>95</sup> Srov. ustanovení § 235 odst. 3 tr. řádu

může být stanoveno odchylně, neboli, zda právo obžalovaného v odvolacím řízení „mluvit poslední slovo“ se vztahuje na závěrečný projev obžalovaného bezvýjimečně nebo jen na případ repliky státního zástupce, či zda dokonce tím není míněno jen právo obžalovaného na poslední slovo v obdobném smyslu jaký má na mysli pro účely hlavního líčení § 217 tr. řádu<sup>96</sup>.

Aplikační praxe v odpovědi na otázku dovodila, že právo obžalovaného na „poslední slovo“ se týká konečných návrhů bezvýjimečně, provádělo-li se v odvolacím řízení dokazování. Za těchto okolností mají obžalovaný i jeho obhájce právo pronést konečné návrhy vždy. Nekoná-li se v odvolacím řízení dokazování, vyjádří se k věci nejprve strana, která podala odvolání. Podalo-li odvolání více stran, určí pořadí předseda senátu. Obviněný a obhájce by v tomto případě měli dostat slovo jako poslední.

Své závěry opřela zejména o souvislost věty první a druhé § 235 odst. 3 tr. řádu, neboť právo obviněného „mluvit poslední“ nelze chápat jenom jako možnost ujmout se znovu slova po poslední replice jiné strany, zejména státního zástupce, nýbrž je nutno ho vnímat jako součást širšího oprávnění být vyslechnut soudem až těsně před závěrečnou poradou o meritorním rozhodnutí, nadto je nelze ztotožňovat s právem posledního slova ve smyslu § 217 tr. řádu. Významným argumentem je povaha uvedeného procesního úkonu, jenž umožňuje obhajobě provést komplexní zhodnocení výsledků doplňujících důkazů v souvislosti s důkazy již dříve provedenými i znát nejprve stanovisko obžaloby.<sup>97</sup>

Obsah závěrečné řeči, resp. konečného návrhu není trestním řádem upraven, obžalovaný se proto může buď podle rady svého obhájce, nebo dle vlastní úvahy vyjádřit ke všemu, co z hlediska své obhajoby považuje za důležité. Není proto vyloučenou, aby v průběhu těchto procesních úkonů vyšly najevo nové skutečnosti. V takovém případě se může soud usnést o tom, že dokazování bude doplněno, a v hlavním líčení pokračuje. Po doplnění dokazování je vždy třeba dát znovu slovo k závěrečným řečem s odkazem na § 218 tr. řádu.

Vyjdou-li tyto skutečnosti najevo teprve v průběhu posledního slova, trestní řád možnost doplnit dokazování neuvádí. Praxe však v zásadě postupuje tak,

---

<sup>96</sup> MANDÁK, V: Právo obviněného a obhájce při konečných návrzích v odvolacím řízení, Socialistická zákonnost, č. 3/1966, s. 176,178

<sup>97</sup> Blíže MANDÁK, V: Právo obviněného a obhájce při konečných návrzích v odvolacím řízení, Socialistická zákonnost, č. 3/1966, s. 179

že umožní doplnit dokazování i na základě tvrzení obžalovaného obsažených v posledním slovu.<sup>98</sup>

#### **4.2 Důkazy obhajoby proti obžalobě**

Mezi další významné a elementární práva obviněného uvedené v § 33 odst. 1 tr. řádu, je jeho právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k obhajobě, jež významně podporuje i jeho právo vyjádřit se ke všem skutečnostem. Jeho význam je zdůrazněn opětovnou formulací v § 92 odst. 2 tr. řádu jako oprávnění uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracují, a nabídnout o nich důkazy.

Právo není omezeno na některé ze stádií trestního řízení, záleží tak výhradně na rozhodnutí obviněného, kdy uzná za vhodné uvést další okolnosti a důkazy svědčící v jeho neprospěch. Jeho rozhodování je podmíněno pouze vývojem trestního stíhání a výsledky dokazování.

Je též lhostejné, zda o později uplatněných okolnostech a důkazech věděl již od počátku trestního řízení a neuvedl je nebo se o nich dozvěděl až později, a proto je nemohl uvést dříve.

Konfrontační povahu trestního řízení zdůrazňuje i současné novelizované ustanovení § 89 odst. 2 tr. řádu. Důkaz kladený na sporný charakter trestního procesu je zřejmý i z věcného návrhu nového trestního řádu, v němž se uvedený princip promítá i do výčtu práv obviněného v rámci § 33 odst. 1 tr. řádu, když mezi dílčími právy obviněného se uvádí, že v hlavním líčení a veřejném zasedání má obviněný právo žádat, aby mu bylo umožněno provést důkaz, resp. důkazní prostředek.

Změnou dikce ustanovení výslovně rozšířil možnosti obhajoby plynoucí z citovaného ustanovení na kterýkoliv důkaz prováděný v přípravném řízení, výslovně pak demonstrativně stanovil dva druhy důkazů, na jejichž provedení má obhajoba zájem především. Není však vyloučeno, aby obhajoba provedla například důkaz listinný jejím přečtením podle § 213 odst. 1 tr. řádu či věcné důkazy postupem podle § 213 odst. 2 tr. řádu nebo provedla vyšetřovací pokus či rekonstrukci.<sup>99</sup>

---

<sup>98</sup>VANTUCH, P: Poslední slovo obžalovaného v návaznosti na jeho závěrečnou řeč, Bulletin advokacie, č. 2/1994, s. 31

<sup>99</sup>Srov. §§ 104c, 104d tr. řádu

O umožnění provedení důkazu rozhoduje předseda senátu opatřením ve smyslu § 203 odst. 1 tr. řádu. Pro případ zamítavého stanoviska se může obhajoba domáhat rozhodnutí senátu § 203 odst. 3 tr. řádu.

Při rozhodování, zda umožnit obhajobě provést některý z důkazů, zvažuje předseda senátu řadu kritérií. Jednak s ohledem na zachování principu rovnosti účastníků a z něj vyplývající zásady procesního příměří vyhoví zpravidla obhajobě tehdy, jde-li o důkaz prováděný na její návrh.

V průběhu provádění důkazu postupem podle § 215 odst. 2 tr. řádu je obhajoba povinna respektovat nejen shora uvedená omezení vyplývající z § 215 odst. 2 tr. řádu a procesní pravidla provádění jednotlivých důkazů, ale též princip ochrany svědka ve smyslu § 55 odst. 2 tr. řádu, při jehož provádění postupuje soud i strany trestního procesu v intencích § 209 tr. řádu i nálezu Ústavního soudu v otázce minimalizace zásahu do práva na obhajobu při ochraně nedotknutelnosti osoby svědka.

Předseda senátu je povinen dbát toho, aby v průběhu provádění výslechu byla dodržována ustanovení trestního řádu vztahující se ke konkrétní formě výslechu.

Pokud se obviněný rozhodne od počátku trestního řízení vypovídat, uplatňuje své právo již v průběhu přípravného řízení. Taktéž při svém prvním výslechu po zahájení trestního stíhání, ve snaze způsobit jiné, příznivější, rozhodnutí orgánů přípravného řízení než podání obžaloby. Není však výjimkou, že nové okolnosti a důkazy uvede až v řízení před soudem jako obžalovaný.

Tento způsob obhajoby nemůže soud odmítnout s poukazem na opožděnost uplatnění, naopak je povinen k těmto okolnostem přihlédnout a nové důkazy provést, byť by je obviněný uplatnil až v závěrečné řeči nebo při posledním slovu. Aby se zabránilo zbytečnému prodlužování trestního řízení je provedení nových důkazů možné za podmínky, že je nezbytné pro rozhodnutí soudu<sup>100</sup>.

Pro řízení o odvolání formuluje výslovně trestní řád v § 246 odst. 3 právo obžalovaného uvést v odvolání nové skutečnosti a důkazy, proto takové uplatnění nemůže být důvodem pro jejich odmítnutí, jestliže jsou jinak pro rozhodnutí soudu potřebné, s odkazem na ust. § 2 odst. 5 tr. řádu.

---

<sup>100</sup> Srov. ust. § 218 tr. řádu, doplnění dokazování

Pro všechny orgány činné v trestním řízení platí povinnost poučit obviněného o právu uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě. Trestní řád v několika dalších ustanoveních tuto poučovací povinnost zvláště zdůrazňuje: podle § 166 odst. 1 tr. řádu je policejní orgán při skončení vyšetřování povinen upozornit obviněného mimo jiné na možnost podat návrhy na doplnění dokazování, při přípravě hlavního líčení je soud povinen vyzvat obviněného, aby návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení včas soudu sdělil a uvedl okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny<sup>101</sup>, podle § 215 odst. 4 tr. řádu se musí v průběhu hlavního líčení po provedení všech důkazů předseda senátu dotázat obžalovaného, zda nečiní návrh na doplnění dokazování, obdobnou povinnost má i ve veřejném zasedání<sup>102</sup>.

Podle § 219 odst. 2 tr. řádu je při odročení hlavního líčení předsedovi senátu uložena povinnost zjistit, zda obžalovaný nenavrhuje další důkazy, jež by bylo třeba opatřit. Tímto se má předejít dalšímu odročování, nicméně to nevylučuje, aby obžalovaný navrhl svůj důkaz později.

Aktivní roli obhajoby v trestním řízení rovněž akcentují ustanovení trestní řízení § 2 odst. 5 či § 180 odst. 3 tr. řádu, nicméně ve srovnání s protistranou reprezentovanou státním zástupcem, je tato aktivita koncipována jako právo obhajoby. Nelze tudíž akceptovat postup předsedy senátu, jenž s ohledem na návrh obhajoby provést konkrétní důkazy v průběhu hlavního líčení, vyzve obviněného či obhájce, aby důkaz provedl sám.

Způsob žádosti obhájce či obviněného o provedení důkazu ve smyslu § 215 odst. 2 tr. řádu návrhem obhajoby na provedení důkazu v hlavním líčení, jenž je obsažen v § 215 odst. 2 tr. řádu nesouhlasí však s požadavky zákona, neboť je toliko záležitostí taktiky obhajoby, zda důkaz, na jehož provedení v hlavním líčení má zájem, provede postupem podle § 215 odst. 2 tr. řádu, či nikoliv. Oba podněty je nutno striktně rozlišovat.

Meze oprávnění obhajoby při provádění důkazů je nutné posuzovat rovněž z pohledu mezinárodněprávní ochrany práva obviněného na obhajobu, přičemž nelze opomenout další aspekty práva provádět důkazy. Článek 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy mezi tzv. minimální práva obviněného řadí též právo vyslyšet a

---

<sup>101</sup> Srov. ust. § 196 odst. 2 tr. řádu

<sup>102</sup> Srov. ust. § 235 odst. 2 tr. řádu

dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek jako svědků proti sobě.

Někteří autoři označují možnost klást otázky ve smyslu § 215 odst. 3 tr. řádu za tzv. právo výslechu proti.<sup>103</sup> Nutno dodat, že se nejedná o plnohodnotný výslech, tudíž ani protivýslech, neboť protistranou jsou kladeny toliko otázky směřující k objasnění dosud neznámých skutečností či souvislostí a protistrana nemá možnost rozvíjet svou strategii v takovém rozsahu jako strana provádějící výslech.

#### **4.3 Práva obviněného vyjadřovat se, činit návrhy, podávat žádosti**

Obviněný se svým důsledným uplatňováním práva na obhajobu se snaží zpochybnit obvinění, resp. obžalobu. Za tímto účelem mu trestní řád přiznává právo aktivně se podílet na průběhu řízení, a to prostřednictvím práva činit návrhy a podávat vyjádření k důkazům již provedeným.

Práva podávat návrhy na provedení důkazů vyplývá z § 33 odst. 1 tr. řádu. Lze jej rozčlenit na tři složky, a to především na právo podávat návrhy na provedení důkazů, právo podávat návrhy na způsob řízení a na právo činit návrhy a podávat žádost týkající se postupu řízení.<sup>104</sup>

Tímto způsobem se obviněný může nepřímo vyjadřovat ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, současně může získávat důkazy sloužící k jeho vlastní obhajobě.

V průběhu celého trestního řízení ukládá zákon orgánům činným v trestním řízení povinnost vyzvat obviněného a jeho obhájce k návrhům na provedení důkazů.<sup>105</sup> V praxi se nevyžaduje, aby obhajoba předložila návrhy bezprostředně po prostudování spisu. Zejména ve skutkově složitějších případech policejní orgán akceptuje, učiní-li tak v několikadenní lhůtě.<sup>106</sup>

Orgány činné v trestním řízení nejsou návrhy vázány, právu obviněného navrhnout důkazy ovšem odpovídá povinnost orgánů činných v trestním řízení

---

<sup>103</sup> MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Kurz trestního práva – trestní právo procesní, C.H.Beck Praha, 2004, s.680

<sup>104</sup> VANTUCH, P: Obhajoba obviněného, 2. Vydání C.H.Beck, Praha 2004, s. 16

<sup>105</sup> Srov. např. v § 166 odst. 1, 196 odst. 1, § 215 odst. 4 nebo § 219 odst. 2 tr. řádu

<sup>106</sup> VANTUCH, P: Obhajoba obviněného, 2. Vydání C.H.Beck, Praha 2002, s. 210



zdůvodnit své rozhodnutí o neprovedení navrženého důkazu (např. § 166 odst. 3 tr. řádu), nejdůkladněji tehdy, rozhoduje-li soud rozsudkem o vině a trestu (§ 125 tr. řádu).

V přípravném řízení rozhodne o doplnění policejní orgán, o odmítnutí návrhu vyhotoví záznam do spisu, o čemž vyrozumí obviněného nebo obhájce. Zdůvodnění svého odmítavého rozhodnutí musí policejní orgán přednést v návrhu na podání obžaloby, na jehož základě může státní zástupce po přezkoumání spisového materiálu vrátit věc policejnímu orgánu k doplnění vyšetřování. Obviněný nemá možnost seznámit se s důvody policejního orgánu, pouze požádá-li o přezkoumání postupu policejního orgánu státním zástupce podle § 157a tr. řádu, avšak ani tehdy není státní zástupce povinen mu sdělit konkrétní důvody.

K přezkoumání důvodnosti podání obžaloby, včetně zákonnosti postupu orgánů přípravného řízení a odůvodněnosti obžaloby soudem, dochází v rámci předběžného projednání obžaloby (§ 186 písm. e), f) tr. řádu). Soud je oprávněný vrátit věc státnímu zástupci k došetření právě z důvodu nedostatečného objasnění věci (§ 188 odst. 1 písm. e) tr. řádu). Právo obžalovaného podávat návrhy na provedení dalších důkazů je zachováno i po podání obžaloby do nařízení hlavního líčení, zejména v souvislosti s doručením obžaloby obžalovanému (§ 196 odst. 1 tr. řádu).

V rámci hlavního líčení rozhoduje o provedení důkazu soud. Ten je zcela odpovědný za dokazování. To zcela odpovídá tomu, že vedle rozhodování je dokazování nejdůležitější činností soudu v trestním řízení. Je ponecháno na jeho úvaze, zda důkazy navržené stranami pokládá z hlediska dokazování za natolik potřebné, aby je provedl v hlavním líčení. Obhajoba je oprávněna navrhopvat předvolání svědků, kteří nebyli uvedeni v obžalobě i v průběhu hlavního líčení ve smyslu §33 odst. 1 tr. řádu. Právu obhajoby navrhopvat důkazy odpovídá povinnost soudu důkladně se zabývat návrhy. Neučiní-li tak soud a svoje rozhodnutí přesvědčivě nezdůvodní, poruší tím právo obžalovaného na obhajobu ve smyslu § 40 odst. 3 Listiny.<sup>107</sup>

Trestní řízení má povahu sporu mezi dvěma procesními stranami, přičemž na jedné straně stojí obžaloba a na straně druhé obhajoba, má tedy charakter

---

<sup>107</sup> Srov. nález III. ÚS 463/2000 (Sb. n. u. ÚS, Nález č. 181, s. 267), nález III. ÚS 617/200 (Sb. n. u. ÚS, Nález č. 147, s. 27)

kontradiktorního řízení. Obě strany mají v zásadě rovné procesní postavení, přísluší jim tedy rovnost používání zbraní v trestním řízení<sup>108</sup>. Z hlediska dokazování plyne z uvedených procesních principů obviněnému právo předkládat a navrhnout důkazy na svoji obhajobu.

Váha dokazování leží na obžalobě, jak vyplývá přímo z ust. § 2 odst. 5 věta předposlední tr. řádu<sup>109</sup>. Přesně řečeno nesou ji orgány v trestním řízení resp. nesou ji orgány činné v trestním řízení, což vyplývá jednak se zásady vyhledávací uvedené v § 2 odst. 5 tr. řádu a jednak ze zásady presumpce nevinny obsažené v § 2 odst. 2 tr. řádu. V českém trestním procesu důkazy získávají a shromažďují především orgány činné v trestním řízení.

Ze shora uvedeného vyplývá, že rozhodne-li se obviněný neuvést jedinou skutečnost na svou obhajobu, jsou orgány činné v trestním řízení ve smyslu § 2 odst. 5 tr. řádu povinny z úřední povinnosti objasnit i skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného, přičemž obviněný má právo po nich žádat, aby postupovaly uvedeným způsobem a objasnily i tyto skutečnosti a na jejich podporu vyhledaly důkazy.

Dokazovat nevinu je právem a nikoliv povinností obviněného, navíc obhajobě stačí skutečnosti uvedené v obvinění zpochybnit a tím dosáhnout zastavení trestního řízení, případně vydání zprošťujícího rozsudku. Uvedené vyplývá ze zásady presumpce nevinny a v ní obsaženého procesního pravidla in dubio pro reo, týkající se rozhodování v případě pochybností o skutkových zjištěních. Založí-li orgány činné v trestním řízení své rozhodnutí výhradně na tvrzení, že obvinění neuvedl nic na svou obhajobu, a dále neobjasňují žádné skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného, porušují svým postupem právo na obhajobu. Tato výkladová tendence je ustálená v judikatuře NS a ÚS. Tak například rozhodnutí uveřejněné pod č. 38/1968 Sb. rozhodnutí NS.

Podobně k tomu konstatuje judikatura, dle které by byl takový postup potlačením práva na obhajobu a v rozporu s presumpcí nevinny a se zásadou vyhledávací soudu, a také by poukazoval na vinu obviněného ze způsobu obhajoby, a nikoliv na základě důkazů provedených v souladu s trestním řádem.<sup>110</sup>

---

<sup>108</sup> Trestní řád tuto zásadu neuvádí. Vyplývá však z čl. 38 odst. 3 Listiny, který zní: Všichni účastníci řízení jsou si rovni.

<sup>109</sup> Státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného.

<sup>110</sup> Srov. NS č. 38/68 Sb. rozh. tr.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny zjistit skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí s odkazem na § 2 odst. 5 tr. řádu, což je znovu zdůrazněno požadavkem uvedeným v § 164 odst. 2 tr. řádu, který striktně ukládá policejnímu orgánu povinnost objasnit všechny skutečnosti důležité pro posouzení případu. Výkladová pravidla NS zavazují k takovému postupu všechny orgány činné v trestním řízení. Demonstrativní výčet těchto skutečností obsahuje § 89 odst. 1 tr. řádu.

Trestní řád v zásadě nezná tzv. nesporné skutečnosti, jinými slovy skutečnosti, které sice nejsou předmětem dokazování, ale o které však soud může opřít své rozhodnutí. Výjimku představuje ustanovení § 314b odst. 2 tr. řádu, které obviněnému, na jehož potrestání podal státní zástupce návrh, přiznává právo vyjádřit se, které skutečnosti pokládá za nesporné, a zda souhlasí s tím, aby takové skutečnosti nebyly v hlavním líčení ve zjednodušeném řízení dokazovány.

Ke splnění této povinnosti může nicméně přispět rovněž aktivita obhajoby, a to jak v průběhu přípravného řízení, tak i v řízení před soudem. Trestní řád s účinností od 1.1. 1994 explicitně umožňuje obhajobě předložit důkaz z vlastní iniciativy, který orgány činné v trestním řízení nemůže odmítnout. Na základě skutečnosti, že takový důkaz si sám vyžádal dle § 89 odst. 2 věta druhá tr. řádu.<sup>111</sup> Přípustnost důkazu může být znemožněna pouze nedodržením zákonných požadavků kladených na takový důkaz z hlediska jeho vyhledání, opatření a provedení.<sup>112</sup>

Zákon hovoří pouze o možnosti stran obstarávat důkazy, zahrnující možnost důkaz vyhledat a předložit, a nikoliv je provádět. Tato činnost je s výjimkou ustanovení § 215 odst. 2 tr. řádu vztahujícímu se na fázi řízení před soudem. Dále je poté zásadně vyhrazena pouze orgánům činným v trestním řízení. V přípravném řízení zákon s aktivitou obhajoby při dokazování výslovně nepočítá, v jeho rámci má obhajoba možnost provedení důkazu navrhnout, nicméně orgány konající vyšetřování nejsou návrhy vázané.

---

<sup>111</sup> Již zmiňovaná velká novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb. zakotvila právo obviněného navrhnout a provádět důkazy na podporu svých stanovisek v řízení před soudem, a to již v rámci díkce zásady vyhledávací § 2 odst. 5 tr. řádu zakotvené jako jeden z vůdčích principů trestního řízení, jímž posiluje kontradiktorní povahu trestního procesu.

<sup>112</sup> Ustanovení § 89 odst. 2 bylo novelou trestního řádu č. 292/1993 Sb. s účinností od 1.1.1994 doplněno o tuto poslední větu: „Skutečnost, že důkaz nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložila jej některá ze stran, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“ Důvodová zpráva k novele trestního řádu z roku 1993 uvádí, že z doplnění ustanovení § 89 odst. 2 tr. řádu má být zřejmá povinnost orgánů činných v trestním řízení přistupovat k důkazům stejným způsobem, bez ohledu na osobu jejich obstaratele.

Ohledně některých možností důkazních prostředků v rámci obhajoby pak není v praxi pochyb, zejména při obstarání věcných a listinných důkazů.

Listinným a věcným důkazům ve smyslu § 112 tr. řádu je společné jejich zachycení na hmotném substrátu (jsou to např. listiny, fotodokumentace, obrazové a zvukové záznamy). Mezi listinné důkazy patří i listiny, které v ustanovení § 112 odst. 2 a 213 tr. řádu výslovně uvedeny nejsou. Tak ve smyslu výše uvedeného se za listinný důkaz pokládá například znalecký posudek znalce zapsaného do seznamu znalců, ale nepoučeného podle § 106 tr. řádu, nebo odborné vyjádření.<sup>113</sup>

Má-li obviněný nebo jeho obhájce takový předmět významný pro obhajobu ve svém držení, předloží jej ve svém zájmu orgánům činným v trestním řízení. V opačném případě může věc vyhledat, to znamená opatřit si informace o místě, kde se nachází, a tyto skutečnosti poskytnout orgánům činným v trestním řízení.

Za těchto okolností se uplatní „ediční povinnost“, podle které má každý, kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, povinnost předložit ji na vyzvání soudu nebo jinému orgánu činnému v trestním řízení, a je-li nutno věc zajistit pro účely trestního řízení, je taková osoba povinna věc vydat<sup>114</sup>. Pokud osoba této výzvě nevyhoví, je orgán činným v trestním řízení oprávněn vydat příkaz k odnětí věci<sup>115</sup>.

Není-li písemnost či věc ve faktickém držení obviněného nebo jeho obhájce, mohou oba zmíněné subjekty ve všech stádiích trestního řízení až do okamžiku, kdy se soud odebere k závěrečné poradě, navrhnout provedení důkazu. Vyhoví-li orgán činným v trestním řízení návrhu obhajoby, je povinen si tento důkaz zajistit. K tomu mu obhajoba může poskytnout výše uvedenou potřebnou součinnost.

Způsob provedení listinného či věcného důkazu v hlavním líčení upravuje § 213 tr. řádu. Listiny, jimiž se provádí důkaz, se při hlavním líčení přečtou a umožní se do nich nahlédnout stranám, a pokud je to třeba, i svědkům a znalcům. Není tudíž rozdíl mezi prováděním listinného nebo věcného důkazu, který poskytla obhajoba, a důkazu předloženého jiným subjektem trestního řízení.

---

<sup>113</sup> Srov. 3/96 Sb. rozh. tr.

<sup>114</sup> Srov. ust. § 78 tr. řádu

<sup>115</sup> Srov. ust. § 79 tr. řádu

Konkrétní podmínky stran použitelnosti znaleckého posudku, který předložil obviněný nebo jeho obhájce, v dalších stádiích trestního řízení stanovila nejprve aplikační praxe.<sup>116</sup>

Na žádost obviněného nebo jeho obhájce zpracuje znalec zapsaný do seznamu znalců znalecký posudek. Jsou-li závěry znalce obsažené ve znaleckém posudku pro obhajobu příznivé, předloží obviněný nebo jeho obhájce písemně zpracovaný znalecký posudek orgánům činným v trestním řízení jako doplňující důkaz. Důkazem předloženým stranou nemůže být znalecký posudek ve formě protokolu o výslechu znalce, resp. znalecký posudek diktovaný do protokolu, neboť procesně přípustným způsobem může znalce poučit a bezprostředně vyslýchat jen příslušný orgán činný v trestním řízení.

Dřívější judikatura přiznávala hodnotu skutečného znaleckého posudku písemného posudku znalce předloženému obhajobu teprve tehdy, byl-li zpracovatel přibrán k trestnímu řízení příslušným orgánem činným v trestním řízení podle § 105 trestního řádu.<sup>117</sup> Později ovšem dospěla aplikační praxe k závěru, že není nutné formálně přibrat znalce do trestního řízení, ale postačí, bude-li znalec alespoň poučen podle § 106 tr. řádu, a to ještě před provedením důkazu, zpravidla před výslechem znalce.<sup>118</sup>

S účinností novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. má znalecký posudek předložený stranou procesně stejnou váhu jako znalecký posudek předložený orgánem činným v trestním řízení a to za předpokladu, že má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku podle § 110a tr. řádu.

Předložení posudku znalce dosud nepřibraného do trestního řízení však nutně neznamená, že takový důkaz musí být proveden a znalce je nutno přibrat do řízení podle § 105 tr. řádu, a poučit jej podle § 106 tr. řádu.

Soud může výjimečně znalecký posudek odmítnout. Podmínkou odmítnutí je odůvodněný závěr soudu, že se jedná o důkaz nadbytečný, k němuž dospěje po prostudování spisového materiálu. Uvedený závěr pak nutně vede k rozhodnutí, že takový důkaz neprovede. Znalecký posudek předložený obhajobou

---

<sup>116</sup> Srov. č. 55/97 Sb. rozh. tr., dále č. 3/96 Sb. rozh. tr.

<sup>117</sup> Srov. č. 66/80 – I. Sb. rozh. tr.

<sup>118</sup> Srov. č. 3/96 Sb. rozh. tr.

však nemůže odmítnout jen proto, že již byl přibrán v trestním řízení jiný znalec, alternativně proto, že znalec vůbec orgánem přípravného řízení přibrán nebyl. K tomu jej zavazuje i ust. § 89 odst. 2 tr. řádu, kde zákonodárce přímo uvádí následující: „Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“

Jestliže ovšem předseda senátu, případně senát, dospěje k závěru, že je potřebný výslech takového znalce v hlavním líčení, a předvolá jej k hlavnímu líčení jako znalce, je nutné, aby byl také přibrán do trestního řízení ve smyslu § 105 tr. řádu.

Posudek znalce vyžádaný obhajobou lze po poučení znalce ve smyslu § 106 tr. řádu přečíst u hlavního líčení za podmínek § 211 odst. 5 tr. řádu, tudíž tehdy, nebude-li nutný jeho osobní výslech k odstranění pochybností o správnosti a úplnosti znaleckého posudku podle § 108 tr. řádu a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí, což je v praxi spíše výjimkou.<sup>119</sup>

Do doby než je znalec poučen podle § 116 tr. řádu nebo přibrán do řízení podle § 105 tr. řádu, to je do okamžiku rozhodnutí o jeho potřebnosti pro účely posouzení odborné otázky významné pro trestní řízení, resp. o jeho nadbytečnosti, nakládá soud znaleckým posudkem jako s listinným důkazem.<sup>120</sup>

V této fázi lze tedy posudek znalce, který byl předložen stranou obhajoby, přečíst podle § 213 tr. řádu.<sup>121</sup>

Předloží-li znalecký posudek obhajoba, je nutno zjišťovat stejně jako v případě znalce přibráného orgánem činným v trestním řízení, zda není znalec ve smyslu § 111 tr. řádu vyloučen.<sup>122</sup>

---

<sup>119</sup> Srov. č. 55/97 Sb. rozh. tr.

<sup>120</sup> Srov. č. 55/97 Sb. rozh. tr.

<sup>121</sup> Až do účinnosti tzv. velké novely trestního řádu bylo za nepříznivý a v celku zásadní důsledek shora popsaného postupu pokládáno snížení významu odborných závěrů posudku znalce, neboť provedený listinný důkaz nemohl sloužit jako podklad pro objasnění skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí ve smyslu § 105 tr. řádu.

<sup>122</sup> Srov. č. 11/77 Sb. rozh. tr.

Rovněž zavedením odborného vyjádření učinila již dříve novela trestního řádu v problematice použitelnosti písemně vypracovaného znaleckého posudku znalce nepřibraného do trestního řízení postupem podle § 105 tr. řádu.<sup>123</sup>

Odborné vyjádření je ze zákona primární alternativní formou znaleckého dokazování, svou povahou méně formální ve srovnání se znaleckým posudkem. Způsobem provádění odpovídá listinnému důkazu ve smyslu § 112 odst. 2 tr. řádu, nicméně dle § 105 odst. 1 tr. řádu slouží k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, k němuž je třeba odborných znalostí.

Proto lze znaleckým posudkem předloženým obhajobou, jenž vypracoval znalec nepřibraný za účelem posouzení odborné otázky postupem podle § 105 tr. řádu, resp. nepoučený podle § 106 tr. řádu, vyřešit rovněž odbornou otázku významnou pro trestní řízení, je-li přes složitost posuzované otázky takový postup postačující § 105 odst. 1 tr. řádu a nevyžaduje-li trestní řád k objasnění odborné otázky přibrání znalce podle § 105 odst. 4 tr. řádu, § 116 tr. řádu a § 118 tr. řádu.

V praxi diskutovanou otázkou však zůstává, zda a jakým způsobem může obviněný nebo jeho obhájce obstarat výpověď svědka. Lze se domnívat, že podle současného trestního řádu může obhajoba svědka pouze vyhledat a jako pramen důkazu jej prověřit, nikoliv však tento důkaz provést, s výjimkou ust. § 215 odst. 2 tr. řádu<sup>124</sup>.

Také připravovaná rekonstrukce trestního řádu nepředpokládá, že by obhajoba sama vedla důkazní řízení, tím spíše že by obstarávala důkazy.<sup>125</sup>

Konkrétní možnosti obhajoby, dozví-li se o eventuálním svědkovi, jenž může poskytnout nikým a dosud žádným způsobem neověřené informace prokazující nevinu obviněného, či uvést pro něj příznivé skutečnosti, vyplývají vedle trestního

---

<sup>123</sup> Podle původní právní úpravy znaleckého dokazování z pohledu práva obhajoby předložit znalecký posudek, měl soud možnost nakládat s písemným vyhotovením znaleckého posudku jako listinným důkazem, jestliže nedošlo k přibrání jeho zpracovatele jako znalce podle § 105 tr. řádu nebo nebyl-li znalec poučen podle § 106 tr. řádu a posudek byl pro objasnění věci zřejmě nepotřebný, tedy nemohl přispět k objasnění věci, jak předpokládá ust. § 89 odst. 2 tr. řádu.

Až do účinnosti tzv. velké novely trestního řádu bylo za nepříznivý a v celku zásadní důsledek pokládáno snížení významu odborných závěrů posudku znalce, neboť provedený listinný důkaz nemohl sloužit jako podklad pro objasnění skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí ve smyslu § 105 tr. řádu.

<sup>124</sup> blíže v kapitole o právu samostatně provádět důkazy

<sup>125</sup> Blíže Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), bod II. – Východiska a cíle nové kodifikace, s. 5.

řádu též z mezinárodněprávních dokumentů obsahujících podmínky jednotlivých obhajovacích práv.

Při vymezení možností konkrétního postupu obhajoby lze vyjít z toho, co současný trestní řád obviněnému ani jeho obhájci nedovoluje. Obviněný i jeho obhájce nepochybně v přípravném řízení nemohou vyhotovit protokol o výslechu svědka podle § 101 a násl. tr. řádu, jakož ani v hlavním líčení dle § 209 tr. řádu.

Vzhledem k tomu, že obhajoba není orgánem činným v trestním řízení, není rovněž oprávněna postupovat podle § 158 odst. 3 písm. a) tr. řádu a vyžadovat vysvětlení od fyzických a právnických osob či od státních orgánů v rámci přípravného řízení.

Nic ovšem nebrání tomu, aby obhajoba předložila například písemné prohlášení takové osoby o tom, k čemu hodlá vypovídat, jež sice nelze použít v řízení jako důkaz, může však usnadnit rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení o návrhu obhajoby provést výslech svědka. Další eventualita je pořízení zvukového či obrazového záznamu o rozhovoru se souhlasem potencionálního svědka či spoluobviněného.

Rovněž tak, sepíše-li obhájce čestné prohlášení osoby, vyslechnuté již dříve jako svědek, s tím, aby bylo předloženo příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, a posléze jej předloží orgánu přípravného řízení v úmyslu, aby k němu bylo v průběhu trestního řízení přihlédnuto, nelze pokládat za postup v rozporu s § 41 tr. řádu o povinnostech a právech obhájce.

V konkrétním případě byl obhájce obviněn z trestného činu návodu k trestnému činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 10 odst. 1 písm. b), § 175 odst. 1 písm. a) tr. zákona pro skutek spočívající v tom, že vypracoval bez souhlasu konkrétního svědka čestné prohlášení o průběhu skutkového děje, to poté předložil ve své kanceláři k podpisu tomuto svědkovi a podepsané posléze zaslal příslušnému státnímu zastupitelství s úmyslem, aby k tomuto prohlášení bylo přihlíženo při rozhodování o vzetí obviněného do vazby.

V závěru soudního řízení byl obžaloby zproštěn, neboť se nepodařilo prokázat skutečnosti, že obhájce „obstaral“ důkaz, byť by to bylo na přání klienta,



ani zda a jakým způsobem se snažil prosadit, aby příslušné orgány učinily svědeckou výpověď.<sup>126</sup>

Z uvedeného rozhodnutí lze určit konkrétní meze postupu obhajoby při sepisování prohlášení potencionálních svědků. Obviněný i jeho obhájce by měli nejprve využít procesních oprávnění, na jejichž základě provedou orgány činné v trestním řízení výslech svědka, tedy učinit návrh ve smyslu § 2 odst. 5 tr. řádu a § 89 odst. 2 tr. řádu, po té využít všech prostředků nápravy, např. žádat o přezkoumání postupu policejního orgánu nebo státního zástupce postupem podle § 157a tr. řádu, vznést námitky apod.

Rovněž tak je nepřipustné, aby obhájce nevyčkal vylíčení skutkových okolností svědkem a již předem obsah jeho prohlášení k předmětnému skutku připravil.

Naopak za vhodné lze pokládat připomenutí zákazu svědecké výpovědi ve smyslu § 99 odst. 2 tr. řádu či práva oprávněných osob odepřít svědeckou výpověď. Dle § 100 tr. řádu nebo práva poškozeného odepřít souhlas se zahájením trestního stíhání ve smyslu §§ 163, 163a tr. řádu. Tyto možnosti vyplývají ze zásady rovnosti procesních stran, nedoporučuje se však jejich nadužívání. Zneužití ve formě nepřipustného ovlivňování nebo nátlaku by bylo postižitelné kárně, popřípadě trestně.<sup>127</sup>

Z ustanovení trestního řádu plyne, že výslech svědka mohou zásadně provádět pouze orgány činné v trestním řízení a sama procesní strana toto právo nemá. V přípravném řízení toto pravidlo platí bez výjimky. Určitou výjimku obsahuje § 215 odst. 2 tr. řádu, který umožňuje předsedovi senátu v průběhu hlavního líčení vyhovět požadavku obviněného a jeho obhájce na vyslechnutí svědka, a to zejména tehdy, pokud byl svědek předvolán na jejich žádost. V tomto ustanovení je spatřován významný prvek kontradiktornosti trestního řízení.

Jak uvádí Komentář trestního řádu vydaný v nakladatelství C. H. Beck<sup>128</sup>, strana může vyhledat osobu, která by mohla svědčit o určité skutečnosti, a

---

<sup>126</sup> Srov. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 27.02.2002, sp. zn. 7To 38/2002

<sup>127</sup> MANDÁK, V.: Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin advokacie, č. 10/2003, s. 35

<sup>128</sup> ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PÚRY, Fr.: Trestní řád s komentářem – díl I., C.H. Beck, Praha 2001, s. 501

navrhnout příslušnému orgánu činném v trestním řízení, aby tato osoba byla k výslechu předvolána a jako svědek vyslechnuta.

Využití tohoto oprávnění je tedy závislé na aktivitě obviněného i jeho obhájce. Po vyhledání důkazu je pro jeho uplatnění při dokazování v trestním řízení nutné, aby prověřili pramen důkazu – svědka, neboť je žádoucí zjistit, zda se jedná o důkaz potvrzující stanovisko obhajoby v dané věci, což nelze uskutečnit bez kontaktu s ním.

Avšak možnost prověřit svědka z hlediska prospěchu obhajobě a její taktice dosud v ustanoveních trestního řádu upraveno není ani nevyplývá z judikatury. V důsledku toho nadále zůstává praktickým problémem otázka, jakou důkazní sílu přisoudí orgány činné v trestním řízení výpovědi svědka, se kterým byla obhajoba v kontaktu ještě před provedením tohoto procesního úkonu.

Zákon konkrétně neupravuje způsob provedení a hodnocení důkazu, jež obstaral obviněný nebo jeho obhájce. Odborná literatura z pohledu praxe uvádí, že orgány činné v trestním řízení posuzují rozdílně důkazní sílu výpovědi svědka, s nímž obhajoba nehovořila, a důkazní hodnotu výpovědi svědka, se kterým byl obviněný nebo jeho obhájce v kontaktu, když považují výpověď svědka navrženého obhajobou a priori za méně věrohodnou.<sup>129</sup> Vycházejí tak z předpokladu, že se obhájce mohl dopustit ovlivnění jím navrženého svědka. Z postupu aplikační praxe dokonce vyplývá, že důkaz výslechem svědka, s kterým obhájce dosud nehovořil, má při posuzování důkazní hodnoty orgány činnými v trestním řízení vyšší hodnotu než důkaz výslechem svědka, s nímž obhájce v důsledku svého aktivního přístupu k obhajobě již v kontaktu.

V souvislosti s diskuzí o možnostech obhajoby, je též třeba poukázat na nedostatečné personální zajištění obhájců při vyhledávací činnosti. Není proto vyloučeno, aby při pátrání po důkazech a jejich opatřování využívali asistenta či služeb soukromých detektivních agentur. Jejich účast na dokazování však trestní řád neupravuje ani nepředpokládá.

Nelze opomenout rovněž významné aspekty práva navrhovat a provádět důkazy plynoucí z mezinárodněprávních dohod o lidských právech a svobodách,

---

<sup>129</sup> VANTUCH, P.: K použitelnosti důkazu, který v trestním řízení obstaral a předložil obhájce, Bulletin advokacie, č.6/1996, s. 42

v nichž je právo na obhajobu zakotveno. V této souvislosti je nutno zdůraznit především článek 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, jenž mezi tzv. minimální práva obviněného zahrnuje též právo vyslyšet a dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek jako svědků proti sobě.

Rozhodnutí o potřebnosti nebo nadbytečnosti důkazu ponechává Soud, opírající se o doktrínu IV. Instance, plně v pravomoci vnitrostátních soudů za současného zachování všech aspektů principu spravedlivého procesu dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Obdobné stanovisko zastává i Komise a Soud považující právo být přítomen za součást práva na spravedlivý proces, a to i přesto, že Úmluva právo obžalovaného být přítomen řízení v č. 6 ani v jiném článku výslovně neuvádí. Soud jeho existenci odvozuje v rámci vlastní judikatury, na základě tzv. doktríny zahrnutých práv, z obsahu čl. 6 Úmluvy jako celku, a to zejména z práva hájit se v řízení před soudem sám, nebo prostřednictvím obhájce dle § 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, práva vyslechnout a dát vyslechnout svědky ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy a práva na tlumočníka dle čl. 6 odst. 3 písm. e) Úmluvy, neboť uplatnění těchto práv bez přítomnosti obviněného je nepředstavitelné.

Postavení obhajoby však posílil stanovením povinností soudů své případné rozhodnutí o nepřípustnosti provedení navrhovaného důkazu řádně zdůvodnit.

Vždy je třeba zvážit užitečnosti tohoto důkazu ve vztahu k rozhodnutí, přičemž soudy nejsou povinny návrhu obviněného vyhovět.

Navíc je třeba, aby zdůraznil, co má být těmito výslechy prokázáno a aby tyto výslechy byly nezbytné ke zjištění objektivní pravdy.

V situaci, kdy soud nemůže zabezpečit přítomnost svědka, přestože vyvinul přiměřenou snahu, nelze ho vinit, že návrhu obhajoby na provedení důkazu nevyhověl.

Soud i Komise se opakovaně zabývaly rovněž expertním dokazováním.<sup>130</sup> V konkrétní věci Komise označila postavení obou expertů za nerovné, když podle jejího názoru nevystupoval soudní znalec v řízení jako nezávislý expert, ale jako svědek obžaloby, a vyslovila porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1, 3 písm. d) Úmluvy. Soud se přiklonil k pochybnostem o nezávislosti a nestrannosti a prohlásil požadavek na rovnocenný přístup při výslechu obou znalců za požadavek vyplývající z principu rovnosti zbraní, jenž je inherentním prvkem práva na spravedlivý proces dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Druhým typem návrhu, jenž může obviněný v rámci práva činit návrhy a podávat žádosti učinit, je návrh na způsob rozhodnutí, čímž se rozumí návrh na vydání některého z meritorních rozhodnutí. S ohledem na průběh a výsledky trestního řízení může obviněný a jeho obhájce kdykoliv navrhnout vydání některého z pro něj příznivých rozhodnutí. V praxi to znamená navrhnout především zastavení nebo přerušování trestního stíhání, žádat postoupení věci, za určitých okolností též předložit návrh na schválení narovnání či podmíněného zastavení trestního stíhání.

Třetí okruh návrhů a žádostí je z obsahové stránky nejrozmanitější, neboť prezentuje právo podávat návrhy a žádosti týkající se postupu trestního řízení, jež jsou povahově velmi rozličné. Ve své podstatě zahrnují veškerá podání, která může obhajoba učinit a která nelze označit za návrh na provedení důkazu nebo vydání rozhodnutí ve věci.

Takovým rozhodnutím je například žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce v přípravném řízení, žádost o propuštění z vazby na svobodu, žádost o navrácení lhůty.

#### **4.4 Právo obviněného podávat opravné prostředky**

Právo podávat opravné prostředky, další z elementárních práv obviněného, proto představuje významnou garanci právě tam, kde se rozhodnutím zasahuje do práv a svobod občana. Jeho účelem je dát obviněnému možnost domáhat se nápravy rozhodnutí, o němž se domnívá, že je nesprávné, nespravedlivé nebo

---

<sup>130</sup> Znalec je v kontinentálním pojetí trestního procesu osobou se speciálními odbornými znalostmi rozdílnou od procesních stran, která je přibírána za účelem objasnění konkrétních skutečností pro trestní řízení, k jejichž objasnění se vyžadují odborné znalosti.

omezující jeho práva. Z tohoto důvodu musí být všechna taková rozhodnutí napadnutelná opravným prostředkem, ať již řádným či mimořádným.

V trestním řízení se rozhoduje rozsudkem, usnesením nebo trestním příkazem<sup>131</sup>. Proti každému z těchto rozhodnutí připouští zákon jiný řádný opravný prostředek.

Obviněný má právo být plně informován o možnosti konkrétní obrany proti uvedeným způsobem rozhodnutí, o její dostupnosti. Za tímto účelem přiznává trestní řád obviněnému právo být poučen o opravném prostředku, a to zásadně v každém rozhodnutí (§ 120 odst. 1 písm. e), § 134 odst. 1 písm. e) a § 314f odst. 1 písm. e) tr. řádu).

V souladu s ust. § 245 odst. 1 tr. řádu je proti každému rozsudku vydanému nalézacím soudem přípustné odvolání. Obžalovaný může podat odvolání pouze ve svůj prospěch, a to pouze proti výroku, který se ho přímo dotýká, a ze zákonem stanovených důvodů.<sup>132</sup>

Z uvedeného vyplývá, že proti rozsudku zprošťujícímu se obviněný může odvolat pouze za předpokladu, že byl zproštěn obžaloby pro některý z důvodů uvedených v tomto ustanovení. V opačném případě nemůže obžalovaný podat odvolání, neboť není oprávněn podat odvolání ve svůj neprospěch. Takové odvolání odvolací soud zamítne podle § 253 odst. 1 tr. řádu, jako odvolání podané osobou neoprávněnou.

Míra příznivosti jednotlivých důvodů zproštění není dána jejich pořadím uvedeným v § 226 tr. řádu, ale je třeba ji zkoumat především z okolností konkrétního případu. Bez ohledu na tyto okolnosti však lze posoudit důvod uvedený pod písm. a) jako příznivější než důvod uvedený v písm. b).

Zproštění z důvodu, že nebylo prokázáno, že skutek spáchal obžalovaný podle § 226 písm. c) tr. řádu, může být v konkrétním případě důvodem, který je pro obžalovaného příznivějším.

Stávající právní úprava náležitostí obsahu odvolání přiznává v § 249 odst. 1 tr. řádu nepřímě obžalovanému právo zvolit si způsob obhajoby uvedením výroku rozsudku, které svým odvoláním napadá, jakož i vad, jež rozsudku nebo

---

<sup>131</sup> Srov. ust. § 119 odst. 1 tr. řádu

<sup>132</sup> Srov. ust. § 247 odst. 1 tr. řádu, § 246 odst. 1 písm. b), odst. 2 tr. řádu

předchozímu řízení vytýká. Odvolací soud by měl mít tato hlediska při rozhodování o odvolání podaném obžalovaným stále na zřeteli a odchýlit se pouze za podmínek § 254 odst. 2, 3 tr. řádu.

Opravným prostředkem proti usnesení je stížnost. Obviněný může za splnění alespoň jedné z podmínek uvedených v § 142 odst. 1 tr. řádu tj. týká-li se ho přímo usnesení nebo dal-li k usnesení podnět, k němuž ho zákon opravňuje, podat stížnost, proti každému usnesení policejního orgánu bez výjimky v § 141 odst. 2 tr. řádu, usnesení soudu nebo státního zástupce může stížnost napadnout jen v těch případech, kde to zákon výslovně připouští a jestliže rozhodují ve věci v prvním stupni.

Proti usnesení soudu a státního zástupce může stížnost podat po splnění shora uvedených podmínek pouze za předpokladu, že takovou stížnost zákon výslovně připouští a jestliže tyto dva orgány činné v trestním řízení rozhodují ve věci v prvním stupni. Obě přistupující podmínky jsou dány kumulativně § 141 odst. 2 tr. řádu.

Proti trestnímu příkazu vydanému samosoudcem v trestním řízení je přípustný odpor § 314g odst. 1 tr. řádu, jemuž na rozdíl od předchozích řádných opravných prostředků nepřiznává devolutivní účinek.

Četné úkony orgánů činných v trestním řízení nemají povahu procesního rozhodnutí, ačkoliv se jim svým obsahem blíží, avšak jedná se toliko o neformální úkony. Označují se jako opatření. Přijímá-li orgán činný v trestním řízení opatření, jež nemá povahu rozsudku, usnesení nebo trestního příkazu, nemá obviněný možnost proti němu podat žádný opravný prostředek.

Za zákonem stanovenou výjimku ze shora uvedeného lze předpokládat námitky, které rovněž umožňují přímou nápravu v postupu policejního orgánu. Trestní řád obecně připouští vznášet námitky proti průběhu úkonu nebo obsahu protokolu.

Obviněnému přísluší v rámci celého trestního řízení právo vznášet námitky proti osobě znalce. Znalce lze přibrat do řízení toliko opatřením, proti jehož osobě připouští ustanovení § 105 odst. 3 tr. řádu námitky z důvodů, které stanoví zvláštní zákon. Vedle toho lze vznést námitky proti odbornému zaměření znalce nebo proti formulaci otázek položených znalci.

Rovněž právo vznášet námitky proti protokolu o výsledku obviněného přiznává trestní řád obviněnému pro celé trestní řízení § 95 odst. 3 tr. řádu.

V rámci přípravného řízení, konkrétně při účasti u vyšetřovacího úkonu ve smyslu § 165 odst. 1 tr. řádu je přiznáno právo vznášet námitky výslovně pouze obhájci § 165 odst. 2 tr. řádu a nikoliv obviněnému. Předmětné právo lze v zásadě dovodit ze smyslu § 165 odst. 1 tr. řádu s přihlédnutím k § 211 odst. 3 písm. a) tr. řádu, jež byly do trestní řádu uvedeny za účelem splnění požadavků vyplývajících z ust. čl. 6 odst. 1 a 3 písm. d) Úmluvy, neboť jejich smyslem je zajistit možnost využití protokolu o výpovědi svědka v řízení před soudem.

V řízení před soudem přiznává § 180 odst. 4 tr. řádu každé ze stran, tudíž i obhajobě, právo vznášet kdykoliv v průběhu hlavního líčení, veřejného zasedání nebo jiného úkonu soudu prováděného za přítomnosti stran námitky proti způsobu provádění úkonu.

Návrh na povolení obnovy řízení může obviněný podat za podmínek uvedených v §§ 278, 280 tr. řádu. Účinné podání dovolání obviněným jako nového mimořádného opravného prostředku předpokládá vedle splnění řady zákonem stanovených podmínek, jimiž jsou přítomnost dovolání, dovolací důvody, oprávněnost osob, lhůta a místo jeho podání, též podání dovolání obžalovaným prostřednictvím obhájce, o tom musí být obžalovaný poučen § 265d odst. 2 tr. řádu.

Stížnost pro porušení zákona je mimořádným opravným prostředkem, jež v moderních právních řádech jiných zemí nemá obdobu.

Z podnětu obviněného a za splnění podmínek stanovených § 266 odst. 1, 2 tr. řádu může ministr spravedlnosti podat stížnost pro porušení zákona, přičemž tak může učinit jak ve prospěch obviněného, tak i v jeho neprospěch.

Tento prostředek ovšem neodpovídá koncepci demokratického právního státu, neboť svěruje použití opravného prostředku do rukou představitele exekutivy ministra spravedlnosti. Obviněný se nemůže domoci podání tohoto mimořádného opravného prostředku ve svůj prospěch ani v případech flagrantního závažného porušení zákona, neboť je odkázán toliko na zvážení ministra spravedlnosti, jenž ovšem není povinen uvedený procesní prostředek použít.

V řízení o stížnosti pro porušení zákona je ministru spravedlnosti přiznáno postavení procesní strany, jež v důsledku právní úpravy trestního řízení

disponuje ve srovnání s obviněným dalším procesním prostředkem, což vyvolává značné pochybnosti z hlediska zachování procesního smíru ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Princip procesního smíru v trestním řízení není absolutní, obecně však platí maxima, dle níž státu ve srovnání s obviněným v žádném kontextu nepřísluší více práv, resp. výhodnější procesní postavení. Uplatňuje se v průběhu celého trestního řízení, zejména však v řízení důkazním, v jehož rámci je úzce spjat s právem na obhajobu, s právem skutkově i právně argumentovat a s právem vyjadřovat se ke všem prováděným důkazem.

Závažnost shledaných nedostatků pak nezbývá na síle při vědomí skutečnosti, že jeho prostřednictvím lze zasáhnout do již pravomocného rozhodnutí, čímž je narušen zájem na stabilitě rozhodování, a to dokonce v neprospěch obviněného.

Z důvodu shora uvedených proto Ústavní soud ČR nálezem ke dni 31.12.2001 zrušil ust. § 272 tr. řádu, a s ním v návaznosti též ust. § 276 tr. řádu. A s účinností tzv. velké novely trestního řádu může Nejvyšší soud ČR na základě stížnosti pro porušení zákona podané ministrem spravedlnosti v neprospěch obviněného vyslovit pouze akademický výrok o porušení zákona ve prospěch obviněného.

Dále je třeba poukázat na speciální prostředek nápravy nedostatků trestního procesu, jenž se nachází na pomezí práva činit návrhy a podávat žádosti a výše uvedeného práva domáhat se nápravy cestou opravných prostředků. Jedná se o oprávnění obviněného žádat přezkoumání postupu policejního orgánu státním zástupcem podle § 157a odst. 1 tr. řádu.

Obdobně se může obviněný domáhat přezkoumání postupu státního zástupce, přičemž žádost vyřizuje bezprostředně vyšší státní zastupitelství § 157a odst. 2 tr. řádu, jež na jejím podkladě uplatňuje vedle práva dozoru též svá speciální dohledová oprávnění.

Výčet procesních prostředků obhajoby směřujících k nápravě nezákonného rozhodnutí by nebyl úplný bez uvedení mimořádného kasačního oprávnění nejvyššího státního zástupce spočívající v možnosti rušit v rámci



přípravného řízení nezákonná usnesení nižších zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci.

Jedná se o opravný prostředek „sui generis“, neboť k přezkumu usnesení zde dochází z úřední povinnosti, nikoliv a návrh obhajoby či jiného subjektu, přičemž oprávnění je toliko fakultativní, což znamená, že shledá-li usnesení nezákonným, není povinen je zrušit, nadto je koncentrováno do pravomoci nejvyššího orgánu zastupujícího obžalobu, tedy protistranu.

Mezi opravné prostředky lze zařadit rovněž ustanovení § 306a odst. 2 tr. řádu upravující možnost uprchlého podat návrh na zrušení předchozího pravomocného rozhodnutí, které by bylo učiněno v jeho nepřítomnosti. Ústavní soud jej pokládá za opravný prostředek výjimečný.

Umožňuje odsouzenému zvrátit již pravomocný odsuzující rozsudek v rámci nového hlavního líčení, které se povede v celém rozsahu na základě obecných pravidel §§ 207 až 215 tr. řádu. Podá-li odsouzený návrh v zákonné osmidenní lhůtě od doručení rozsudku, je rozhodnutí soudu o zrušení rozsudku obligatorní.

#### **4.5 Právo zvolit si obhájce a radit se s ním**

Právo zvolit si obhájce umožňuje obviněnému zvolit si svobodně, na základě vlastního rozhodnutí obhájce dle svého výběru a přesvědčení, vybrat si osobu, která je oprávněna zájmy obviněného hájit na vlastní odpovědnost a bez jakéhokoli omezení, avšak v mezích zákona.

Stejně tak i právo obviněného zvolit si obhájce a radit se s ním je mimořádně důležitým obhajovacím právem. Účasti obhájce je posilováno postavení obviněného v trestním řízení, který by se bez jeho pomoci nacházel v pozici oslabené neznalostí o rozsahu svých práv a možnostech jejich uplatnění, v neposlední řadě pak omezeními, která mu mohou být ukládána a která mu ve skutečnosti znemožňují řadu jeho procesních práv uplatnit.

Okruh osob, z nichž má obviněný možnost výběru, je limitován zákonem, konkrétně ust. § 35 odst. 1 tr. řádu, který stanoví, že obhájcem v trestním řízení může být jen advokát.

Využije-li obviněný svého práva zvolit si obhájce, umožňuje mu trestní řád využívat prostřednictvím obhájce mnohem širších práv obhajoby než v případě, kdy se rozhodne hájit sám.

V řízení před soudem je obhájce oprávněn se účastnit všech úkonů, kterých se může účastnit obviněný. Toto oprávnění se týká zejména práva účastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání.

Toto omezující postavení je dáno limitující možností při uplatnění práva zvolit si obhájce, kdy je výběr obviněného limitován na předem určený okruh osob, tedy vybraných advokátů, to je osob s úplným právnickým vzděláním zapsaných orgány advokacie do seznamu advokátů.

Někteří autoři v tom spatřují nepřipustné omezení práva na obhajobu, a to jak z pohledu obviněného, který je ve svém výběru závislý na okruhu oprávněných advokátů uvedených v seznamu, tak ze strany obhájce vázaného rozhodnutím orgánů advokacie, pokud jde o jeho výběr a vyhovění podmínkám.

Práva a povinnosti obhájce vznikají okamžikem jeho zvolení či ustanovení. Trestní řád v § 41 odst. 5 upravuje moment zániku zmocnění obhájce k obhajobě pro případ, že dohoda či ustanovení neuvádí jinak, tedy zaniká při skončení trestního stíhání. Avšak i když zmocnění takto zaniklo, je obhájce oprávněn podat za obžalovaného ještě dovolání a účastnit se řízení o dovolání u NS, dále podat žádost o milost a odklad výkonu trestu. S výjimkami uvedenými v ust. § 41 odst. 5 tr. řádu může obhájce vykonávat obhajobu pouze za předpokladu, že mu obviněný opětovně udělil plnou moc k zastupování v trestním řízení.

Srovnáme-li rozsah práv obviněného s rozsahem oprávnění obhájce, dojdeme k závěru, že rozsah procesních oprávnění obviněného není identický s právy obhájce, dokonce je v některých užší. Obhájce vykonává širší práva zejména v přípravném řízení. Má vždy právo ve smyslu § 165 tr. řádu být přítomen vyšetřovacím úkonům, při nichž má navíc možnost klást po skončení výslechu vyšetřovatelem obviněnému i jiným vyslýchaným otázky. Toto právo může uplatnit

kdykoliv bez ohledu na souhlas kteréhokoliv z orgánů činných v trestním řízení nebo jiné strany. Takto neomezené oprávnění obviněný nemá.

Obdobně neomezeně formulovaná ustanovení týkající se možnosti volby obhájce obsahují v čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy a čl. 14 odst. 3 písm. d) Paktu. Nicméně i při uplatnění práv uvedených v čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, nemá obviněný plnou možnost výběru, byť to Úmluva nestanovuje. Výběr obhájce může být omezený například tím, že obhájcem může být jen advokát.

Je též právem obviněného požadovat erudovaného a v trestních věcech zkušeného obhájce. Skutečnost, že osoba právnický vzdělaná je zapsána do seznamu advokátů, je tu viditelnou zárukou řádné obhajoby. Pouze za splnění těchto podmínek může být obhájce náležitým partnerem orgánů činných v trestním řízení a zárukou, že budou objasněny všechny skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo jeho vinu alespoň zmírňují.

Nelze však opomenout skutečnost, že v souladu s ust. § 12 zákona o advokacii, a tedy zapsání osoby do seznamu advokátů a užívání označení advokát samo o sobě nic nenapovídá o tom, zda se advokát skutečně zabývá i obhajobou v trestním řízení a je tak zkušeným odborníkem schopným zajistit obviněnému náležitou obhajobu.

Určitým způsobem obrany je právo obviněného zvolit si jiného obhájce. Právo zvolit si jiného obhájce než toho, který mu byl v případech nutné obhajoby ustanoven nebo zvolen osobou k tomu oprávněnou, tj. osobou příbuznou v pokolení přímém, sourozencem, osvojitelem, manželem, atd. vyplývá z ust. § 37 odst. 2 tr. řádu. Tímto ustanovením je kladen větší důraz na vůli obviněného, jehož volba obhájce je upřednostněna před ustanovením obhájce soudem, resp. předsedou senátu, nebo před zvolením obhájce jinou osobou k tomu oprávněnou.

K rovnoměrnému ustanovování obhájců se snaží přispět i ust. § 39 odst. 2 tr. řádu, které ukládá soudu povinnost vést abecedně uspořádaný pořadník advokátů, kteří chtějí vykonávat povinnost obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu a mají sídlo v obvodu příslušného soudu.

Další významnou otázkou vznikající v souvislosti s právem obviněného zvolit si obhájce je okamžik volby obhájce, chce-li jeho právní pomoci obviněný využít při své obhajobě. Nejde-li o důvody nutné obhajoby, ponechává trestní řád na

obviněném, zda-li si zvolí obhájce a kdy. Záleží tedy pouze na jeho uvážení, zda zplnomocní obhájce ke své obhajobě ihned po zahájení trestního stíhání, o němž se dozví nejdříve okamžikem doručení usnesení dle § 160 odst. 1 tr. řádu, nebo při seznámení se s výsledky vyšetřování, po nařízení hl. líčení, v průběhu hl. líčení, při veřejném zasedání nebo v jiném okamžiku trestního řízení.

Nově zvolený obhájce vstupuje do práv původně zvoleného nebo ustanoveného obhájce v plném rozsahu a plynule navazuje na předchozí výkon obhajoby a byť jsou práva obviněného vyplývající z obhajoby obhájcem zachována s ohledem na § 37 odst. 2 tr. řádu, měl by při tom s ohledem na výše uvedené vždy obezřetně vážit, zejména při převzetí obhajoby tzv. na poslední chvíli, zda je jeho vstup do trestního řízení v daném okamžiku s ohledem na vývoj trestního řízení a výsledky dokazování žádoucí či zda by s obhajobou obviněného neměl vzhledem ke svým zákonným a profesním povinnostem vyčkat, o tom by měl obviněného informovat v rámci právní pomoci.

Širší je rovněž právo obhájce být seznámen s usnesením ať již jeho vyhlášením či doručením § 137 odst. 2 tr. řádu, kdy platí, že má-li obviněný obhájce, postačí k oznámení usnesení vyhlášením, že takové rozhodnutí bylo vyhlášeno obhájci. V případě, že se usnesení oznamuje doručením, stanoví trestní řád povinnost doručit takové rozhodnutí pouze obhájci a nikoli obviněnému.

Naopak v některých směrech jsou práva obhájce ve srovnání s právy obviněného zúžena. Je tomu tak v případech, kdy obviněný nevykonává procesní úkon v postavení strany ve smyslu ust. § 33 odst. 1 tr. řádu, ale je předmětem procesního úkonu a musí vystupovat sám osobně, např. při podání výpovědi obviněného podle § 90 a násl. tr. řádu, a tam, kde se trestní řád dovolává výkonu toliko obviněným, tzv. právo posledního slova ve smyslu § 217 tr. řádu.

Obhájce tedy zastupuje obviněného pouze tam, kde to připouští trestní řád a kde to povoluje povaha procesního úkonu. Konkrétní výjimkou je v tomto směru řízení proti uprchlému podle §§ 302-306 tr. řádu. Ustanovení § 304 tr. řádu rozšiřuje rozsah práv obhájce v tomto smyslu, že mu přiznává stejná práva jako obviněnému, to znamená i výkon práv uvedených v § 33 tr. řádu, jež jsou jinak vyhrazeny pouze obviněnému.

Všechny výše uvedené úkony činí obhájce v souladu s pokyny obviněného, nejsou-li v rozporu se zákonem nebo stavovskými předpisy advokacie. Ne vždy je však vázán souhlasem obviněného. Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li tato jeho způsobilost omezena, může obhájce výše uvedená práva vykonávat i proti jeho vůli s odkazem na ust. § 41 odst. 4 tr. řádu. Tímto ustanovením trestní řád poskytuje zvýšenou ochranu osobě obviněného, který není vzhledem ke svým duševním schopnostem způsobilý náležitě hájit svá práva.

Relativně novým ustanovením je § 41 odst. 6 tr. řádu, kterým se obhájci přiznává právo vyžádat si předem kopii nebo průpis protokolu o každém úkonu trestního řízení, a to ve všech stádiích trestních řízení. Trestní řád toto právo přiznává pouze obhájci a nikoliv obviněnému.

Možnost, aby obviněný s obhájcem prostudovali detailně obsah záznamu prořízeného o hlavním líčení, veřejném zasedání či jiném úkonu v řízení před soudem, je základním předpokladem pro zkvalitnění obsahu námitek obhajoby proti protokolaci úkonu.

Hlavní líčení i veřejné zasedání je i v současnosti veřejné. Otázkou však je, jak může strana obhajoby věrohodně posoudit správnost a úplnost protokolace a podle čeho může formulovat své námitky proti obsahu protokolu, když na rozdíl od soudu nedisponuje zvukovým záznamem úkonu. Dosud tak může strana obhajoby učinit kvalifikovaně pouze v případě, že obviněný požádá o doslovnou protokolaci a soud této žádosti vyhová. Pokud se v současnosti obviněný domnívá, že protokolace neodpovídá průběhu hlavního líčení, nemůže si tuto domněnku na rozdíl od předsedy senátu či samosoudce ověřit podle zvukového záznamu, protože tato možnost dosud nevyplývá z ust. § 55b tr. řádu ani z § 41 odst. 6 tr. řádu.<sup>133</sup>

Od případu substitučního zastoupení je třeba odlišovat komplexnost obhájců, kdy sice v téže věci působí více obhájců, avšak obviněný má stále jen jednoho přímého obhájce, přičemž ten v substituci je činný pouze při jednom nebo několika úkonech a pouze na žádost přímého obhájce, místo něho a v mezích jím uděleného pověření.

---

<sup>133</sup> VANTUCH, P.: Právo obviněného a obhájce v první verzi návrhu věcného záměru nového trestního řádu, Bulletin advokacie, č. 2/2005, s.22

Rovněž je třeba ji odlišit od institutu společného zástupce, jek jej upravuje § 38 odst. 2 tr. řádu. O komplexnosti obhájců nelze hovořit ani v případě, že se spolu s obhájcem procesního úkonu účastní i advokátní koncipient.

Otázka možnosti zvolit si současně více obhájců byla v odborné literatuře velmi diskutována, přičemž odborná veřejnost se vyjádřila obdobně, když nejprve Jüttner, a posléze Mandák, neshledali v platné právní úpravě přesvědčivý argument pro nepřipustnost současného působení dvou a více obhájců jednoho obviněného. Později se k závěru o přípustnosti přiklonila rovněž aplikační praxe, přičemž nedostatečnou právní úpravu kritizovali i další odborníci.

Vyloučení této eventuality má negativní vliv na zachování práva obviněného mít možnost řádně si připravit obhajobu, což je právo vyplývající nejen z ústavních zákonů, ale též z mezinárodních smluv o ochraně lidských práv a základních svobod.<sup>134</sup>

Současné působení více obhájců v jedné a téže trestní věci významně podpořil judikát Ústavního soudu ČR, který konstatoval, že obhajoba obviněného v průběhu celého trestního řízení dvěma obhájci není vyloučena.<sup>135</sup>

Využije-li obviněný svého práva zvolit si více než jednoho obhájce, je povinen postupovat v souladu s § 37 odst. 3 tr. řádu, tedy je současně s touto volbou povinen oznámit orgánu činném v trestním řízení, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, zůstane-li v tomto směru nečinný, přechází tato povinnost na stanovené orgány trestního řízení, tedy na předsedu senátu a v přípravném řízení státního zástupce.<sup>136</sup>

Při aplikaci je nutno vyjít z ust. § 41 tr. řádu, jež přiznává obhájci určitá práva a současně mu ukládá konkrétní úkoly a povinnosti.<sup>137</sup> Z ustanovení uvedeného paragrafu vyplývá, že každý obhájce má práva a povinnosti zákonem stanovená. Má-li tedy obviněný více obhájců, má každý z obhájců práva a povinnosti vyplývající z § 41 tr. řádu, které může vykonávat samostatně, přičemž v konečné fázi

<sup>134</sup> Srov. čl.40 odst. 3 Listiny, čl.6 odst. 3 písm.b) Úmluvy a čl.14 odst. 3 písm. b) Paktu

<sup>135</sup> Srov. náleží III. ÚS 308/97, Svazek č. 11, Nález č. 63, s. 119

<sup>136</sup> Ust. § 37 odst. 3 tr. řádu: jestliže si obviněný zvolí dva nebo více obhájců a orgánu činném v trestním řízení zároveň neoznámí, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájců.

<sup>137</sup> Dle § 41 odst. 1 tr. řádu je obhájci uložena povinnost – poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, ..., přičemž v násl. odstavcích výše uvedeného ust. § mu za tímto účelem přiznává řadu procesních práv.

je pouze otázkou koordinace obhajoby, zda se konkrétního procesního úkonu zúčastní jeden či více obhájců zvolených obviněným.

Obhájce při volbě zákonných prostředků a způsobů obhajoby jedná podle svého vnitřního přesvědčení, které je limitováno pouze zákonností a prospěšností svému mandantovi, jakož i jeho pokyny. V rámci uvedených mezí postupuje obhájce samostatně bez ohledu na přesvědčení ostatních obhájců obviněného, kteří ovšem postupují rovněž v souladu s § 41 odst. 1 tr. řádu a ustanovením zákona o advokacii.

Předpokladem společné obhajoby je určitý stupeň koordinace a souladu. Postup obhájců musí být harmonizovaný, neboť v situaci, kdy každý z obhájců postupuje tak, jak mu to ukládá zákon, tedy účelně hájí zájmy obviněného, je nutné přesně koordinovat postup jednotlivých obhájců v souladu s pokyny obviněného tak, aby takto prováděnou obhajobu bylo možno považovat za jednotný procesní úkon či postup.

V případě kolize v názorech obhájců zůstává otázkou případný postup orgánů činných v trestním řízení. Obhájce vykonává jednotlivá obhajovací práva jménem obviněného a při výkonu obhajoby je vázán pokyny obviněného a o způsobu obhajoby tak rozhoduje obviněný, který se rozhodl mít více obhájců ve snaze zlepšit své postavení v trestním řízení.

Přínosné by bylo zakotvení institutu hlavního obhájce a vymezení jeho procesního postavení v trestním řádu a předpisech souvisejících, zejména v zákoně o advokacii. Hlavní obhájce by mohl být rovněž osobou, kterou obviněný ve smyslu § 37 odst. 3 tr. řádu oprávní k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Navíc by reprezentoval společnou obhajobu jako celek a ze zákona by nebylo vyloučeno, aby každý z obhájců měl možnost uplatnit po dohodě s hlavním obhájcem dosavadní dílčí procesní práva. Naznačený způsob výkonu společné obhajoby by neponechával řešení rozporu mezi názory jednotlivých obhájců na obviněném, ale na osobě dostatečně kvalifikované k vedení hodnotné obhajoby.

Způsob výkonu společné obhajoby rovněž významně ovlivňuje počet zvolených obhájců. Podle stávající právní úpravy lze v případě, že některému z obhájců, byť jen jednomu, dosud nebylo umožněno uplatnit část práva na obhajobu a tím zásadně upřít plnou možnost uplatnit práva na obhajobu jako celek, konstatovat

zkrácení práva na obhajobu se všemi z toho vyplývajícími právními důsledky. Na orgány činné v trestním řízení, zejména pak na soud v závěrečné fázi trestního řízení, jsou tak kladeny vyšší požadavky, neboť odpovídající za zákonnost celého trestního procesu, kde např. v ust. § 35 odst. 3 tr. řádu jim zákon ukládá povinnost poučit obhájce podle zákona o ochraně utajovaných skutečností, jsou-li v trestním řízení probírány utajované skutečnosti chráněné tímto zákonem, o provedeném poučení je povinen učinit záznam do spisu.

Rozsah obhajovacích práv obhájce je vzhledem k jeho pojetí značný. Mimo jiné je obhájci přiznáno právo zúčastnit se v řízení před soudem všech úkonů, jichž se může účastnit obviněný, má právo klást svědkům otázky po jejich vyslechnutí soudem nebo protistranou, za podmínek § 215 odst. 2 tr. řádu má právo provést důkaz v průběhu hlavního líčení, zejména výslech svědka nebo znalce, v závěru hlavního líčení má právo pronést závěrečnou řeč, ve veřejném zasedání o odvolání konečný návrh. Již v průběhu přípravného řízení má právo účastnit se vyšetřovacích úkonů, např. výslechu svědků, v jejichž průběhu může klást vyslýchaným otázky, má právo kdykoliv v průběhu úkonu vznášet námitky proti způsobu jeho provedení.

Míra aktivity obhájce je závislá na formě obhajovací taktiky, přičemž ji lze rozlišovat na obhajobu aktivní, v jejímž rámci usiluje obhajoba o dosažení pozitivních výsledků v průběhu řízení, pozitivních v tom smyslu, že do věci vnáší nové aspekty, případně se domáhá zjištění dalších, nových okolností, z nichž později zamýšlí dovodit určité právní či skutkové závěry, nebo obhajobu pasivní, během níž sleduje v podstatě linii vyšetřování, stanovenou vyšetřovatelem, omezí se přitom převážně na registraci poznatků, které pro své záměry pokládá za příznivé a na nich postupem doby vybuduje své závěry pojaté zpravidla jako kritiku výsledků dokazování.

Nelze vyloučit ani typ, v jehož rámci se prvky jedné z obou výše uvedených obhajovacích taktik vzájemně prolínají a doplňují.

Nabízí se řešení v podobě doplnění právní úpravy, která by stanovila, že jednotlivý úkon může provést pouze jeden ze zvolených obhájců, což může být kterýkoli z nich.<sup>138</sup>

---

<sup>138</sup> VANTUCH, P.: Obhajoba obviněného více obhájci, Trestní právo, č. 11/98, s. 5



Byl-li ustanovený obhájce opatřením předsedy senátu či samosoudcem zproštěn obhajovací povinnosti podle § 40 tr. řádu na svou žádost, obviněným nepřísluší právo vyjádřit se k věci, zejména k důležitosti důvodů ve smyslu § 40 tr. řádu.<sup>139</sup> Obhájce nesmí s žádostí o zproštění v tomto případě vyčkávat rozhodnutí předsedy senátu dle § 40a tr. řádu, nýbrž je povinen tak učinit v zájmu obviněných bezodkladně, jakmile se o kolizi v zájmech obviněných dozví.<sup>140</sup>

Rozhodne-li předseda senátu o vyloučení obhájce podle § 37a tr. řádu či jeho zproštění podle § 40a tr. řádu, není z hlediska zachování pravidel profesionální etiky žádoucí, aby původní obhájce nadále zastupoval některého ze spoluobviněných.

Důvody vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajoby nejsou omezeny jenom na kolizi zájmů mezi spoluobviněnými, ale zahrnují rovněž překážky výkonu obhajoby uvedené v § 35 odst. 2 a § 35 odst. 3 tr. řádu a skutečnost, že obhájce se opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce v substituci, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn.<sup>141</sup>

Posledně jmenovaný důvod lze uplatnit výhradně v řízení před soudem, neboť účast obhájce v přípravném řízení ve smyslu § 165 odst. 2 a 3 tr. řádu je pouze jeho právem, nikoliv povinností.

Z hlediska zachování práv obžalovaného v rámci řízení v nepřítomnosti obžalovaného je významná, zákonem stanovená obligatorní účast obhájce v hlavním líčení v případech nutné obhajoby, a to i v případě, že se obhájce dohodl s obviněným na opačném postupu. Konání hlavního líčení v jeho nepřítomnosti by mělo za následek neúčinnost důkazů provedených v průběhu hlavního líčení.

Nejsou-li dány důvody nutné obhajoby, je přítomnost obhájce v řízení před soudem podmíněna stanoviskem obžalovaného, který se práva dát se v řízení zastoupit může vzdát. Soud nemůže vynucovat přítomnost obhájce stejnými prostředky jako u obžalovaného. Může dát podnět k zahájení disciplinárního řízení

---

<sup>139</sup> Důležitými důvody uvedených v § 20 odst. 2 zákona o adv. a důvodu zmíněného v § 20 odst. 3 zákona o adv., u nichž je možnost odmítnout právní pomoc s ohledem na povahu trestní obhajoby vyloučena.

<sup>140</sup> Srov. § 20 odst. 1 zákona o advokacii

<sup>141</sup> S ohledem na doplnění právní úpravy o ust. § 37a odst. 3 tr. řádu, je nutno posuzovat i závěry konstantní judikatury, např. konstatování, dle něhož z ust. § 40 tr. řádu vyplývá, že pokud je zproštěn obhajování dříve ustanovený obhájce, musí být obviněnému současně ustanoven obhájce jiný, neboť obviněnému již dříve byla dána možnost, aby si svého obhájce zvolil a jelikož však svého práva nevyužil, byl mu obhájce ustanoven.

před Komorou. Podnět ve smyslu § 66 odst. 3 tr. řádu ovšem nezaručuje, že se obhájce dostaví k hlavnímu líčení a vyzve obžalovaného, aby si zvolil nového obhájce, jinak mu bude obhájce ustanoven. Zvoleného obhájce může soud vyloučit z výkonu obhajoby podle § 37a tr. řádu.

Zákon o advokacii navíc obhájci ukládá povinnost zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se dověděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Povinnosti mlčenlivosti může obhájce zprostit pouze obviněný v souladu s ust. § 21 odst. 1 ZA.

Jestliže obviněný zprostit obhájce této povinnosti, vztahuje se na něj obecná svědecká povinnost ve smyslu § 97 tr. řádu a nemůže odmítnout výpověď z důvodů ochrany zájmů obviněného. Výjimkou z povinnosti vypovídat je ustanovení § 21 odst. 2 ZA, které zbavuje obhájce povinnosti svědčit, zprostil-li jej obviněný povinnosti mlčenlivosti pod nátlakem nebo v tísní.

Nezprostit-li obviněný obhájce jeho povinnosti zachovávat mlčenlivost, uplatní se ustanovení § 99 odst. 2 tr. řádu o zákazu výslechu a obhájce i orgány činné v trestním řízení musí tuto povinnost respektovat. Pokud by byl důkaz proveden výslechem obhájce jako svědka v rozporu s tímto zákazem, jednalo by se o porušení práva na obhajobu a absolutně neúčinný důkaz.

Odstavec třetí zmíněného ustanovení uvádí výjimku ze zákazu výslechu, když stanoví, že na svědeckou výpověď týkající se trestného činu, stran něhož má svědek oznamovací povinnost podle trestního zákona, se zákaz výslechu nevztahuje. Oznamovací povinnost ohledně taxativně stanovených trestných činů ukládá ustanovení § 168 odst. 1 tr. zákona.

Oznamovací povinnost byla v dřívější aplikační praxi předmětem mnoha sporných výkladů. Za spornou byla považována zejména otázka, zda oznamovací povinnosti ve smyslu § 168 tr. zákona podléhá i advokát při výkonu advokacie.

Výkladový rozpor vyřešila až novela trestního zákona z roku 1999, která doplnila zmíněný třetí odstavec citovaného ustanovení trestního zákona, v němž výslovně stanovila, že oznamovací povinnost nemá advokát a advokátní koncipient, který se dozví o spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem advokacie nebo právní praxe.

Není a v minulosti nebylo nikdy sporu o tom, že povinnosti zachovávat mlčenlivost se nelze dovolávat, jde-li o zákonem uloženou povinnost překazit spáchání trestného činu (§ 167 tr. zákona, § 21 odst. 7 ZA).

Shrneme-li předcházející, dojdeme k závěru, že hájí-li obhájce zájmy obviněného způsobem, který mu ukládá zákon, přispívá svou činností k naplnění účelu trestního řízení v souladu s ust. § 1 odst. 1 tr. řádu. Pouze výkon obhajoby za pomoci zkušeného obhájce pak umožňuje obviněnému v plné šíři rozvinout možnosti obhajoby, neboť trestní řád obhájci z velké většiny přiznává stejná práva jako obviněnému, přičemž obviněný může některá ze svých procesních práv vykonávat výhradně jeho prostřednictvím.

Česká právní úprava trestního procesu nezná institut náhradního obhájce, jenž byl zaveden do trestního řádu na Slovensku. Podle § 40a tr. poriadku je důvodem pro ustanovení náhradního obhájce skutečnost, že se zvolený či ustanovený obhájce nedostavil k nařízenému hlavnímu líčení nebo k veřejnému zasedání, což by vedlo k jejich zmaření. Za uvedených okolností může být obviněnému ustanoven tzv. náhradní obhájce, který má stejná práva a povinnosti jako obhájce zvolený nebo ustanovený. Tato práva a povinnosti však může vykonávat jen v nepřítomnosti zvoleného nebo ustanoveného obhájce u hlavního líčení nebo veřejného zasedání.

## Kapitola V. Úvahy de lege ferenda dle trestního řádu

V současné době probíhají práce na rekodifikaci trestního řádu. Smyslem nové úpravy by mělo být zefektivnění a zkvalitnění trestního řízení. Současně by mělo toto řízení odpovídat standardům takovéto úpravy ve vyspělých demokratických právních státech. Nepochybně se uvažuje též o úpravě v tomto smyslu práva na obhajobu osoby, proti které se vede trestní řízení, a nejen jejích. Půjde zejména o větší možnosti poškozeného trestnou činností a z toho vyplývající posílení jeho procesních práv.

Uplatňování práva obhajoby by se především mělo soustředit na řízení před soudem. Lze říci, že rozsah ust. § 33 tr. řádu je v současném dosaženém stupni našeho poznání odpovídající.

Přesto však při úpravě dílčích institutů práva na obhajobu bude možné ještě uvažovat o kvalitnější, poněkud rozsáhlejší a především přesnější právní úpravě.

V rámci katalogu práv obviněného by se měla promítnut obecná zásada vyplývající z § 89 odst. 2 tr. řádu, resp. § 215 odst. 2 tr. řádu. To znamená posílit podíl aktivní účasti obviněného a jeho obhájce při provádění důkazů.

Trestní řád pak nepochybně zachovává práva u zadržení osoby, kdy i uvádí, že tato osoba, případně obviněný, může již v průběhu zadržení se svým obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby. A dále radit se s ním i tehdy, není-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, a to i tehdy byl-li policejním orgánem zadržen např. jako obviněný a dosud nebylo rozhodnuto soudcem o dalším postupu.

Další práva obhájce opět v zásadě pouze odrážejí procesní práva obviněného, kdy v návrhu na doplnění ustanovení § 41 odst. 6 tr. řádu, a to o právo obhájce žádat místo nebo vedle protokolu o procesnímu úkonu i kopii záznamu, pokud byl o takovém úkonu pořízen. Úprava tak navazuje na stávající právní úpravu protokolace dle § 55b tr. řádu, zavedenou trestním řádem z roku 2001, a odstraňuje námitky obhajoby při posouzení a úplnosti kvality protokolace.<sup>142</sup>

---

<sup>142</sup> Zvukový záznam se uchovává na nosiči informací spolu se spisem, a není-li jeho připojení možné, poznamená se do protokolu nebo stručného záznamu místo jeho uložení.

Ustanovení o zvolení obhájce pak zůstává bez obsahových změn, když se již nová pravidla o vyloučení obhájce se v praxi osvědčila. Již zavedené důvody nutné obhajoby zůstanou zachovány, změny doznají pouze v návaznosti na novou kategorizaci trestných činů.

Co se týče nutné obhajoby je navrhováno, aby státní zástupce v přípravném řízení ustanovoval obhájce. Tento návrh nelze považovat za příliš vhodný, neboť protistrana bude rozhodovat o tom, kdo bude ve věci vystupovat jako obhájce. Do současné doby o tom rozhodoval nestranný soud, což lze považovat za vhodnější a správné.

Není též zcela správný návrh, aby účast obhájce byla omezována pouze na úkony procesní povahy, které mají bezprostřední význam pro dokazování. Mělo by být ponecháno na volbě obviněného případně obhájce, kterých úkonů se chce zúčastnit.

S návrhem, aby účast obhájce byla vyloučena, při používání operativně pátracích prostředků, lze souhlasit.

V přípravném řízení se poté předpokládá setření rozdílů mezi tzv. standardním a rozšířeným přípravným řízením. Pokud by bylo kodifikováno tak, že se rozšiřují možnosti obhajoby vyslýchat svědky již v přípravném řízení v ust. § 164 odst. 1 tr. řádu, tak takováto úprava zákonitě povede k nárůstu výsledku většího počtu svědků v přípravném řízení. Pokud však dojde k omezení účasti obhájce či obviněného na úkonech přípravného řízení bude tímto ovšem role obhajoby při dokazování výrazně ztížena.

Je správné, že postup při provádění důkazů v řízení před soudem má být nadále založen na principu kontradiktornosti. A to za co nejširší účasti stran dokazování. Též možnosti číst se souhlasem stran veškeré důkazní prostředky v listinné podobě bez ohledu na jejich procesní povahu tedy např. i úředních záznamy o podání vysvětlení apod., by bylo možno považovat za vhodné. Nepochybné zásadní změny se pak mají týkat zejména úpravy přítomnosti obviněného v hlavním líčení. Jejichž cíl je přitom umožnit skončení řízení ve věcech, kde obviněný nechce využít svého práva účastnit se řízení a k soudu se po řádném předvolání nedostavuje.<sup>143</sup>

---

<sup>143</sup> Srov. § 35 tr. řádu

Zásadním nedostatkem jak z pohledu teorie tak praxe je prakticky vyřazení činnosti obhajoby z té fáze trestního řízení, která upravuje institut předběžného projednání obžaloby před soudem. Zde se nabízí možnost nové úpravy spočívající v tom, že nejlépe státní zástupce při podání obžaloby na soud bude mít za povinnost zaslat text obžaloby též obviněnému či jemu obhájci. Je nepochybné, že již v této fázi řízení může obhajoba osoby proti, které se vede trestní řízení výrazně přispět nejen k vlastní obhajovací argumentaci, ale též k tomu, aby nalézací soud si mohl lépe učinit obraz o stavu skutkového děje právě za pomoci obviněného. Současně tato možnost by provázela povinnost obhajoby, ve lhůtě 15 dnů vyjádřit se soudu k podané obžalobě, s tím, že současně uvede své doplňující návrhy na dokazování před soudem. Pokud se tak nestane, lze mít za to, že obhajoba v této fázi řízení doplňující návrhy nemá a bere na vědomí, že obžaloba před nalézacím soudem bude projednávána v tom pojetí, jak ji zpracovala obžaloba. Taková úprava by napomohla k zrychlení a zefektivnění trestního řízení, ale současně by ještě rozšířila účast obhajoby na konkrétním trestním řízení.

Správné je, že celkový rozsah obhajovacích práv obviněného a jeho obhájce by měl být až na výjimky zachován či mírně rozšířen. Lze říci, že v tomto směru je návrh věcného záměru trestního řádu de facto toliko novelou zákona č. 265/2001 Sb.

## Závěr

Záměrem práce bylo poskytnout komplexní a systematický pohled na problematiku práva obviněného na obhajobu. Cílem pak zdůraznit význam jeho právní úpravy a její naplnění v celém průběhu trestního řízení. Zároveň podat ucelený obraz o možnostech obviněného, obžalovaného, odsouzeného hájit se sám či prostřednictvím obhájce, za současného reflektování trestní praxe v tomto směru.

Proto bylo nezbytné podat alespoň rámcový přehled procesních práv obviněného, jež lze v jeho celku označit jako obhajobu materiální. Z ní vyplývají oprávnění a práva toho druhu, že se jich obviněný může domáhat kdykoliv a bez ohledu na to, zda využije určité formy právní pomoci jiné osoby.

Při celkovém zhodnocení rozsahu práva na obhajobu, předností i nedostatků jeho kodifikace v českém právním řádu, je třeba vycházet z možností, které jsou v současné chvíli k dispozici. Nelze opomenout neodlučitelný vztah rekodifikovaného trestního zákoníku, k dnes již poměrně zastaralému trestnímu řádu. Je zásadním nedostatkem legislativy, že oba tyto významné právní předpisy nebyly rekodifikovány současně. To přináší a ještě přinášet bude řadu problémů, které praxe na různých místech nebude řešit jednotně. To bude mít nepochybně vliv na výsledek trestního procesu. Při celkovém zhodnocení rozsahu práva na obhajobu, předností i nedostatků jeho kodifikace v českém právním řádu, je třeba vycházet z možností, které jsou v současné chvíli k dispozici. Nelze opomenout neodlučitelný vztah rekodifikovaného trestního zákoníku, k dnes již poměrně zastaralému trestnímu řádu. Je zásadním nedostatkem legislativy, že oba tyto významné právní předpisy nebyly rekodifikovány současně. To přináší a ještě přinášet bude řadu problémů, které praxe na různých místech nebude řešit jednotně. To bude mít nepochybně vliv na výsledek trestního procesu.

Pro trestní řízení má zásadní význam současná podoba hmotněprávní úpravy. To proto, že účelem trestního řádu jak je uveden v § 1 zák. č. 141/1961 Sb., je právě úprava postupu orgánu činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé spravedlivě potrestáni. K náležitému zjištění trestných činů přispívá významně systematické uspořádání konkrétních skutkových podstat uvedených v trestním zákoníku. Proto lze uvítat změnu tohoto nového uspořádání trestního zákoníku. Přitom bylo zvoleno takové uspořádání trestního

zákoníku, které proporcionálně vystihuje závažnost chráněných zájmů a již samo o sobě podle jednotlivých hlav, dílů, oddílů i jednotlivých ustanovení ve zvláštní části vyjadřuje pořadí důležitosti chráněných zájmů podle požadavků dnešní moderní společnosti.

Nelze nezmínit v souvislosti s trestním řízením i nové rozdělení trestních činů na zločiny a přečiny. Tato změna se též promítá do trestního řízení. U zločinů je vedeno standardní trestní řízení, u přečinů převažují zrychlené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.

Trestní řád procesní tak mimo jiné i z výše uvedených důvodů pokračuje v posilování postavení osoby, proti které se vede trestní řízení. Ve fázi trestního stíhání nejen přiznáním práva na vlastní obhajobu, ale právě též prostřednictvím obhájce, v podobě obhajoby formální. Využití práva obviněného zvolit si obhájce se zakládá vztah mezi obhájcem a obviněným, který by měl být postaven na oboustranné důvěře. Vztah mezi obhájcem a obviněným vychází nejen z konkrétních právních norem upravených v trestním řádu, ale též z dalších souvisejících právních předpisů. Je to zejména zákon o advokacii zák. č. 85/1996 Sb.

Obsahem takového vztahu mezi obžalovaným, obviněným či odsouzeným a jejich obhájcem je determinováno procesním postavením této osoby v trestním řízení a současně vymezeno rozsahem jejich obhajovacích práv.

Významná část této práce se zaměřuje na rozbor právní úpravy, která kodifikuje postavení obhajoby a vztahu mezi ní a orgány činnými v trestním řízení. Patří sem též, určitá omezení procesních práv takové osoby v rámci její obhajoby, která jsou sice formálně přiznána obhájci, avšak ten je vykonává výlučně ve prospěch zastupované osoby.

Souhrn těchto dílčích procesních práv obviněného pak v podstatě vymezuje rozsah práva obviněného na obhajobu, neboť jejich obsah v návaznosti na stále probíhající proces rekodifikace trestního procesu se neustále upravuje.

Značná část procesních úkonů v rámci práva na obhajobu včetně jejich změn, byl stručně vyložen, v rámci výkladu vývoje práva na obhajobu.

I když byl trestní řád předmětem četných legislativních úprav, tak aby bylo možné zdokonalit katalog práv obviněného, včetně jejich záruk, tak právo na



obhajobu dosahuje nepochybně podle současné právní úpravy požadovaného standardu to i v rámci mezinárodního standardu, kdy v některých ohledech lze říci, že v mnohých ohledech je dokonce přesahuje. Tak např. právem účasti obviněného nebo jeho obhájce u vyšetřovacích úkonů, které moderní trestní řády platné ve vyspělých zemích ani neobsahují.

Spolu s výkladem právní úpravy práva na obhajobu nebylo možné opomenout též Principy Úmluvy dotýkající se ochrany práv obviněného v trestním řízení, které prostupují celou právní úpravou trestního řádu, právo na obhajobu nevyjímaje. Proto byla zmíněna i role Ústavy, taktéž Listiny a nebylo tedy možné přehlédnout zcela zásadní postavení Ústavního soudu ČR jako nejvyššího ochránce práv ústavně souladného trestního procesu ve všech jeho projevech, včetně respektování jednotlivých práv obžalovaného, obviněného či odsouzeného na obhajobu.

Již od účinnosti trestního řádu proběhlo do současnosti mnoho změn trestních pravidel, a to jak v rovině teorie tak i praxe, na jejichž základech bylo podstatně posíleno právo obviněného na obhajobu, zejména posílením některých jeho dílčích práv, odstraněním překážek účasti obhájce při vyšetřovacích úkonech, nemůže-li jeho zákonný zástupce svá práva vykonávat, rozšířením důvodů nutné obhajoby a doplněním oprávnění obhájce ve smyslu § 41 odst. 6 tr. řádu.

Neméně důležitým aspektem z hlediska pojetí formální a materiální obhajoby, s ohledem na rekodifikaci trestního zákoníku je nový institut, tzv. formálního pojetí trestného činu s materiálním korektivem. Trestní zákoník opouští dosavadní materiální pojetí trestného činu a zavádí formální pojetí trestného činu, které je obvyklé ve většině demokratických zemí, a to ve spojení s materiálním korektivem, podle něhož trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiných právních předpisů, tedy dosavadně známého principu “ultima ratio”.

Lze ocenit novelu trestního řádu, kdy do českého právního řádu se formálně dostala tzv. ochrana obětí trestné činnosti a zákaz zveřejnění informací o odposlechu či záznamu telekomunikačního provozu. Formální normativní podobu dostal princip ochrany obětí a princip specifické ochrany soukromí.

Rovněž nelze pochybovat o tom, že i zákaz zveřejňování odposlechů má své racionální jádro. Zveřejnění citlivých údajů může zkomplikovat vyšetřování. V této chvíli nemá smysl diskutovat o efektivitě vyšetřování, protože celý systém je nastaven tak, aby byl efektivní. Respektive, systém se chová tak, že vyšetřování za efektivní považuje. A zákonodárce se tak tváří také. Pokud však připustíme, že odpovědné subjekty si nedokážou ohlídat informace získané z odposlechů, pak celé vyšetřování symbolicky zpochybňujeme. To je jedna stránka problému. Druhou je, že samozřejmě i zde chráníme soukromí. Nařízení odposlechů nebo zjišťování záznamů o telekomunikačním provozu je vážným zásahem do soukromí. Zveřejnit informace jen proto, že nahlédneme do něčího soukromí, a třeba tam uvidíme něco, co nás alespoň pobaví, je voyeurismus, který nesouvisí se svobodou projevu.

Některé principy uvedené v předchozích odstavcích již v právním řádu existovaly – zde pouze našly formální výraz. Spornými však stále zůstávají účely a míra formálního zakotvení. Naopak je třeba hledat cesty nové, směřující k právnímu zakotvení vyváženého postavení obhajoby odrážející princip procesní rovnosti stran v kontradiktorně vedeném trestním řízení, adekvátně reagující na neustávající rozpory mezi zájmy společnosti na potrestání pachatele a zájmem jednotlivce na spravedlivém trestním procesu a v tomto směru s patřičným respektem reflektovat závěry ústavního soudu i mezinárodních soudních instancí.

Přes nesporné klady zmíněné novely je tedy nutno zaujmout i kritický pohled, přičemž se nelze ubránit možnosti poukázat na stávající nedostatky platné právní úpravy. Již v rámci výkladu dílčích práv obviněného bylo poukazováno na četné nedostatky platné právní úpravy, ať již přetrvávající či předchozími novelami vytvořené.

Náměty *de lege ferenda* zmíněné i v této práci by k jejich řešení mohly přispět. Tyto by přispěly i k odstranění nejasností a interpretačních rozporů vyskytujících se v praxi. Mezi nejdůležitější patří určení limitu počtu zvolených obhájců na maximální počet tří a zakotvení institutu hlavního obhájce, který by reprezentoval společnou obhajobu jako celek, přičemž by například ze zákona nebylo vyloučeno, aby každý z obhájců měl možnost uplatňovat po dohodě s hlavním obhájcem dosavadní dílčí procesní práva. Dále by bylo vhodné odstranit nedostatek právní úpravy připouštějící účast obhájce u těch zajišťovacích úkonů, v jejichž průběhu jsou opatřovány důkazy významné pro rozhodnutí soudu, např. provádění

domovní a osobní prohlídky, prohlídky jiných prostor a pozemků, během nichž může být obviněný též vyslýchán. Odstraněn by měl být i prostor pro obstrukce obviněného v případech nutné obhajoby, kdy obviněný bezprostředně před započítím procesního úkonu odvolá plnou moc obhájce a současně si nezvolí obhájce jiného.

Přes nedávnou novelu trestního řádu se předpokládá, že i další rozsáhlá novelizace trestního řádu bude vycházet ze zhodnocení účinnosti dosavadních základních předpisů v trestněprávní oblasti a bude zaměřená především na vytvoření co nejvhodnějšího systému orgánů působících v trestním řízení zohledňující zajištění všech závazků vyplývajících z mezinárodních dokumentů.

Postavení obviněného v rámci trestního řízení by nemělo doznat zásadních změn. Institut dokazování v řízení před soudem bude založen na principu kontradiktornosti při široké účasti stran, včetně možnosti číst se souhlasem stran veškeré důkazní prostředky bez ohledu na jejich procesní povahu, a dílčí změny se budou týkat i právní úpravy přítomnosti obviněného u soudu, neboť tam kde při hlavním líčení obviněný nechce využít svého práva účastnit se řízení a k soudu se nedostavuje, bude možné v tom směru řízení skončit.

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR v minulých dnech v prvním čtení zamítla návrh novely zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád. Novela se věnovala problematice korupce a pokoušela se jí řešit prostřednictvím zavedení nového institutu, tzv. korunního svědka.

Závěrem lze uvést, že z celkové úrovně české právní úpravy práva obviněného na obhajobu, nevyplývá potřeba činit v současné době zásadní či významné změny, aniž by došlo k zcela zásadní a neočekávané změně v celkové koncepci trestního procesu. Nabízí se však potřeba úprav doplňujících a zpřesňujících stávající obsah a rozsah procesní práva na obhajobu. Nelze však naopak nezmínit, že v rámci souladu s předpisy s EU je v první řadě nutno zajistit provedení implementace celé řady Směrnic Evropského parlamentu a Rady (např. 2008/99/ES, 2008/913/SVV, 2009/123/ES), a celé řady dalších, které spadají do oblasti trestního práva.

## SUMMARY IN ENGLISH

Criminal law, or penal law, is the body of law that relates to crime. It might be defined as the body of rules that defines conduct that is prohibited by the state because it is held to threaten, harm or otherwise endanger the safety and welfare of the public, and that sets out the punishment to be imposed on those who breach these laws. Criminal law is to be distinguished from civil law.

The main part of the work is focused on the analysis of the legal regulation of the position of defense against the enforcement authorities in criminal proceedings in the Law on Criminal Procedure, limited specific procedural rights, although formally vested advocates, however, the de facto carried out exclusively in favor of the accused, and their corresponding duties of criminal proceedings.

Many laws are enforced by threat of criminal punishment, and their particulars may vary widely from place to place. The entire universe of criminal law is too vast to intelligently catalog. Nevertheless, the following are some of the more known aspects of the criminal law.

Ineffective assistance of counsel is an issue raised in legal malpractice suits and in appeals in criminal cases where a criminal defendant asserts that their criminal conviction occurred because their attorney failed to properly defend the case. Having the benefit of counsel or assistance of counsel means that the criminal defendant has had a competent attorney representing him or her. Competence is defined as reasonable professional assistance and is defined in part by prevailing professional norms and standards. In order to prevail on a claim that he received ineffective assistance, a criminal defendant must show two things:

- Deficient performance by counsel.
- Resulting prejudice, in that but for the deficient performance, the result of the proceeding would have differed.

Ineffective assistance of counsel may also be a ground for voiding a waiver of the right to appeal that a defendant may have signed as part of her agreement to plead guilty.

In the field of criminal law there are a variety of conditions that will tend to negate elements of a crime (particularly the intent element), known as

defenses. The label may be apt in jurisdictions where the accused may be assigned some burden before a tribunal. However, in many jurisdictions, the entire burden to prove a crime is on the government, which also must prove the absence of these defenses, where implicated. In other words, in many jurisdictions the absence of these so-called defenses is treated as an element of the crime. So-called defenses may provide partial or total refuge from punishment.

Self-defense is, in general, some reasonable action taken in protection of self. An act taken in self-defense often is not a crime at all; no punishment will be imposed. To qualify, any defensive force must be proportionate to the threat. Use of a firearm in response to a non-lethal threat is a typical example of disproportionate force; however, such decisions are dependent on the situation and the applicable law, and thus the example situation can in some circumstances be defensible, generally because of a codified presumption intended to prevent the unjust negation of this defense by the trier of fact.

Different stadium of process in impositium of sentence use different approaches in providing legal counsel for criminal defendants who do not have financial access to a private attorney. Under the democratic system and publicly funded public defender (call “ex-offo”) under the Czech Bar Association. Typically, these advocates function as an agency of the state government and as such, these attorneys are compensated as salaried government employees. Yet another, although increasingly less common method to appoint counsel for indigent criminal defendants is by way of private attorneys who enter agreements with the government to handle such cases. Under this system attorneys generally operate as independent contractors and are compensated at a fixed rate for the case or sometimes by the hour.

According to the Czech Bar Association, law firms can add a surcharge to the fees of their contract attorneys so long as the final fee charged to the client is reasonable. Particularly use of contract attorneys gives firms a competitive edge in the marketplace, helping them to control costs while increasing profitability.

Assigned counsel work in criminal defense In criminal case without a public defender, or without an alternate defender, a contract attorney may be hired to do assigned counsel work. Some of these cases may be substitutes by his legal

assistant (often called him „koncipient“), he provided hire a freelance paralegal, commonly known as a legal assistant, to perform many of the tasks that a contract attorney might perform.

Czech criminal law is based on the principle of individual liability. It does not recognize collective liability nor liability for somebody else's guilt or corporate liability.

Only an individual may be criminally liable for criminal offences committed in the corporate sphere if they commit an offence or participate in it, i.e. an individual who acted on behalf of the legal entity and who, while representing it, committed an offence dangerous to society and was culpable for the consequence. In collective bodies, all their members may be liable as individuals if they are culpable for the consequence.

As regards the possibility of holding a trial in the absence of the accused, in general his presence at the trial is essential. Despite this, the Criminal Procedure Code recognizes cases when a trial is held in the absence of the accused. A trial may be held in the absence of the accused only if the court deems that the case may be reliably tried even without the presence of the accused. Other conditions include inter alia the fact that the indictment was duly delivered to the accused, that the accused was duly summoned to the trial and that there was a hearing of the offence which is the subject-matter of the indictment. The trial may not be held in the absence of the accused if he is in custody or serving a prison sentence or if it involves a crime for which the law stipulates a prison sentence of more than five years (this does not apply if the accused requests that the trial should be held in his absence). In cases of compulsory defense, a trial may not be held without the presence of a defense counsel.

As stated previously, in criminal proceedings it is the state prosecutor who brings a charge behalf of the state and represents the state in the proceedings. For simplification, his role may be divided into the role he plays in preliminary proceedings and his role in judicial proceedings. In preliminary proceedings the state prosecutor is entrusted with supervision of adherence to legality. See the relevant text in Criminal Procedure Code which defining his competencies with respect to the police authority which verifies the facts indicating that a crime has been committed

or conducts the investigation. The 2001 amendment introduced into the Criminal Procedure Code the use of what are termed intelligence means and device - feigned transfer, surveillance of persons and objects, use of an undercover agent. In this connection, the state prosecutor was entrusted with certain powers to make decisions on permitting their use.

As regards the overall concept of the Criminal Code and the Criminal Procedure Code, there were only a few changes of a more profound nature. As a consequence, the current Criminal Code and Criminal Procedure Code is not in conformity with the changing realities of society, inadequately ensures the protection of freedoms and rights of the individual and contributes to the stability of society only to a limited extent. It is therefore generally acknowledged that it is necessary to proceed with the new codification of substantive and procedural criminal law in the Czech Republic.

From an overall assessment of the level of Czech legislation, the rights of the accused to a fair hearing does not need to be present in substantial or significant changes without a fundamental and abrupt change in the overall concept of the criminal process. There is only need for additional modifications of existing concepts and increasingly exacting process and the right for defense.

## Použitá literatura

- Bruna, E., Otázky právního procesu, Praha, Leges, 2010
- Císařová, D. a kol.: Trestní práva procesní, 3. aktualizované vydání, Linde, Praha 2004
- Císařová, D., Solnař, V., Fenyk, J.: Systém českého trestního práva, Základy trestní odpovědnosti, II. podstatně přepracované a doplněné vydání, ORAC Praha, 2003
- Císařová, D., Fenyk, J., Mandák, V., Matula, V., Púry, F., Repík, B., Kloučková, S.: Trestní právo procesní – učebnice pro právnické fakulty, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2004
- Císařová, D., Jüttner, A.: Obhajoba v československém trestním řízení, Orbis, Praha 1965
- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T., Kloučková, S., Mandák, V., Púry, F., Repík, B., Růžek, A.: Trestní právo procesní – učebnice pro právnické fakulty, 4. vydání, Linde Praha, a.s., 2006
- Flégl, V.: Významné právní dokumenty k ochraně lidských práv, 1. vydání, C.H.Beck, Praha 1998
- Hendrych, D. a kol., Právnický slovník, C.H.Beck, 3.vydání, 2009
- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 5., aktualizované vyd., Linde a.s., Praha 2007
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řádu, poznámkové vydání s judikaturou, zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami, Linde, Praha 2005,
- Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, 25. vydání, Linde, Praha 2007,
- Jelínek, J., K novému trestnímu zákonu. Karlovarská právnická revue č. 3/2006
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo, 2. doplněné vydání, C.H.Beck, Praha 1995



- Malý, K., Sivák, J.: Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918, 2. doplněné a přepracované vydání, H&H, Praha 1993
- Mandák, V., Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek, Bulletin advokacie, č.10/2003
- Mandák, V., K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopat důkazy v trestním řízení, Trestněprávní revue č. 2/2005,
- Mandák, V., K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného, Trestněprávní revue č. 1/2006, C. H. Beck
- Mandák, V., K otázce vyloučení obhájce, Trestněprávní revue č. 2/2001, s. 64
- Mandák, V., Pojetí výpovědi obviněného v našem trestním řádu, Trestněprávní revue č. 5/2002, s. 156
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurz trestního práva – trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2004,
- Novotný, F., Růžička, M. a kol.: Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy, Eurounion, s.r.o., Praha 2002
- Šámal, P., Král V., Baxa, J., Púry, Fr.: Trestní řád s komentářem – díl I., C.H.Beck, Praha 2009
- Šámal, P., Král V., Baxa, J., Púry, Fr.: Trestní řád s komentářem – díl II., C.H.Beck, Praha 2009
- Šámal, P., Novotný, Fr., Růžička, M., Vondruška, Fr., Novotná, J.: Přípravné řízení trestní, 2. doplněné a přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – komentář, 2. vydání, C.H.Beck, Praha 2007
- Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 3. Vydání, C.H.Beck, Praha 2010
- Vantuch, P.: Obhajoba obviněného, 2. Vydání, C.H.Beck, ISBN 80-7179-612-3, Praha 2008
- Vantuch, P.: Trestní Právo procesní, 3. Vydání, C.H.Beck, Praha 2007

- Vantuch, P.: Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného, Bulletin advokacie, č. 11-12/2002, s. 35
- Vlček, E., Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006
- Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2008.

## Klíčová slova

Právo na obhajobu, obhájce, trestní řízení, trestní zákoník, trestní řád, právní normy, spravedlivý proces, fair proces, atributy práva na obhajobu, ústavní rámec, dokazování, důkazy, materiální obhajoba, formální obhajoba, práva obžalovaného, obviněného, odsouzeného, obžaloba, vyjádření obviněného, návrhy, žádosti, opravné prostředky, de lege lata, de lege ferenda, mezinárodní smlouvy.

## Abstrakt

Práce vymezuje a hodnotí systematicky právo na obhajobu v českém trestním řízení. S úhlů pohledů, které se vzájemně doplňují. Jednak v ústavní rovině a dále podle trestního řádu. Pojetí reflektuje požadavek na spravedlivý proces a fair proces. Nejprve vymezuje obecnou rovinu práva na obhajobu. Základní rysy a pojetí. Též atributy obsahu práva na obhajobu. Samostatně vymezuje institut materiální a formální obhajoby. Důraz je kladen na úlohu obhajoby při dokazování. Právo na obhajobu a jeho obsahu, motivuje úvahy de lege ferenda, ve vztahu k současné platné právní úpravě. To vše ve vztahu k příslušným mezinárodním smlouvám.

## Abstract

This work systematically identifies and evaluates the right to defense in the Czech criminal proceedings. The angles, which are mutually complementary. First, in constitutional terms and the Criminal Procedure Code. The concept reflects the requirement for due process and fair trial. First it defines a general plane of the right to defense. The basic features and concepts. Also, the attributes of the content of the defense. Self-defined material and institute a formal defense. Emphasis is placed on the role of evidence in defense. The right to defense and its content, motivating considerations de lege ferenda in relation to the current applicable legislation. This is all in relation to the relevant international treaties.